UTC L2/20-018
2020-01-07

Universal Multiple-Octet Coded Character Set
International Organization for Standardization
Organisation Internationale de Normalisation

Doc Type:	**Working Group Document**
Title:	**Response to proposal to encode Western Cham in the UCS**
Source:	**Alberto Pérez Pereiro, Jorge López Cortina, Leb Ke**
Status:	**Individual contribution**
Action:	**For consideration by UTC and ISO**
Date:	**2020-01-07**

Executive Summary. This document is a response to L2/19-217R3, a proposal to encode Western Cham that removes some characters included in L2/16-198 (N4734). The removed characters are necessary to represent current Western Cham usage in schools and in printed works, and should be included in any proposal to represent Western Cham. Additionally, it is argued that a revision of the collation is needed.

Introduction. The use of Western Cham script has experienced an extraordinary increase in the last decade, expanding from a few dozen users in the Imam San community to several thousand users in several Cambodian provinces. This revival was made possible by the implementation of Western Cham literacy programs and the publication of a series of books and periodicals using Western Cham script (information on those publications is included as an appendix to this document). The fonts used to print these materials were created by Leb Ke in 2011 on the basis of non-Unicode fonts he had been developing since 2005. The source materials for these fonts were extant Western Cham manuscripts. In the absence of a Western Cham block, these fonts were based on the Eastern Cham block. The initial proposal for the encoding of Western Cham, L2/16-198 (N4734), includes the characters from these fonts, which are used in educational materials and other publications, and constitute a reference for a large majority of users of Western Cham script.

Proposal L2/19-217R3, in contrast, seeks to limit the encoding of Western Cham to the characters used in one of the several preexisting spelling systems (historically, there has not been a commonly accepted spelling system in Western Cham). In particular, the proposal follows the system supported by the current leadership of the Krom Kan Imam San, which the proposal seems to equate to the “Western Cham community,” but which in fact is a religious group that constitutes less than a 10% of Western Cham speakers in Cambodia. Leaving aside the political and religious implications of this choice, this is simply not practical, as it ignores current majority usage as well as the totality of Western Cham printed materials currently deposited in the National Library of Cambodia. Note that including all the characters used in current fonts does not represent a problem for those members of the Krom Kan Imam San who choose to use their own spelling system. They can simply avoid using characters not required in their system. Removing these characters, however, prevents Western Cham publishers from switching from the current Eastern Cham block based fonts to Western Cham block fonts when printing in Western Cham. As the teaching of Western Cham script is done with books using the characters that L2/19-217R3 intends to remove, we could find ourselves in a situation where Western Cham speakers trying to type in Western Cham would need to resort to fonts designed using the Eastern Cham block.

As a separate issue, the collation proposed in L2/19-217R3 runs contrary to the one used in the Cham-Khmer dictionary published in 2011 by the same Krom Kan Imam San group that endorses L2/19-217R3. This is briefly discussed in page 22 of this document.

Repertoire. L2/19-217R3 removes or omits seven characters (three final consonants, one final consonant sign, two modified nasal consonants and one vowel sign) found in L2/16-198 (N4734). These characters are all in use in contemporary Western Cham writing and should be included in any proposal to encode Western Cham.

What follows is an explanation of the reasons why these characters should be included.

1.0 Removals

1.1 Final Consonants

	Character	Encoding	Name
1	[illegible]	1E241	Final G
2	[illegible]	1E23C	Final B
3	[illegible]	1E23D	Final M

1.1.1 Final G (1E241)

L2/19-217R3's reasoning in removing this character is:

U+1E241 (FINAL G) is a borrowed sound into Eastern Cham from the surrounding Vietnamese. There is no such sound in Khmer and so Western Cham has no need for this sound. Thus we remove the character and U+1E240 (ꩀ FINAL K) may be used instead.

The presence or absence of this sound in Khmer is irrelevant to the writing of Cham, which is a different language, from a different language family, and with a different phonology. The sound is present in contemporary Western Cham pronunciation.

Final G is used in contrast to Final K, with a change of both meaning and pronunciation.

Character	Word	Pronunciation	Meaning	Encoding
Final G	[illegible]	[k̥ak̚]	coin	1E241
Final K	ꨆꩀ	[k̥aʔ]	to tie	1E240

Examples of the use of Final G are shown in Figures 1, 2 & 5.

1.1.2 Final B (1E23C) and Final M (1E23D)

L2/19-217R3's reasoning in removing these characters is:

Of these U+1E23C (FINAL B) and U+1E23D (FINAL M) have been found to be redundant by the Western Cham community in Cambodia. U+1E23C (FINAL B) may be represented by U+1E247 (FINAL P) and U+1E23D (FINAL M) by U+1E24C (˚SIGN FINAL M).

There are three problems with this argument.

A) L2/19-217R3 suggests that there is a unified community of Cham speakers that agrees on the spelling of their language, when in fact there are multiple ways of representing the language in script.

B) Redundancy does not exclude a character from a script. Unicode blocks contain characters no longer in common or contemporary use because they are still needed to represent the language as written by different communities or in earlier stages. For example, the Khmer Unicode block contains the characters ឝ and ឞ although they are no longer in common use.

C) Final B and Final M are not redundant and remain in use. Final B contrasts with Final P and the two are not interchangeable.

Final P can cause diphthongization of a preceding vowel. Final B does not.

Character	Word	Pronunciation	Meaning	Encoding
Final P	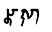	[saʊʔ]	smoke	1E247
Final B	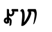	[sap]	sound	1E23C

Neither are Final M and Final Sign M interchangeable.

Final M is used when the preceding vowel is long, while the Sign Final M is used when the preceding vowel is short. This means that the word 'Cham', for instance, is written with a Sign Final M because the 'a' is short. However, the Cambodian Province of Kampong Cham is written using the Final M, because that 'a' is long.

Character	Word	Pronunciation	Meaning	Encoding
Final M	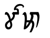	[c̣̤aːm]	(Kampong) Cham (Province)	1E23D
Consonant Sign Final M		[c̣̤am]	Cham (ethnicity)	1E24C

This distinction is also made with native Cham vocabulary:

Character	Word	Pronunciation	Meaning	Encoding
Final M	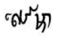	[ṭ̤ɑːm]	to meet	1E23D
Consonant Sign Final M		[ṭ̤ɑm]	to transplant	1E24C

Examples of the use of Final B and Final M are shown in Figures 3 - 10.

1.2 Consonant Sign Final NG (1E243)

L2/19-217R3 removes Sign Final NG (1E243) and proposes that Vowel Sign OE (1E22E) perform both the duties of a vowel and that of a final consonant in order to "*avoid confusion*".

Sign Final NG and Vowel OE may be identical in some handwriting but they are not considered the same and are also written distinctly in many styles.

These signs may even co-occur. In the following example, the word [ciəŋ] meaning 'to be born', the lower diacritic is the Vowel OE and the upper diacritic is the Final NG.

Examples of the use of concurrent use of Sign Final NG (1E243) and Vowel Sign OE (1E22E) are shown in Figures 10 & 11.

2.0 Omissions

2.1 Modified Nasal Consonants {Figures 10-17}

Everson and Cunningham proposed a total of 8 nasal consonant characters representing 4 nasal sounds followed by either the vowel [ɨʔ] or [aʔ].

Character	Pronunciation	Name	Encoding
[illegible]	[ŋɨʔ]	NGUE	1E20A
[illegible]	[ŋaʔ]	NGA	1E20B
[illegible]	[ɲɨʔ]	NHUE	1E210
[illegible]	[ɲaʔ]	NHA	1E211
[illegible]	[nɨʔ]	NUE	1E217
[illegible]	[naʔ]	NA	1E218
[illegible]	[mɨʔ]	MUE	1E21F
[illegible]	[maʔ]	MA	1E220

L2/19-217R3 does not include either NGA or NHA (indicated in grey in the above table). These letters are in use and are necessary for writing Western Cham. The reason for this omission may be that some writers use the sign Takay Klak (1E235) to modify the letters NGUE and NHUE in contexts where other writers would use NGA and NHA. This is not a universal practice. Writers who use NGA and NHA make a distinction between these characters and NGUE and NHUE plus Takay Klak.

Takay Klak is used to modify the tenseness of a consonant (tense consonants become lax and lax consonants become tense). In contrast, the letters NGA and NHA are used not to modify the consonant tenseness but to alter the following vowel sound.

The Cham Orthography Guide published in 2011 makes a point that NGA and NHA are not simply NGUE and NHUE with the addition of Takay Klak. There are many examples of Takay Klak co-occurring with these modified nasal consonants, demonstrating that one is not a substitute for the other.

Examples of the use of NGA, NHA and Nasals Consonants co-occurring with Takay Klak are shown in Figures 12 - 21.

2.2 Vowel Sign U (1E22D) {Figure 18}

L2/19-217R3 also omits Vowel Sign U, which was present in Everson and Cunningham (16-198). This vowel sign is present in Eastern Cham and is used when transcribing Eastern Cham into Western Cham for the purposes of language learning or comparison. It is also used by speakers of some dialects of Western Cham to reflect their own pronunciation of certain words. The Cham Language Advisory Committee (CLAC) believes this vowel sign should be retained in order to facilitate these activities. Because the original shape of the vowel sign is similar to Takay Klak, the committee has proposed an alternate shape in order to avoid confusion.

Figure 22 shows the CLAC's decision as published in Mukva #11 in 2018.

Figure 1: Final G (1E241) (Script Primer).

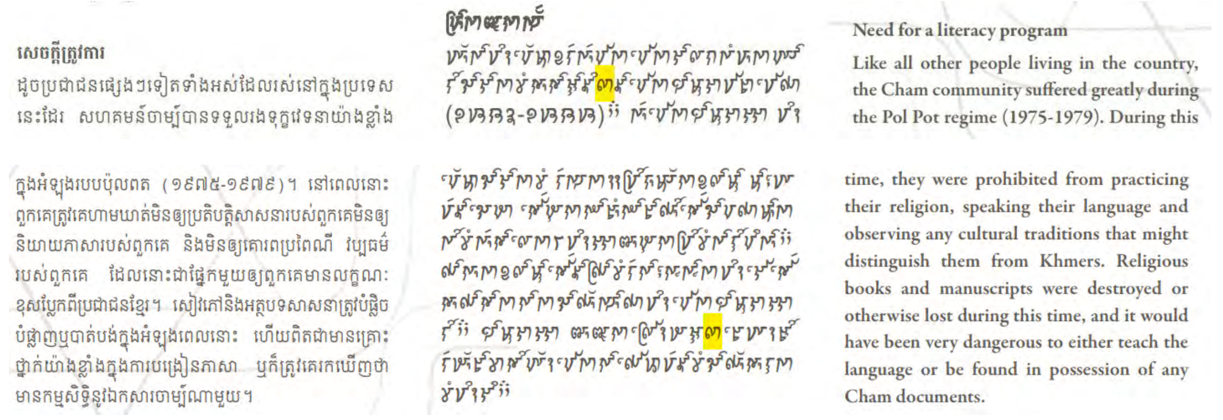

Need for a literacy program

Like all other people living in the country, the Cham community suffered greatly during the Pol Pot regime (1975-1979). During this time, they were prohibited from practicing their religion, speaking their language and observing any cultural traditions that might distinguish them from Khmers. Religious books and manuscripts were destroyed or otherwise lost during this time, and it would have been very dangerous to either teach the language or be found in possession of any Cham documents.

Figure 2: Final G (1E241) (Rediscovering Cham Heritage).

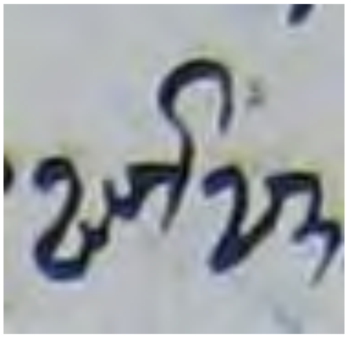

Figure 3: Final B (1E23C) The scribe's writing style creates some ambiguity as this word initially appears to be written with the symbol Takay Kak. However, this would mean the word is pronounced [phaːpaʔ], but this is not a word. Instead it is pronounced [phaːp̚], meaning 'people' – written with a Final B. These ambiguities must be resolved on a case by case basis by the researcher studying the manuscript. (Buraq Manuscript).

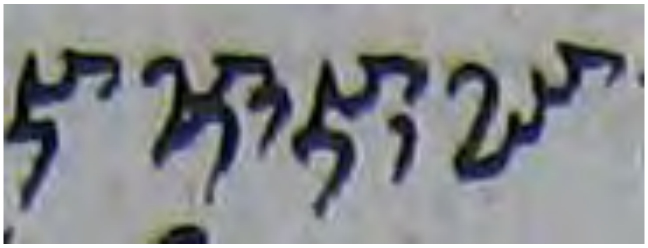

Figure 4: Final M (1E23D) The scribe's writing style creates some ambiguity as this word initially appears to be written with the symbol Takay Kak. However, this would mean the word is pronounced [samɨʔsuphaː], but this is not meaningful in this context. Instead it is pronounced [samsuphaː], meaning 'foundation' – written with a Final M in medial position. (Buraq Manuscript).

Figure 5: Final G (1E241) in red, Final B (1E23C) in yellow and Final M (1E23D) in blue (Mukva #10).

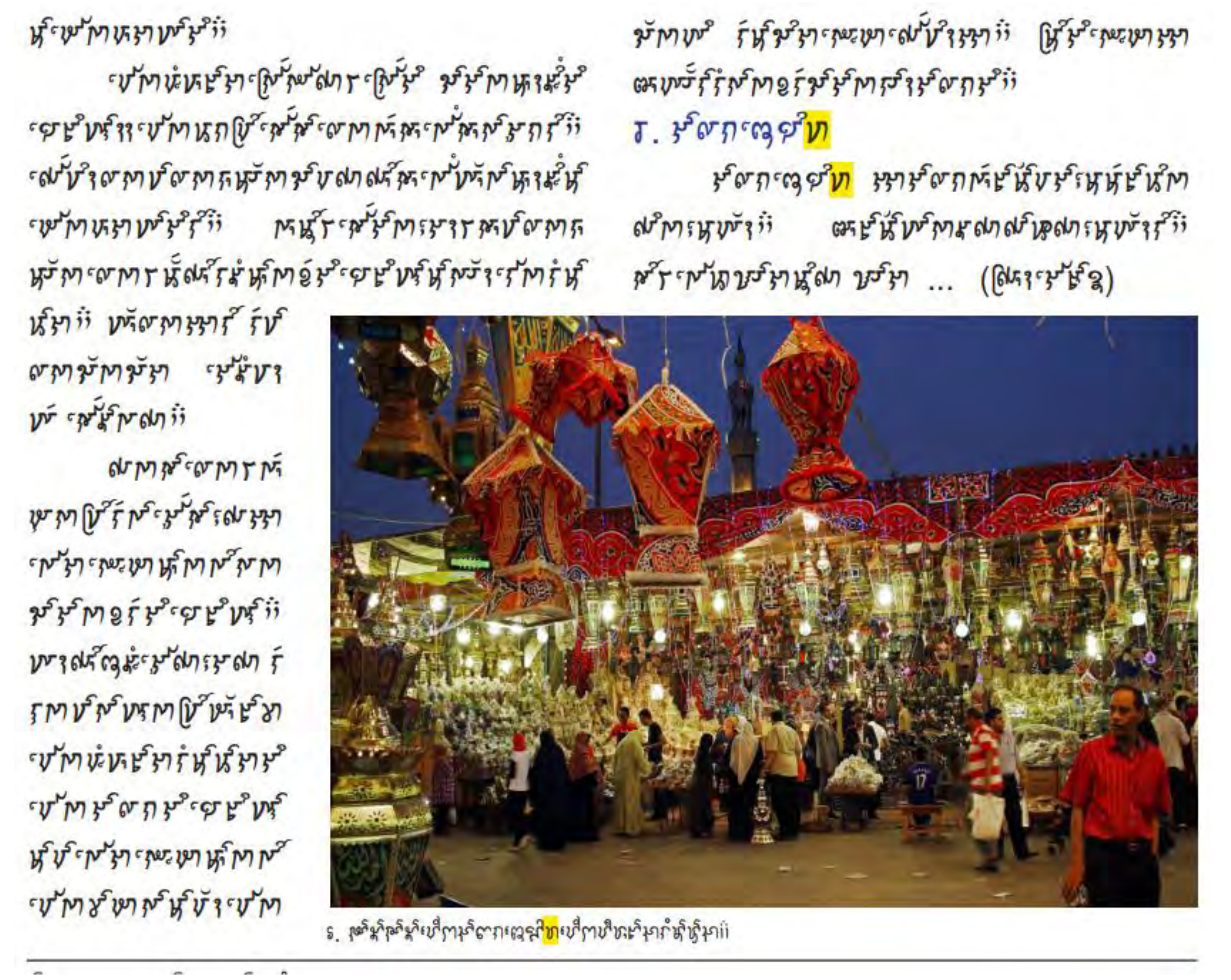

Figure 6: Final B (1E23C) (Mukva #5).

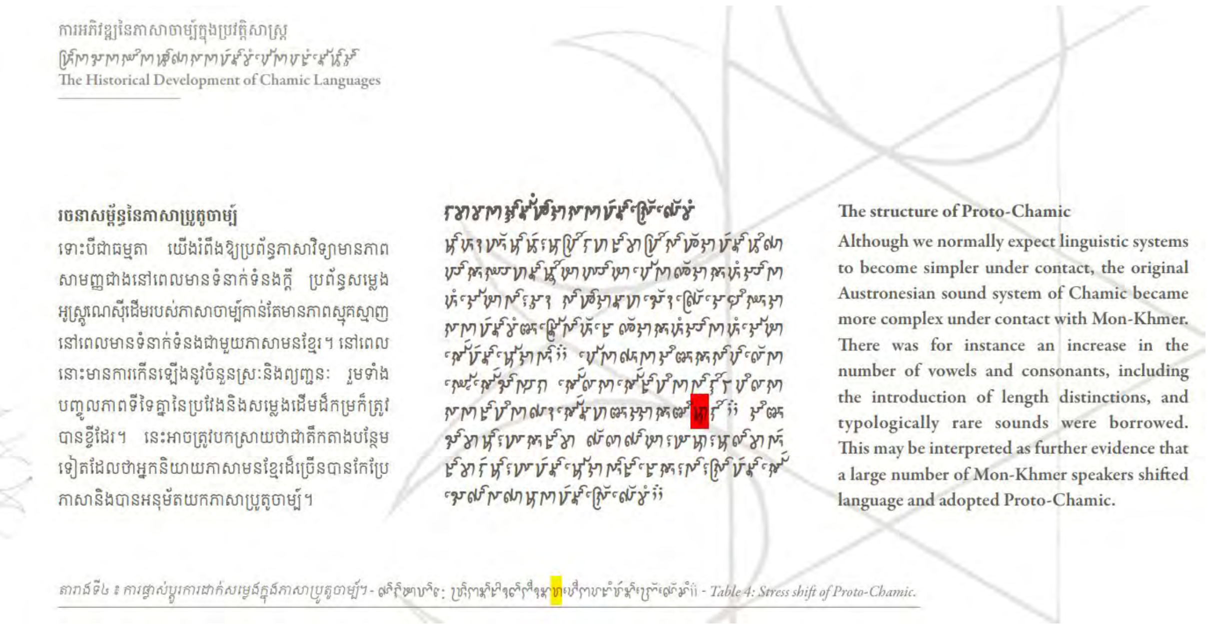

Figure 7: Final B (1E23C) in yellow and Final M (1E23D) in red (Discovering Cham Heritage).

Figure 8: Final M (1E23D) (Mukva #1).

Figure 9: Final M (1E23D) (Mukva #12).

Figure 10 - Co-occurrence of Sign Final NG (1E243) and Vowel Sign OE (1E22E) in green and Final B (1E23C) in yellow (Mukva #9).

Figure 11 - Co-occurrence of Sign Final NG (1E243) and Vowel Sign OE (1E22E) (Rediscovering Cham Heritage).

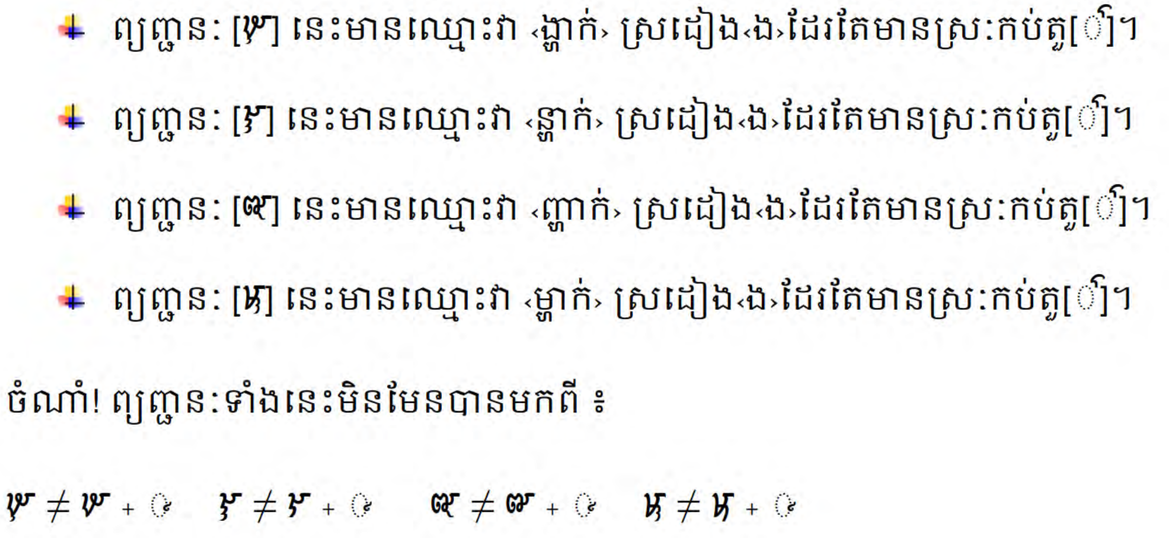

Figure 12 – Comparison of Nasal Consonants with vowel UE and modified Nasal Consonants with vowel A. The bottom line indicates that the Takay Klak symbol is not a substitute for the use of the modified nasal. Character NGA (1E20B) (Cham Orthography Guide).

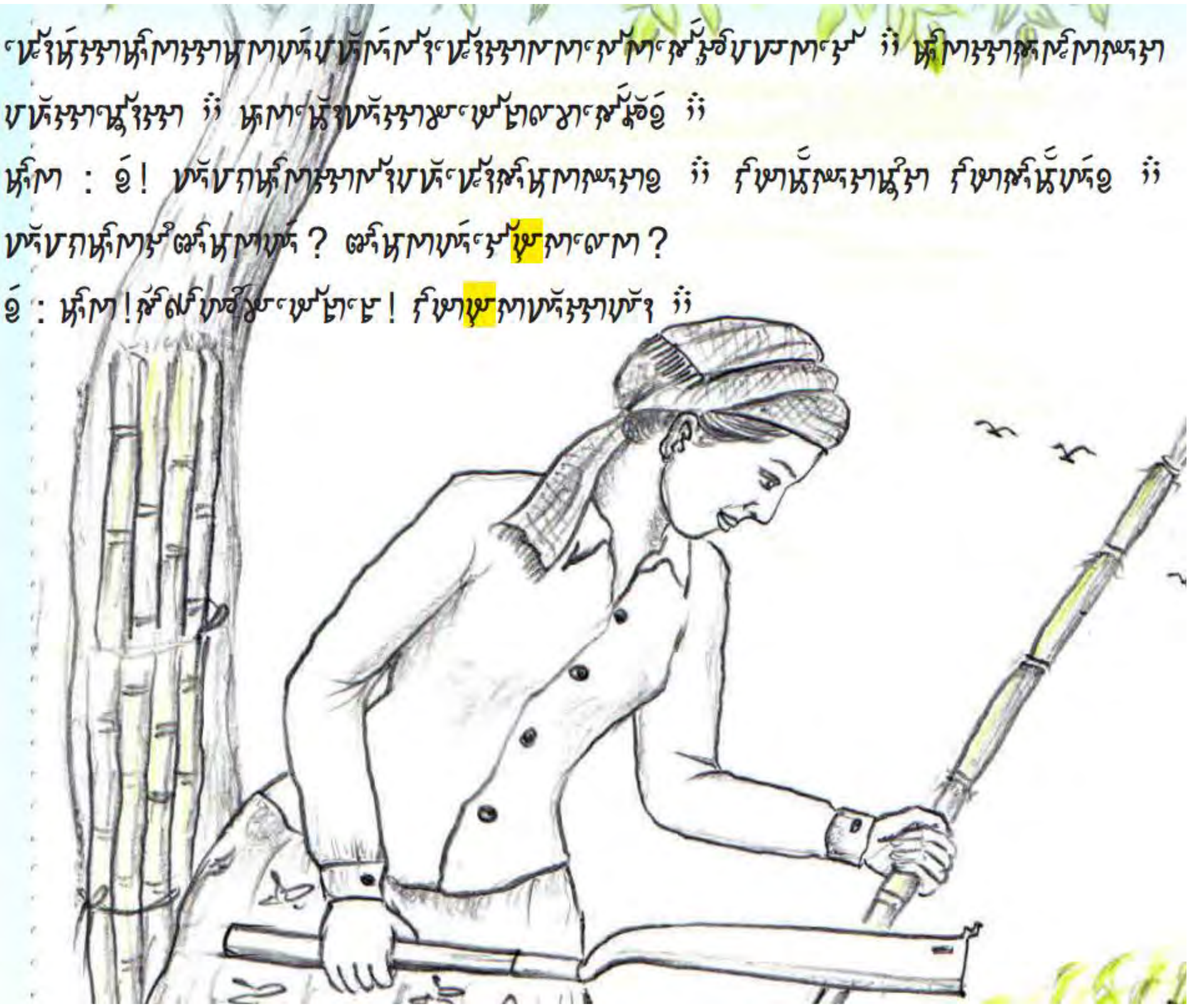

Figure 13 - Character NGA (1E20B) (Folk Tales 1).

តារាងទី៣ ៖ ពាក្យចាម្បដែលមានភាពត្រូវគ្នាផ្នែកសម្លេងមួយចំនួនៗ - [illegible] - *Table 3: Some corresponding Chamic words.*

ម៉ាឡេ [illegible] Malay	ប្រូតូចាម្ប [illegible] Proto-Chamic	អាសេ [illegible] Acehnese	ចរូ [illegible] Chru	រ៉ាក្លៃខាងជើង [illegible] Northern Raglai	ចាម្បខាងកើតផ្លូវការ [illegible] Formal Eastern Cham			
darah	*darah	darah	drah	darah	ţarăh	'ឈាម'	[illegible]	'blood'
dara	*dara	dara	dra	dara	ţara	'ក្រមុំ'	[illegible]	'girl'
bulu	*bulɔw	bulɛə	bləu	biləu	pilɔ̆w	'សក់'	[illegible]	'hair'
bulan	*bula:n	buluən	ea bla:n	ia bila:t	pilan	'ព្រះច័ន្ទ'	[illegible]	'moon'
baharu	*bahrɔw	baro	bərhəu	bahrəu	pirɔ̆w	'ថ្មី'	[illegible]	'new'
tahun	*thun	thon	thun	thut	thŭn	'ឆ្នាំ'	[illegible]	'year'
tangan	*taŋa:n	---	təŋa:n	taŋăn	taŋĭn	'ដៃ'	[illegible]	'hand'

Figure 14 - Character NGUE (1E20A) with Takay Klak (1E235) (Rediscovering Cham Heritage).

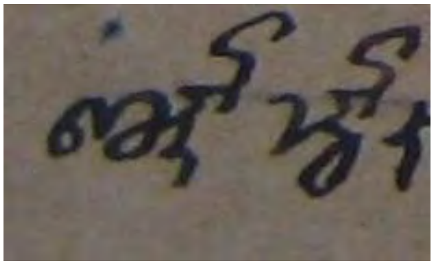

Figure 15 - Character NHA (1E211). This word meaning 'soul' is pronounced [ɲaːʋaː] *with a lax consonant. It is not pronounced* [ɲ̤aːʋaː] *with a tense consonant. Although this appears at first glance to be a Takay Klak symbol, this is an artefact of the scribe's writing. (Adab Safi Manuscript)*

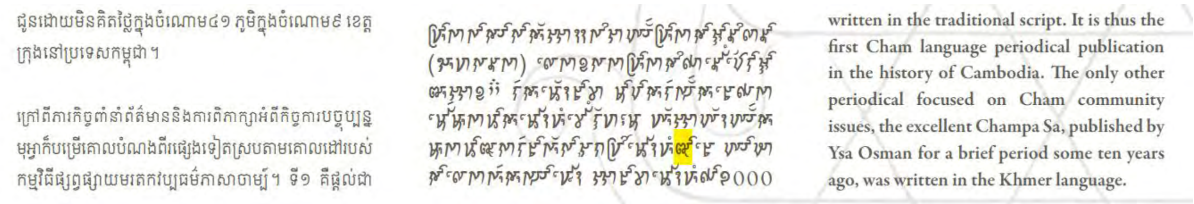

ជូនដោយមិនគិតថ្លៃក្នុងចំណោម៤១ ភូមិក្នុងចំណោម៩ ខេត្ត
ក្រុងនៅប្រទេសកម្ពុជា។

ក្រៅពីភារកិច្ចពាំនាំព័ត៌មាននិងការពិភាក្សាអំពីកិច្ចការបច្ចុប្បន្ន
មុអ្នាក៏បម្រើគោលបំណងពីរផ្សេងទៀតស្របតាមគោលដៅរបស់
កម្មវិធីផ្សព្វផ្សាយមរតកវប្បធម៌ភាសាចាម្ប៍។ ទី១ គឺផ្តល់ជា

written in the traditional script. It is thus the first Cham language periodical publication in the history of Cambodia. The only other periodical focused on Cham community issues, the excellent Champa Sa, published by Ysa Osman for a brief period some ten years ago, was written in the Khmer language.

Figure 16 - Character NHA (1E211) This consonant is lax. (Rediscovering Cham Heritage).

Figure 17 - Character NHA (1E211) The consonant is lax. (Mukva #10).

Figure 18 - Character NA (1E218) (tense) with Takay Klak (1E235) and Character NHA (1E211) in red (Mukva #10).

បញ្ចូលភាពទីទៃគ្នានៃប្រវែងនិងសម្លេងដើមដ៏កម្រក៏ត្រូវបានខ្ចីដែរ។ នេះអាចត្រូវបកស្រាយថាជាភស្តុតាងបន្ថែមទៀតដែលថាអ្នកនិយាយភាសាមនខ្មែរដ៏ច្រើនបានកែប្រែភាសានិងបានអនុម័តយកភាសាប្រូតូចាម្ប៉។

the introduction of length distinctions, and typologically rare sounds were borrowed. This may be interpreted as further evidence that a large number of Mon-Khmer speakers shifted language and adopted Proto-Chamic.

Table 4: Stress shift of Proto-Chamic.

ប្រូតូម៉ាឡាយូប៉ូលីណេស៊ី Proto-Malayo-Polynesian	ម៉ាឡេ Malay	ប្រូតូចាម្ប៉ Proto-Chamic	អាសេះ Acehnese	ច្រូ Chru	រ៉ាក្លៃខាងជើង Northern Raglai	ត្សាត Tsat		
*mamaq	mamah	*mamah	mamʌh	məmah	mumāh	ma[55]	'ទំពារ'	'chew'
*qumah	huma	*huma	umʌŋ	həma	humā	ma[33]	'វាលស្រែ'	'dry field'
*lima	lima	*lima	limʌŋ	ema	lumā	ma[33]	'ប្រាំ'	'five'
*panaq	panah	*panah	panah	mənah	panāh	na[55]	'បាញ់ [ធ្នូ]'	'shoot [bow]'
*baseq	basah	*basah	basah	məsah	pasah	sa[55]	'ទទឹក សើម'	'wet; damp'
*paqit	pahit	*phit	phet	phi:ʔ	phi:ʔ	phiʔ[24]	'ល្វីង'	'bitter'
*taqu	tahu	*thɔw	thcə	thəu	thəu	tiauʔ[42]	'ដឹង'	'know'
*paqa	paha	*pha	pha	pha	pha	pha[33]	'ភ្លៅ'	'thigh'
*taqun	tahun	*thun	thon	thun	thut	thun[11]	'ឆ្នាំ'	'year'

Figure 19 - Character NUE (1E217) with Takay Klak (1E235) (Rediscovering Cham Heritage).

Figure 20 - Character NUE (1E217) with Takay Klak (1E235) in yellow and Character NHUE (1E210) (tense) with Takay Klak in red (Mukva #5).

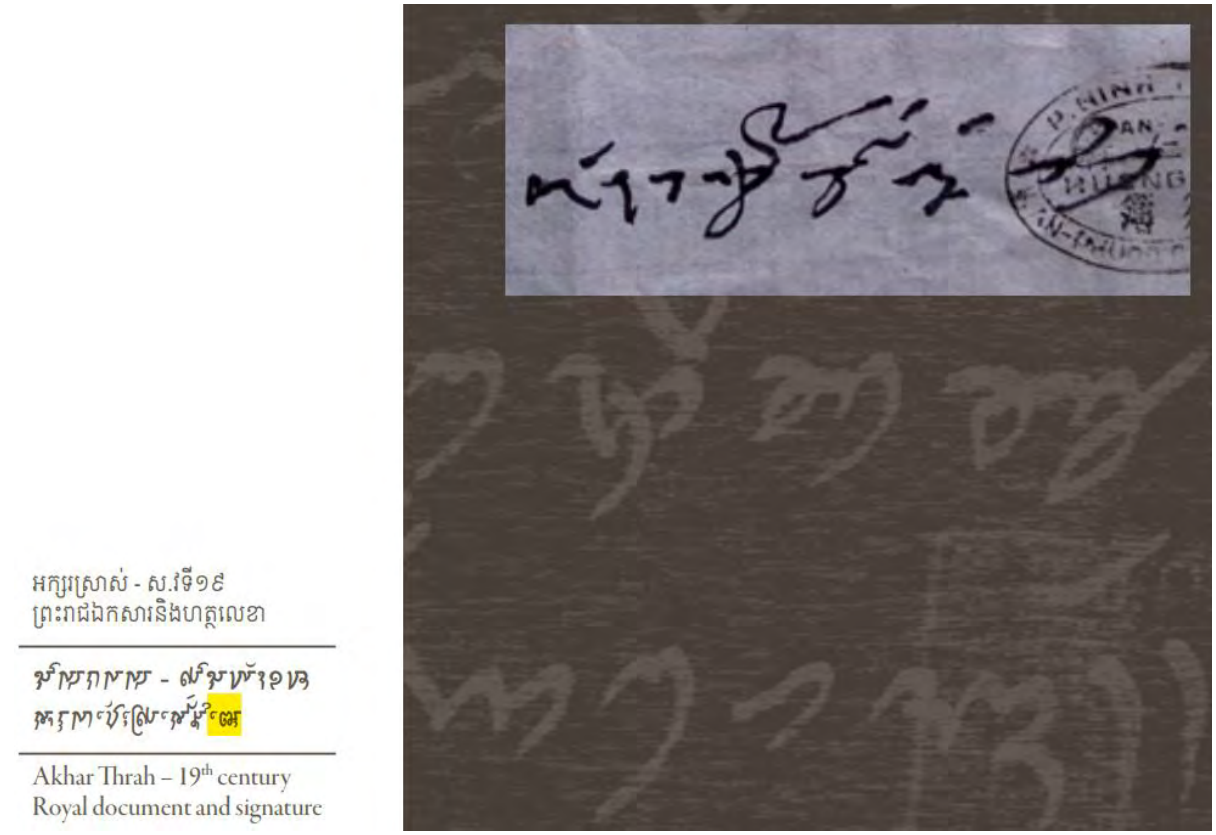

Figure 21 - Character NHUE (1E210) with Takay Klak rendering it tense. (Rediscovering Cham Heritage).

Figure 22 – Vowel Sign U (1E22D) (Mukva #11).

Other issues. The collation proposed in L2/19-217R3 is presented as following Eastern Cham. It does not mention the existence of a traditional ordering, which is used in the 2011 Cham-Khmer dictionary published by the Krom Kan Imam San group and subsequently followed by other publications, teacher training materials, and textbooks. Note that this is a traditional order used by the Krom Kan Imam San group independently of any recent developments in Western Cham education or publications, even if recent publications follow it. It is also important to note that the Krom Kan Imam San are the same group cited in L2/19-217R as support for the proposal.

To give a sense of the relevance of this change it could be noted that the traditional name of Western Cham script is Ka-Kha. The symbols representing those sounds, which are the first two in the dictionary, appear in ninth and tenth place in the collation proposed in L2/19-217R3.

We believe that at least some additional discussion is in order.

Appendix A

Publications in Western Cham

This is a list of publications in Western Cham script since 2011. Some of them also include text in Khmer or in Khmer and English. Except for the dictionary, all of them use Leb Ke's fonts and a spelling system that includes the characters L2/19-217R3 seeks to remove. The dictionary uses a different collation than the one proposed in L2/19-217R3. All of the books published by Emerging Markets Consulting and Naga Editions have ISBNs and are deposited in the National Library of Cambodia and in the library of the Buddhist Institute of Phnom Penh. The list includes only the first editions. The textbooks have been reprinted several times and there are over 5,000 copies in circulation, not counting photocopies. This may seem a modest number but it represents the most widely distributed publication in Western Cham by several orders of magnitude.

The book *Rediscovering Cham Heritage in Cambodia: Language, Script, and Community* gathers a series of articles on Western Cham language, script, and culture written by leading scholars in their respective fields and offers them in a careful, culturally sensitive graphic presentation. The book is published in a trilingual version, with side-by-side Khmer, English, and Cham text. A second edition was published in 2017. A chapter of this book is included in this document as Appendix B.

Mukva is a seasonal magazine distributed in Cham villages in nine Cambodian provinces since 2015. The run is usually 1,000 copies, higher for Ramadan editions.

Naga Editions is a publishing house that was established in 2014 to reprint old titles from Emerging Markets Consulting and to continue developing Western Cham materials. The authors of this document have collaborated with Naga Editions since its inception. The books published by Naga Editions include work by over two dozen Western Cham writers and translators.

Dictionary

Islamic Community Kan Imam-San of Cambodia. 2011. *Cham-Khmer Dictionary*. Srey Brey, Cambodia.

Textbooks

Pérez-Pereiro, Alberto, and Leb Ke. 2014. *Cham Script Primer*. Phnom Penh: Naga Editions.
———. 2011. Cham Literacy Textbook 2. Phnom Penh: Emerging Markets Consulting.
———. 2011. Cham Literacy Textbook 1. Phnom Penh: Emerging Markets Consulting.

Teacher Training

Pérez-Pereiro, Alberto, and Leb Ke. 2011. *Cham Orthography Guide*. Phnom Penh: Emerging Markets Consulting.

Literature

Pérez-Pereiro, Alberto, and Leb Ke, eds. 2015. *Good Deeds: The Poetry of Mat Yusos*. Phnom Penh: Naga Editions.

Pérez-Pereiro, Alberto, and Leb Ke, eds. 2014. Cham Folktales 2. Phnom Penh: Emerging Markets Consulting.
———. 2013. Cham Folktales. Phnom Penh: Emerging Markets Consulting.

Academic

López-Cortina, Jorge, and Alberto Pérez-Pereiro, eds. 2015. *Rediscovering Cham Heritage in Cambodia: Language, Script, and Community*. Phnom Penh: Naga Editions.

Periodical

Mukva. Numbers 1-10. Phnom Penh: Naga Editions.

Some publications by Naga Editions.

Appendix B

Brunelle, Marc, and Graham Thurgood. 2015. The Historical Development of Chamic Languages. In Rediscovering Cham Heritage in Cambodia: Language, Script, and Community, edited by J. López-Cortina and A. Pérez-Pereiro. Phnom Penh: Naga Editions.

We believe it is interesting to include this article here because it shows Western Cham being used

a) in print,
b) side by side with the national language, Khmer, and with the international language of academic communication, English,
c) for purposes beyond the preservation of traditional religious texts,
d) to discuss Cham culture and history, and
e) to discuss topics that require modern terminology.

The production of this article, and other publications like this, shows a level of dedication and maturity on the part of Western Cham writers and translators that goes beyond anything that could be achieved through any individual effort.

The article includes several examples of use of the characters L2/19-217R3 seeks to remove.

របកគំហើញឡើងវិញអំពីមរតកចាម្បនៅប្រទេសកម្ពុជា

ភាសា អក្សរ និងសហគមន៍

Rediscovering Cham Heritage in Cambodia

LANGUAGE, SCRIPT, AND COMMUNITY

របកគំហើញឡើងវិញអំពីមរតកចាម្ប៍ នៅប្រទេសកម្ពុជា

ភាសា អក្សរ និងសហគមន៍

Rediscovering Cham Heritage in Cambodia

LANGUAGE, SCRIPT, AND COMMUNITY

របកគំហើញឡើងវិញអំពីមរតកចាម្បនៅប្រទេសកម្ពុជា៖ ភាសា អក្សរ និងសហគមន៍
កែសម្រួលដោយលោក ហូរីហេ ឡូពែហ្ស ករ៏ទីណា និងលោក អាល់ប៊ែរតូ ពែរែហ្ស ពែរេយរ៉ូ
កំណែលើកទី១ ២០១៥

[illegible]
[illegible]
[illegible]

Rediscovering Cham Heritage in Cambodia: Language, Script, and Community
Edited by Jorge López Cortina and Alberto Pérez Pereiro
First Edition, 2015

naga EDITIONS
រាជធានីភ្នំពេញ - [illegible] - Phnom Penh
www.nagaeditions.com

© Breogán Southeast Asia Co., Ltd.

ISBN: 978-9924-9041-0-6

ការងារនេះអាចនឹងត្រូវថតចម្លងនិងចែករំលែកបានទាំងស្រុង ដោយមិនមានការកែប្រែ លុះត្រាតែចែករំលែកដោយមិនគិតថ្លៃនិងគោរពកិត្តិគុណអ្នកនិពន្ធ។ គ្រប់អត្ថបទនិងរូបថតទាំងអស់ដែលមាននៅក្នុងសៀវភៅនេះ គឺបោះពុម្ពក្រោមការអនុញ្ញាតពីអ្នកនិពន្ធដើមដោយរក្សាសិទ្ធគ្រប់យ៉ាង។
[illegible]
This work is licensed under a Creative Commons Attiribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.
This work may be copied and shared in its entirety and without modification, provided it is distributed without charge and credit to the authors is given. The articles and photographs included in this work are published by courtesy of their respective authors, who retain copyright.

អ្នកចូលរួម
[illegible]
Contributors

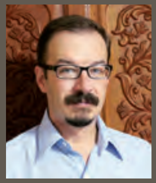

បណ្ឌិត ហ្សូរហេ ឡូពេហ្ស ករទីណា

លោក ហ្សូរហេ ឡូពេហ្ស ករទីណា គឺជាសាស្ត្រាចារ្យនៅសាកលវិទ្យាល័យសេតន់ហល។ លោកមានជំនាញខាងវិស័យអប់រំនិងការរស់ឡើងវិញនៃភាសា និងធ្វើការពាក់ព័ន្ធជាមួយភាសាដូចជាភាសាអេស្ប៉ាញ ភាសាខ្មែរ ភាសាចាបាកាណូ និងភាសាចាម្ប៍។

[illegible]

[illegible]

Jorge López Cortina, PhD

Jorge López Cortina is an associate professor at Seton Hall University. He is interested in language education and revitalization and has worked on Spanish, Khmer, Chavacano, and Cham.

បណ្ឌិត អាល់ប៊ែរតូ ពែរែហ្ស ពែរេយរ៉ូ

លោក អាល់ប៊ែរតូ ពែរែហ្ស ពែរេយរ៉ូ គឺជាអ្នកគ្រប់គ្រងទូទៅរបស់ក្រុមហ៊ុនប្រឹក្សាប្រ៊ែវហ្គាន។ លោកបង្រៀនជំនាញនរវិទ្យានិងភាសាវិទ្យានៅសាកលវិទ្យាល័យរដ្ឋអារីហ្សូណា និងសាកលវិទ្យាល័យធម្មសាស្ត្រ និងស្រាវជ្រាវផ្នែកនរវង្សអំពីវប្បធម៌ចាម្ប៍ និងសាសនាឥស្លាមនៅកម្ពុជា។

[illegible]

[illegible]

Alberto Pérez Pereiro, PhD

Alberto Pérez Pereiro is the general manager of Breogán Consulting. He has lectured in anthropology and linguistics at Arizona State University and Thammasat University, and conducts ethnographic research on Cham culture and Cambodian Islam.

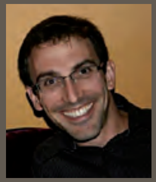

បណ្ឌិត ម៉ាគ ព្រូណែល

លោក ម៉ាគ ព្រូណែល គឺជាសាស្ត្រាចារ្យ ជំនាញភាសាវិទ្យានៅសាកលវិទ្យាល័យអូតាវ៉ានៃប្រទេសកាណាដា។ ការសិក្សាស្រាវជ្រាវរបស់លោក គឺសិក្សាអំពីសូរវិទ្យានិងសទ្ទវិទ្យានៃសៀង និងទំនាញសូរនៅអាស៊ីអាគ្នេយ៍ដីគោកព្រមទាំងអំពីបញ្ហាជននៃសំណែពឬទំនាក់ទំនងភាសាផងដែរ។

[illegible]

[illegible]

Marc Brunelle, PhD

Marc Brunelle is an associate professor in Linguistics at the University of Ottawa, Canada. His research deals with the phonology and phonetics of tone and register in Mainland Southeast Asia, and with issues of language contact.

បណ្ឌិត ហ្គ្រាហាំ ធហ្គូដ

លោក ហ្គ្រាហាំ ធហ្គូដ គឺជាអ្នកជំនាញមួយរូបខាងប្រវត្តិសាស្ត្រភាសាអាស៊ីអាគ្នេយ៍ ព្រមទាំងជាអ្នកនិពន្ធសៀវភៅ *ចាប់ពីចាម្ប៍ដើមមកគ្រាមភាសាទំនើប*។ លោកគឺជាសាស្ត្រាចារ្យភាសាវិទ្យាមួយរូបនៅសាកលវិទ្យាល័យរដ្ឋកាលីហ្វញ៉ា ក្រុងឆីកូ។

[illegible]

[illegible]

Graham Thurgood, PhD

Graham Thurgood is a specialist in the history of the languages of Southeast Asia and the author of *From Ancient Cham to Modern Dialects*. He is a professor of Linguistics at California State University, Chico.

បណ្ឌិត ថាញ់ ហ្វាន់

លោក ថាញ់ ហ្វាន់ គឺជាបញ្ញាវន្តជនជាតិចាម្ប៍មួយរូបដែលមានដើមកំណើតនៅខេត្តនិញធួន ប្រទេសវៀតណាម។ លោកគឺជាសាស្ត្រាចារ្យនៅសាកវិទ្យាល័យវិទ្យាសាស្ត្រសង្គម និងមនុស្ស ទីក្រុងហូជីមិញ។ លោកបានសិក្សាស្រាវជ្រាវយ៉ាងទូលំទូលាយអំពីភាសាចាម្ប៍វប្បធម៌និងប្រវត្តិសាស្ត្រចាម្ប៍ រួមទាំងបានសិក្សាអំពីសិលាចារឹកចាម្ប៍ផងដែរ។

[illegible]

[illegible]

Thành Phần, PhD

Thành Phần is a Cham scholar and native of Ninh Thuận Province in Vietnam. He is an associate professor at the University of Social Sciences and Humanities of Ho Chi Minh City and has conducted extensive research on Cham language, culture and history, including studies of Cham epigraphy.

បណ្ឌិត មូហាម៉ាត់ អេហ្វាន់ឌី

លោក មូហាម៉ាត់ អេហ្វាន់ឌី ជាគ្រូបង្រៀនមួយរូបនៅសាកលវិទ្យាល័យជាតិសិង្ហបុរី។ ការសិក្សាស្រាវជ្រាវរបស់លោក គឺសំដៅលើប្រវត្តិសង្គម ចាម្ប៍តាមរយៈអក្សរសិល្ប៍និងឯកសារប្រពៃណី ចាម្ប៍ទាំងឡាយ។

[illegible]

[illegible]

Mohamed Effendy, PhD

Mohamed Effendy is a lecturer at the National University of Singapore. His research focuses on Cham social history as seen through its literature and documentary tradition.

តារាងមាតិកា

Table of Contents

របកគំហើញឡើងវិញអំពីមរតកចាម្ប៍នៅប្រទេសកម្ពុជា
ហូរីហេ ឡូពែហ្ស គរទីណា
Rediscovering Cham Heritage in Cambodia **14**
Jorge López Cortina

ប្រវត្តិសាស្ត្រនិងស្ថានភាពបច្ចុប្បន្នរបស់ជនជាតិចាម្ប៍នៅប្រទេសកម្ពុជា
អាល់ប៊ែរតូ ពៃរ៉េហ្ស ពៃរេយរ៉ូ
A History of the Cham People and their Present Situation in Cambodia **16**
Alberto Pérez Pereiro

ការអភិវឌ្ឍនៃភាសាចាម្ប៍ក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្រ
ម៉ាគ ព្រូណែល
ហ្គ្រាហាំ ធហ្គូដ
The Historical Development of Chamic Languages **46**
Marc Brunelle
Graham Thurgood

សារៈសំខាន់នៃមរតកអក្សរសាស្ត្រចាម្ប៍
ថាញ់ ហ្វាន់
The Importance of the Cham Literary Heritage **98**
Thành Phần

អក្សរសិល្ប៍បុរាណចាម្ប៍តាមរយៈសាស្ត្រា ដូចជារឿងនិទាននិងកំណាព្យ
មូហាម៉ាត់ អេហ្វាន់ឌី
Cham Traditional Literature Through its Manuscripts: Dalukal and Ariya **120**
Mohamed Effendy

កម្មវិធីផ្សព្វផ្សាយមរតកវប្បធម៌ភាសាចាម្ប៍កម្ពុជា
អាល់ប៊ែរតូ ពៃរ៉េហ្ស ពៃរេយរ៉ូ
ហូរីហេ ឡូពែហ្ស គរទីណា
The Cham Heritage Expansion Program **148**
Alberto Pérez Pereiro
Jorge López Cortina

ការអភិវឌ្ឍនៃភាសាចាម្យក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្រ

The Historical Development of Chamic Languages

ចាម្យនិងភាសាចាម្យ បានរីកសាយភាយនៅក្នុងតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍យ៉ាងធំទូលាយដែលលាតសន្ធឹងពីចាម្យខាងលិចនៅកម្ពុជារហូតដល់ក្រុមចារ៉ាយនៅតាមតំបន់ជួរភ្នំអាណ្ណាម ក៏ដូចជាទៅលើចាម្យខាងកើតនៅតាមបណ្តោយឆ្នេរកណ្តាលឆៀងខាងត្បូងនៃប្រទេសវៀតណាមសព្វថ្ងៃ និងទៅតំបន់ត្សាត (Tsat) នៅជាយក្រុងសាន់យ៉ាង កោះហៃណាន (យើងនឹងប្រើពាក្យ “ត្សាត” នៅទីនេះដើម្បីចៀសវាងរាល់ការយល់ច្រឡំ ព្រោះភាសាចាម្យហៃណានអាចជាការបង្កើតថ្មី បើទោះជា “ភាសាត្សាត” ជាភាសាចាម្យមួយបែបដែរក៏ដោយ តែវាមិនស្ថិតក្នុងចង្កោមភាសាចាម្យដែលកំពុងប្រើប្រាស់នៅកម្ពុជានិងវៀតណាមសព្វថ្ងៃនេះទេ)។ លើសពីនេះទៅទៀត គេក៏ឃើញមានសហគមន៍អន្តោប្រវេសចាម្យនៅស្រុកម៉ាឡេ បារាំង អូស្ត្រាលី និងសហរដ្ឋអាមេរិចផងដែរ។

ម៉ាគ ព្រូណែល និង ហ្គ្រាហាំ ធហ្គូដ
Marc Brunelle and Graham Thurgood

Cham and the other modern Chamic languages are distributed over a considerable area in Southeast Asia: from Western Cham in Cambodia to Jarai in the Annamite Cordillera to Eastern Cham on the south-central coast of Vietnam to Tsat on the outskirts of Sanya City on Hainan island (we will use Tsat here to avoid any confusion the term Hainan Cham might create: although Tsat is a Chamic language, it is not a variety of the Cham language spoken in Cambodia and Vietnam). In addition, sizeable immigrant communities exist in Malaysia, France, Australia and the United States.

ភាសានិងអំបូរភាសារបស់ចាម្ប៍គឺមិនមានបែងចែកជាពីរទេ ព្រោះបើគេដកឧបទ្វីបម៉ាឡេចេញ គឺភាសាចាម្ប៍ជាភាសាតែមួយគត់ដែលគេប្រើប្រាស់នៅលើដីគោកនៅដែនដីអាស៊ីគ្នេយ៍នេះ។ ប្រាកដណាស់ អំបូរភាសានេះគឺមានទំនាក់ទំនងដ៏យូរអង្វែងជាមួយបណ្ដាភាសាដែលស្ថិតក្នុងអំបូរមនខ្មែរ (មានទំនាក់ទំនងជាមួយភាសាខ្មែរ ភាសាកួយ និងភាសាវៀតណាមដែលស្ថិតក្នុងក្រុមនេះ) ហើយព្រមទាំងបានអភិវឌ្ឍន៍លក្ខណៈពិសេសផ្ទាល់ជាច្រើនក្នុងរយៈកាលដ៏យូរដោយបញ្ចូលនូវផ្នែកខ្លះនៃអំបូរភាសាមនខ្មែរ។ សម្រាប់ហេតុផលខាងលើនេះ បុគ្គលិកលក្ខណៈអំបូរអូស្ត្រូណេស៊ីនៃពពួកភាសាចាម្ប៍គេមិនទាន់ទទួលស្គាល់នៅឡើយទេ។ អ្នកប្រាជ្ញដំបូងគេ ដូចជាលោក ក្រោហ្វឺដ (Crawfurd) បានទទួលស្គាល់និងប្រើស្លាក "ចាម្ប៉ាមាឡេ" ប៉ុន្តែការធ្វើចំណាត់ថ្នាក់នៃក្រុមភាសាចាម្ប៍នេះគឺត្រូវគេលើកយកមកចោទសួរគ្នាឡើងវិញនៅដើមសតវត្សទី២០ ដោយអ្នកស្រាវជ្រាវខ្លះមានភាពភាន់ជាមួយចំនួនពាក្យកម្ចីដ៏ច្រើននិងភាពស្រដៀងគ្នាជាមួយពពួកភាសាមនខ្មែរ។ ភាពជឿជាក់ដែលអមមកជាមួយនោះគឺថា "ម៉ាឡាយូប៉ូលីណេស៊ី" បានសាបព្រោះចូលទៅលើដីកោះពីតំបន់ដែលនិយាយភាសាចាម្ប៍ ឯជំនឿមួយទៀតបានទាត់ចោលទាំងស្រុងដោយអ្នកស្រាវជ្រាវសម័យថ្មី តែគេនៅតែជួបម្ដងម្កាលដែរនៅក្នុងការធ្វើអង្កេតងាយៗបែបភាសាវិទ្យា។

នៅក្នុងជំពូកនេះ យើងនឹងពិនិត្យមើលនូវភស្តុតាងដែលចាត់ទុកថា ភាសាចាម្ប៍ជាសមជិកមួយក្នុងអំបូរភាសាអូស្ត្រូណេស៊ី។ យើងនឹងធ្វើការសង្ខេបពីប្រវត្តិភាសាចាម្ប៍ក្នុងទិដ្ឋភាពភាសាវិទ្យា (ប្រវត្តិភាសាវិទ្យានៃភាសាចាម្ប៍) និងការផ្លាស់ប្ដូរ

[illegible]

[illegible]

Cham and its sister languages are unique because, if we exclude the Malay Peninsula, they are the only Austronesian languages spoken in Mainland Southeast Asia. As such, they have long been in contact with languages of the Mon-Khmer family (to which languages like Khmer, Kuy and Vietnamese belong) and they have over time developed various typological features reminiscent of Mon-Khmer. For this reason, the Austronesian character of Chamic languages has not always been recognized. Early scholars did recognize it, using, like Crawfurd, labels such as the "Malay of Champa," but the classification of the Chamic languages came into question at the beginning of the 20th century, as some researchers were led astray by the large number of loanwords and grammatical similarities with Mon-Khmer languages. An accompanying belief was that Malayo-Polynesian spread out into the islands from the Chamic speaking area, a belief fully repudiated by modern scholarship but still found occasionally in linguistically unsophisticated surveys.

In this chapter, we will review the evidence that establishes Cham as a member of the Austronesian language family. We will also summarize the linguistic history of Cham and of its convoluted migrations from

ភាសានិងអំបូរភាសារបស់ចាម្ប៍ គឺមានទំនាក់ទំនងដ៏យូរអង្វែងជាមួយបណ្តាភាសាដែលស្ថិតក្នុងអំបូរមនខ្មែរ។

[illegible]

Cham and its sister languages have long been in contact with languages of the Mon-Khmer family.

ដ៏ស្មុគស្មាញពីតៃវ៉ាន់ទៅកម្ពុជា ដោយឆ្លងកាត់កោះនៅតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍និងប្រទេសវៀតណាម។ យើងក៏នឹងបញ្ចូលផងដែរនូវទិដ្ឋភាពទូទៅនៃការរីកសាយនិងលក្ខណៈរបស់អំបូរនៃភាសាចាម្ប៍ទំនើប។ ជំពូកនេះមិនមែនសម្រាប់អ្នកអានថ្នាក់ឧត្តមឡើយ ដូច្នេះយើងនឹងមិនលម្អិតគ្រប់ចំណុចនិងភាពចម្រូងចម្រាស់នានានោះទេ។

ទីតាំងនៃភាសាចាម្ប៍នៅក្នុងតំបន់អូស្ត្រូណេស៊ី

បច្ចុប្បន្នគេបានមូលមាត់ជាមតិមួយអំពីសាវតានៃអំបូរភាសាអូស្ត្រូណេស៊ី គឺថា “ពួកគេជាមែកធាងដែលមកពីភាសាមេរួមមួយ គឺភាសាអូស្ត្រូណេស៊ីយុគដើម (ឬប្រូតូ-អូស្ត្រូណេស៊ី) ដែលបានប្រើប្រាស់នៅកោះតៃវ៉ាន់ប្រហែលជា ៥០០០ឆ្នាំ

[illegible]

[illegible]

Taiwan to Cambodia, through Insular Southeast Asia and Vietnam. We will conclude with an overview of the modern distribution and characteristics of Chamic languages. This chapter is not meant for an academic audience and will therefore overlook details and controversies; readers interested in furthering their understanding of the topic at hand are invited to start with the references found at the end.

The position of Cham in Austronesian

The current consensus on the origin of Austronesian languages is that they all descend from a common mother language,

មុនគ.ស.។ សម្រាប់ការងារខាងលើនេះ យើងនឹងទុកឱ្យទៅខាងអ្នកបុរាណវិទូបកស្រាយចុះ តែចំពោះរបាយប្រជាជនវិញគឺប្រហែលជាទាក់ទងនឹងការងារដាំដុះស្រូវ។ មានអ្នកនិយាយភាសាអូស្ត្រូណេស៊ីខ្លះបានចេញពីតៃវ៉ាន់ដោយជិះទូកទៅហ្វីលីពីន នោះគឺប្រហែលជារវាង ៣០០០ ឆ្នាំមុនគ.ស. មកហើយ។ អស់រាប់ពាន់ឆ្នាំមកនេះ ពួកគេបានរីកសាយភាយនៅក្នុងភូមិសាស្ត្រមួយគួរឱ្យស្ញប់ស្ញែងដោយរាប់ចេញពីកោះខាងកើត (Easter Island) នៃសមុទ្រប៉ាស៊ីហ្វិចខាងកើត ហូតដល់កោះម៉ាដាកាស្ការ នៅក្បែរឆ្នេរអាហ្វ្រិកខាងកើត។ សូមមើលផែនទី១ អំពីតំបន់ទាំងនេះ។

បច្ចុប្បន្ននេះ អំបូរភាសាអូស្ត្រូណេស៊ីមានអ្នកប្រើប្រាស់ប្រមាណកន្លះលាននាក់ដោយរួមបញ្ចូលភាសាធំៗដូចជា ភាសាជ្វា ភាសាម៉ាឡេ/ឥណ្ឌូនេស៊ី និងតាកាឡុក ហើយក៏មានភាសាតូចៗតែមានគេស្គាល់ច្រើនផងដែរដូចជា ភាសាហាវ៉ៃ ម៉ាអូរី ហ្វីជាន និងម៉ាឡាកាស៊ី។ ដូចមានបង្ហាញក្នុងតារាងលេខ១ ទោះបីជាបានបំបែកទៅជាមេកជាងភាសាអស់ជាច្រើនពាន់ឆ្នាំហើយក៏ដោយ ក៏ភាសាទាំងនោះនៅមានភាពស្រដៀងគ្នាជាច្រើនលើផ្នែកសំខាន់ៗនៃវាក្យសព្ទដដែលដែរ។

ដោយប្រៀបធៀបសម្លេងរួមនិងដោយឡែក (ផ្ទុយ) នៃពាក្យផ្សេងៗរបស់ភាសាអូស្ត្រូណេស៊ី ភាសាវិទូអាចបង្កើតជាចេនាសម្ព័ន្ធអំពីអំបូរភាសានេះបាន។ គំនិតមូលដ្ឋាននោះគឺថាបើភាសានានាមានភាពរួមនៃការប្តូរសម្លេងជាប្រក្រតី (ឬការប្រែប្រួលថ្មី) បម្រែបម្រួលនោះគឺទំនងជាកើតមានម្តងហើយនៅក្នុងភាសាបុព្វបុរស មុននឹងបំបែកខ្លួនជាច្រើនដងច្រើនគ្រាទៅលើភាសាកូនៗទាំងអស់ហើយបន្ទាប់ពីការ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Proto-Austronesian, that was spoken in Taiwan around 5000 BC. For reasons that we will leave to archeologists, but may be related to a population expansion caused by rice cultivation, some Austronesian speakers left Taiwan and sailed to the Philippines around 3000 BC. Over the following millennia, they then expanded over an impressive geographical area ranging from the Easter Island, in the Eastern Pacific, to Madagascar, off the coast of East Africa. This area is illustrated in Map 1.

The Austronesian family now boasts half a million speakers and includes large languages like Javanese, Malay/Indonesian, and Tagalog, but also smaller but well-known languages like Hawai'ian, Maori, Fijian and Malagasy. As can be seen in Table 1, these languages, although they branched out millennia ago, still share important lexical similarities.

By comparing the shared and divergent sounds of the words of various Austronesian languages, linguists were able to establish their family tree. The basic idea is that if languages share a regular sound change (or an innovation), this change is more likely to have happened once in their ancestor language before it split up than multiple times in all its daughters after it split up. It is

ផែនទីទី១៖ របាយភូមិសាស្ត្របច្ចុប្បន្ននៃភាសាអូស្ត្រូណេស៊ី ជាមួយទីតាំងនៃភាសាដែលលើកឡើងនៅក្នុងជំពូកនេះ (សូមមើលផែនទីខាងក្រោមសម្រាប់ភាសាចាម្ប៍)។

[illegible]

Map 1: The current geographic distribution of Austronesian languages, with location of languages mentioned in the chapter (see maps below for Chamic languages).

តារាងទី១ ៖ តារាងប្រៀបធៀបនៃវាក្យសព្ទអូស្ត្រូណេស៊ី - [illegible] - Table 1: Comparative table of Austronesian vocabulary.

ពាក្យ	[illegible]	gloss	អាមី [illegible] Amis	តាកាឡុក [illegible] Tagalog	អ៊ីឡូកាណូ [illegible] Ilocano	ចាម្សខាងលិច [illegible] Western Cham	ម៉ាឡេ [illegible] Malay	ម៉ាឡាកាស៊ី [illegible] Malagasy	ជ្វា [illegible] Javanese	ម៉ាអូរី [illegible] Maori	ហាវ៉ៃ [illegible] Hawai'ian
មួយ	[illegible]	one	cecay	isa	maysa	sa, ha	satu	iray	siji	tahi	kahi
ពីរ	[illegible]	two	tosa	dalawa	dua	ṭwa	dua	roa	loro	rua	lua
បី	[illegible]	three	tolo	tatlo	tallo	klăw	tiga	telo	telu	toru	kolu
បួន	[illegible]	four	sepat	apat	uppat	paːt	empat	efatra	papat	mhă	hă
ប្រាំ	[illegible]	five	lima	lima	lima	limɨ	lima	dimy	limo	rima	lima
ប្រាំមួយ	[illegible]	six	enem	anim	inem	năm	enam	enina	nem	ono	ono
ប្រាំពីរ	[illegible]	seven	pito	pito	pito	tuçuh	tujuh	fito	pita	whitu	hiku
ប្រាំបី	[illegible]	eight	falo	walo	walo	ṭapăn	lapan	valo	wolu	waru	walu
ប្រាំបួន	[illegible]	nine	siwa	---	siam	salipan	sembilan	sivy	songo	iwa	iwa
ដប់	[illegible]	ten	poloʔ	---	sangapolo	pluh	sepuluh	folo	sepuluh	tekau	-ʔumi
ផ្ទះ	[illegible]	house	luma	bahay	balay	saːŋ	rumah, balai	trano	omah	whare	hale
ឆ្កែ	[illegible]	dog	wacu	aso	aso	săw	anjing	alika	asu	kuri	īlio
ផ្លូវ	[illegible]	road	lalan	daan	dalan	çalan	jalan	lalana	dalan	ara	ala
ជ្រូក	[illegible]	pig	fafoy	baboy	baboy	papuy	babi	kisoa	babi	poaka	pua'a

បំបែកខ្លួន។ ដូច្នេះ វាប្រហែលជាភាសាទាំងឡាយណាដែលមានបម្រែបម្រួលរួមគ្នានោះ វាទំនងជាសែស្រឡាយនឹងគ្នាជាងបណ្ដាភាសាណាៗដែលមិនមានបម្រែបម្រួលរួមគ្នា។ ប្រការនេះ វាអាចឱ្យយើងទាញចេញថា ភាសាម៉ាឡេ ជ្វា និងមោកឹន ហាក់មានទំនាក់ទំនងជិតគ្នាជាងជាមួយភាសាហាវ៉ៃ។ ដោយផ្អែកលើគំរូមួយក្នុងចំណោមគំរូនានាដែលបានស្នើឡើងក្នុងរយៈកាលថ្មីៗនេះ រចនាសម្ព័ន្ធនៃអំបូរភាសាអូស្ត្រូណេស៊ីគឺត្រូវតាងដូចមានក្នុងរូបភាពទី១។ ពួកគេត្រូវគេចាត់ជាអនុក្រុមឬអនុអំបូរតូចៗជាច្រើនដែលមានលក្ខណៈស៊ីគ្នាតិចតួចទៅនឹងតំបន់ភូមិសាស្ត្រ។ វាលើកលែងតែភាសាហ្វម៉ូសានទេ ក្រៅពីនោះ គ្រប់ភាសាអូស្ត្រូណេស៊ី គឺស្ថិតនៅក្នុងអនុអំបូរ “ម៉ាឡាយូ-ប៉ូលីណេស៊ី” ទាំងអស់ ដោយរាប់បញ្ចូលគ្រប់ភាសាទាំងឡាយណាដែលបានបែកចេញពីភាសាដែលចេញពីតៃវ៉ាន់។ ដូចមានបង្ហាញក្នុងរូបភាពទី១ អនុអំបូរភាសាម៉ាឡាយូ-ប៉ូលីណេស៊ីក្រោយមកបានបំបែកចូលទៅក្នុងភាសាតូចៗរបស់ម៉ាឡាយូ-ប៉ូលីណេស៊ីនិងបូនីអូ-ហ្វីលីពីន ហើយជាមួយភាសាម៉ាឡាយូ-ប៉ូលីណេស៊ីខាងលិចដែលផ្ទុកនូវភាសាដ៏ច្រើនសន្ធឹកសន្ធាប់ដែលក្នុងនោះមានភាសាជាច្រើននៃកោះស៊ូម៉ាត្រា ជ្វា ម៉ាឡេ (ឧទាហរណ៍ ម៉ាឡេនិងអ៊ីបាន) និងភាសាចាម្បរបស់យើង។

នៅពេលដែលអនុក្រុមត្រូវកំណត់រួចរាល់ នោះវាជាលទ្ធភាពដែលអាចឱ្យប្រើនូវបណ្ដុំបច្ចេកទេសមួយ ហៅថា “វិធីសាស្ត្រប្រៀបធៀប” ដើម្បីបង្កើតឡើងវិញនូវភាសាបុព្វបុរសរបស់អនុក្រុមមួយ។ ដោយឧបមាថា យើងអាចបង្កើតឡើងវិញបានដោយទំនុកចិត្តខ្ពស់នូវបុព្វបុរសនៃភាសាប៉ូលីណេស៊ី ដោយគ្រាន់តែប្រៀបធៀបពាក្យរបស់ភាសាហាវ៉ៃ ម៉ាអូរី

[illegible]

[illegible]

therefore probable that languages that share an innovation are more closely related than languages that do not share this innovation. This allows us to establish, for instance, that Malay, Javanese and Moken are more closely related than, say, Hawai'ian. The family tree of Austronesian languages, according to one among many recently proposed models, is given in Figure 1. They are subdivided into several sub-groups, or sub-families that roughly match geographical areas. Except for the Formosan languages, all other Austronesian languages belong to the Malayo-Polynesian subgroup, which includes all the languages that descend from the language that left Taiwan. As shown in Figure 1, Malayo-Polynesian then split into Nuclear Malayo-Polynesian and Borneo-Philippines languages, with Western Malayo-Polynesian containing a myriad of languages including various languages of Sumatra, Java, Malayic (e.g., Malay and Iban), and our Chamic languages.

When sub-groupings are well-established, it becomes possible to use a series of techniques called the comparative method to reconstruct the ancestor language of a subgroup. We can, for instance, reconstruct with a good level of confidence the ancestor of Polynesian languages by comparing the words of Hawai'ian,

រូបភាពទី១ ៖ ទីតាំងនៃភាសាចាម្ប៍នៅក្នុងភាសាអូស្ត្រូណេស៊ី (ការបែងចែកជាអនុក្រុមលម្អិត កំពុងពិភាក្សាគ្នានៅឡើយ)។

Figure 1: The position of Chamic in Austronesian (the detailed subgroupings are still debated).

ហ្វីជាន ទ្រូគិស និងភាសាសែស្រឡាយនានា បើទោះជាមានភាសាខ្លះមិនទាំងមានសំណេរក៏ដោយ។ ភាសាណាមួយដែលបានបង្កើតឡើងវិញ ដែលពីដើមឡើយមិនដែលមានជាសំណេរ នោះគេដាក់ឈ្មោះថា “ភាសាយុគដើម”។ ដូច្នេះភាសាអូស្ត្រូណេស៊ីយុគដើមបានបង្កើតឡើងវិញនូវបុព្វបុរសរបស់អំបូរភាសាអូស្ត្រូណេស៊ីទាំងអស់។

ដូចមិនបានសម្គាល់នៅក្នុងរូបភាពទី១ នោះគឺតឹកតាងដែលថាភាសាម៉ាឡេនិងភាសាចាម្ប៍មានទំនាក់ទំនងសាលោហិតជាមួយគ្នា ហើយបង្កើតបានជាអនុក្រុមមួយហៅថា ម៉ាឡាយូ-ចាម្ប៍។ ភាពស្រដៀងគ្នានៃទម្រង់រវាងអនុក្រុមទាំងពីរអាចឃើញនៅក្នុងការរាប់លេខដែលនឹងបង្ហាញនៅក្នុងតារាងទី២។ កូឡោនទីមួយគឺការសាងឡើងវិញនៃអំបូរភាសាម៉ាឡាយូ-ប៉ូលីណេស៊ីយុគដើម (PMP) (ប្រូតូ-ម៉ាឡាយូ-ប៉ូលីណេស៊ី)។ សញ្ញា “*” បញ្ជាក់ ថាទម្រង់ត្រូវគេសាងឡើងវិញ តែពុំមែនជាការបញ្ជាក់ទេ។ កូឡោនទីពីរបង្ហាញភាសាម៉ាឡេទំនើប ជាភាសាម៉ាឡេមួយ កូឡោនទីបី បង្ហាញពីការសាងឡើងវិញនៃភាសាចាម្ប៍យុគដើម (PC) (ប្រូតូ-ចាម្ប៍) ហើយកូឡោនទីបួន និងទីប្រាំ បង្ហាញភាសាចាម្ប៍ទំនើបដែលមានការបញ្ជាក់ពីរ គឺភាសាចាម្ប៍ខាងលិចនិងភាសារ៉ាដែ។ ភាពស្រដៀងគ្នារវាងដំណាក់កាលចាស់បំផុតដែលឆ្លុះបញ្ចាំងដោយ អំបូរ PMP និងភាសាម៉ាឡេទំនើប គឺអំបូរភាសាម៉ាឡេនិងអំបូរភាសាចាម្ប៍យុគដើម (ប្រូតូចាម្ប៍) រួមជាមួយភាសាចាម្ប៍ខាងកើតនិងភាសារ៉ាដែ (តំណាងអំបូរភាសាចាម្ប៍ទំនើប) នោះគឺគួរឱ្យកត់សម្គាល់ខ្លាំងបំផុត។

[illegible]

[illegible] (PMP) [illegible] (*) [illegible] (PC) [illegible] (PMP) [illegible]

Maori, Fijian, Trukese and their sisters, even if this language was never written. A language that has been reconstructed but for which we have no written records is usually labeled a proto language. Thus, Proto-Austronesian is the reconstructed ancestor of all Austronesian languages.

Not marked in Figure 1 is the fact that the Malayic languages and the Chamic languages have a sister relationship with each other and constitute a subgroup called Malayo-Chamic. The similarity of forms between the two subgroups can be seen in the numbers, shown in Table 2. The first column is the reconstructed PMP (Proto-Malayo-Polynesian); the * indicates that the form is reconstructed, rather than attested. The second shows modern Malay, a Malayic language, the third shows the reconstructed PC (Proto-Chamic), while the fourth and fifth show two attested modern Chamic languages, Western Cham and Rhade. The similarities between the oldest stage represented by PMP and the modern languages Malay (representing the Malayic languages) and Proto-Chamic (representing the oldest Chamic forms), along with E. Cham and Rhade (representing the modern Chamic languages) are quite striking.

នៅក្នុងចំណោមភាសាចាម្ប៍ ភាពស្រដៀងគ្នាផ្នែកភាសាវិទ្យាទាំងនេះត្រូវគេរកឃើញទាំងស្រុង។ សញ្ញាព្រមានមួយមានតាមលំដាប់លំដោយនៅទីនេះ។ សម្រាប់ប្រវត្តិភាសាវិទូមានជំនាញ វាគឺជាភាពត្រូវគ្នាយ៉ាងទៀងទាត់រវាងសម្លេងជាជាងភាពស្រដៀងគ្នានៃសូរនៅក្នុងទម្រង់ដែលផ្តល់នូវតឹកតាងយ៉ាងរឹងមាំនៃទំនាក់ទំនងសេនេទិក។ នៅក្នុងករណីភាសាចាម្ប៍វិញ យើងមានទាំងភាពត្រូវគ្នាយ៉ាងទៀងទាត់រវាងសម្លេងនិងភាពស្រដៀងគ្នាផ្នែកសូរទៀតផង។

តារាងទី៣ បង្ហាញពាក្យជាមួយនឹងភាពត្រូវគ្នានិងភាពស្រដៀងគ្នានៃសូរ។ អក្សរដើមព្យាង្គ d- នៃភាសាអាសេ ចរូ និងរ៉ាក្លាយខាងជើង ទាក់ទងយ៉ាងទៀងទាត់ទៅនឹងអក្សរ t̥- នៅក្នុងភាសាចាម្ប៍ខាងកើតដែលនេះជាភាពត្រូវគ្នាដែលបង្កើតបានជាអំបូរសូរ។ នៅក្នុងគំរូតែមួយដូចគ្នាដែរ អក្សរដើមព្យាង្គ b- មានភាពត្រូវគ្នានឹងអក្សរ p̥- នៅក្នុងភាសាចាម្ប៍ខាងកើតនិងបន្តបន្ទាប់ទៀតបែបនេះដែរ។ តាមពិតទៅ វាមិនគ្រាន់តែជាវត្តមាននៃទម្រង់មួយដ៏តិចតួចនេះទេ ប៉ុន្តែវាជាទម្រង់ច្រើនដែលបង្កើតទៅជាតឹកតាងនៃទំនាក់ទំនងសេនេទិកមួយ។ ភាសាប្រូតូចាម្ប៍ដែលកសាងឡើងវិញដោយឈរលើលំនាំទាំងនេះ អ្នកប្រាជ្ញអាចយកទីសាងជាថ្មីឡើងវិញនូវទម្រង់ភាសាចាម្ប៍ចាស់បំផុតមួយ។

[illegible]

[illegible]

Within the Chamic languages, such cross-linguistic similarities are found throughout. A caveat is in order here; for the skilled historical linguist, it is the regular correspondences between the sounds, more than phonetic similarity in forms that provide the strongest evidence of a genetic relationship; in the case of Chamic we have both regular correspondences and phonetic similarity.

Table 3 illustrates words with the regular correspondences and phonetic similarities. The initial d- of Acehnese, Chru, and Northern Raglai regularly corresponds to the t̥- in Eastern Cham, a correspondence that makes phonetic sense; in a parallel way, the initial b- corresponds to p̥- in Eastern Cham, and so on. It is not of course just the presence of a handful of such forms but instead several that constitutes the evidence of a genetic relationship. Proto-Chamic reconstructed on the basis of such patterns scholars represents a scholar's reconstruction of the oldest Chamic forms.

តារាងទី២ ៖ លេខនៅក្នុងភាសាម៉ាឡាយូ-ចាម្ប៉ា - [illegible] - Table 2: Numerals in Malayo-Chamic.

ប្រូតូម៉ាឡាយូប៉ូលីនេស៊ី [illegible] Proto-Malayo-Polynesian	ម៉ាឡេ [illegible] Malay	ប្រូតូចាម្ប៉ា [illegible] Proto-Chamic	ចាម្ប៉ាខាងលិច [illegible] Western Cham	ម៉ាឡេ [illegible] Rhade			
*esa; *isa	sa-, satu	*sa	sa, ha	sa	'មួយ'	[illegible]	'one'
*duha	dua	*dua	ţwa	dua	'ពីរ'	[illegible]	'two'
*epat	ĕmpat	*pa:t	pa:t	păt	'បួន'	[illegible]	'four'
*lima	lima	*lima	limɨ	ema	'ប្រាំ'	[illegible]	'five'
*enem	ĕnam	*nam	năm	năm	'ប្រាំមួយ'	[illegible]	'six'

តារាងទី៣ ៖ ពាក្យចាម្ប៉ាដែលមានភាពត្រូវគ្នាផ្នែកសម្លេងមួយចំនួន។ - [illegible] - Table 3: Some corresponding Chamic words.

ម៉ាឡេ [illegible] Malay	ប្រូតូចាម្ប៉ា [illegible] Proto-Chamic	អាសេ [illegible] Acehnese	ចរូ [illegible] Chru	រ៉ាក្លៃខាងជើង [illegible] Northern Raglai	ចាម្ប៉ាខាងកើតផ្លូវការ [illegible] Formal Eastern Cham			
darah	*darah	darah	drah	darah	ţarăh	'ឈាម'	[illegible]	'blood'
dara	*dara	dara	dra	dara	ţara	'ក្រមុំ'	[illegible]	'girl'
bulu	*bulɔw	bulɛə	bləu	biləu	pi̥lɔ̆w	'រោម'	[illegible]	'hair'
bulan	*bula:n	bulɯən	ea bla:n	ia bila:t	pi̥lan	'ព្រះច័ន្ទ'	[illegible]	'moon'
baharu	*bahrɔw	baro	bərhəu	bahrəu	pi̥rɔ̆w	'ថ្មី'	[illegible]	'new'
tahun	*thun	thon	thun	thut	thŭn	'ឆ្នាំ'	[illegible]	'year'
tangan	*taŋa:n	---	təŋa:n	taŋăn	taŋĭn	'ដៃ'	[illegible]	'hand'

ការបម្លាស់ទីពីកោះនានាទៅកាន់ទ្វីបៈ ភាសាចាម្ប៍ដំបូង

ការប្រៀបធៀបជាមួយភាសាដទៃទៀតបានអះអាងថា ភាសាម៉ាឡាយូចាម្ប៍មានគេនិយាយដើមដំបូងគេនៅបរនេអូ ប្រហែលនៅក្នុងអាងទន្លេកាពួស។ នៅក្នុងសតវត្សរ៍ចុងក្រោយគេមុនគ្រិស្តសករាជ ភាសាម៉ាឡាយូចាម្ប៍ គឺហាក់ដូចជាបានសុសសាយចេញពីបរនេអូខាងលិចជាមួយនឹងអ្នកនិយាយភាសាម៉ាឡេដែលចល័តទៅស៊ូម៉ាត្រាក្នុងពេលដែលអ្នកនិយាយភាសាចាម្ប៍ធ្វើដំណើរទៅកាន់ឆ្នេរប្រទេសវៀតណាម។ អ្នកនិពន្ធជាច្រើនបានប៉ាន់ស្មានថា អ្នកនិយាយភាសាម៉ាឡាយូចាម្ប៍ក៏បានផ្លាស់ទីតាំងទៅកាន់តំបន់ផ្សេងទៀតនៃទ្វីបអាស៊ីអាគ្នេយ៍ដោយប្រហែលបង្កើតជាចង្កោមមួយនៃក្រុមនានា ហើយដែលអាចចេញពីឧបទ្វីបម៉ាឡេទៅកាន់វៀតណាមភូមិភាគ

[illegible]

[illegible]

From islands to mainland: early Chamic

Comparison with other languages suggests that Malayo-Chamic languages were originally spoken in Borneo, probably in the Kapuas river basin. In the last centuries BC, Malayo-Chamic languages seem to have expanded out of west Borneo with the Malayic speakers moving to Sumatra, while the Chamic speakers sailed off to the coast of Vietnam. Several authors have speculated that Malayo-Chamic speakers might also have migrated to other areas of Mainland Southeast Asia, perhaps forming a string of settlements going from the Malay Peninsula to Central Vietnam and including the Mekong delta (i.e. the polity referred to as

ការប្រៀបធៀបជាមួយភាសាដទៃទៀតបានអះអាងថា ភាសាម៉ាឡាយូចាម្ប៍មានគេនិយាយដើមដំបូងគេនៅបរនេអូ។

[illegible]

Comparison with other languages suggests that Malayo-Chamic languages were originally spoken in Borneo.

ផែនទីទី ២៖ ការបម្លាស់ទីដំបូងទៅកាន់ទ្វីប (ប៉ុន្មានសតវត្សរ៍មុនគ.ស.)។ ផ្លូវបម្លាស់ទីផ្សេងទៀតអាចកើតឡើងបានសម្រាប់ពួកអាសេមានបង្ហាញនៅក្នុងផែនទីទី៣។

Map 2: The early migration to the Mainland (a few centuries BC). The other possible migration path for Acehnese appears in map 3.

កណ្តាលនិងរួមទាំងតំបន់ដីសណ្តទន្លេមេគង្គផងដែរ (ឧ. ទំរង់រដ្ឋមួយ ដូចជានគរភ្នំនៅក្នុងប្រភពចិននាសម័យទំនើប)។ ទោះជាប្រការនេះគឺជាលទ្ធភាពពិតប្រាកដមួយក៏ដោយ ពុំមានតឹកតាងច្បាស់ដើម្បីគាំទ្រសេណារីយ៉ូមួយនេះទេ។ ដូច្នេះ ផែនទីទី២ ភ្ជាប់ទៅនឹងទេសន្តរប្រវេសន៍ដែលយើងមានតឹកតាងជាក់ស្តែង។

យើងបានដឹងតិចតួចអំពីការកកើតឡើងនៃប្រជាជនចាម្ស៍នៅលើឆ្នេរនៃប្រទេសវៀតណាមកណ្តាលឆៀងខាងត្បូង ប៉ុន្តែតឹកតាងសេនេទិកនិងបុរាណវិទ្យាមួយចំនួនតែងតែត្រូវគេប្រើប្រាស់ជាមូលដ្ឋានសម្រាប់ការផ្សព្វផ្សាយអប់រំភាសាវិទ្យា។ ដំបូង ហាក់ដូចជាមានភាពត្រួតស៊ីគ្នាតាមកាលប្បវត្តិរវាងការចាកចេញរបស់ពួកអ្នកនិយាយភាសាម៉ាឡេ-ចាម្ស៍ ពីបរនេអូ និងការអភិវឌ្ឍនៃវប្បធម៌សាហ្វិញ (Sa Huỳnh) នៅលើឆ្នេរនៃប្រទេសវៀតណាមកណ្តាល។ ដោយសារតែរបាយភូមិសាស្ត្រនៃទីតាំងបុរាណវិទ្យាសាហ្វិញស៊ីគ្នាតិចតួចទៅនឹងរបាយប្រវត្តិសាស្ត្រនៃរបបនយោបាយចាម្ស៍ អ្នកប្រាជ្ញជាច្រើនបានធ្វើការប្រៀបធៀបវប្បធម៌សាហ្វិញនិងអ្នកនិយាយភាសាចាម្ស៍។ នៅពេលដែលនេះប្រហែលជាការធ្វើសាមញ្ញកម្មហួសហេតុពេក វាហាក់ដូចជាឃើញថាអ្នកនិយាយភាសាចាម្ស៍បានដើរតួនាទីយ៉ាងសកម្មនៅក្នុងវប្បធម៌សាហ្វិញ។ ចំណែកឯភស្តុតាងសេនេទិក វាបង្ហាញថា អ្នកនិយាយភាសាចាម្ស៍ខាងកើតបច្ចុប្បន្ន ចែករំលែកក្រុមឌីអែនអេមីតូកុងឌ្រៀជាមួយអ្នកជិតខាងមនខ្មែររបស់ខ្លួន ប៉ុន្តែក្រូម៉ូសូម Y របស់ពួកគេត្រូវគ្នាទៅនឹងក្រុមអូស្ត្រូណេស៊ី។ មានការបកស្រាយកើតឡើងជាច្រើនអំពីតឹកតាងទាំងនេះ ប៉ុន្តែ តឹកតាងងាយបំផុត

[illegible]

[illegible]

Funan in Chinese contemporary sources). While this is certainly a possibility, there is no clear evidence in support of such a scenario. Map 2 therefore sticks to migrations for which we have actual evidence.

We know very little about the establishment of Chamic people on the coast of south-central Vietnam, but a number of archeological and genetic facts are often used as a basis for educated linguistic speculation. First of all, there seems to be a chronological overlap between the departure of Malayo-Chamic speakers from Borneo and the development of the Sa Huỳnh culture on the coast of Central Vietnam. As the geographical distribution of Sa Huỳnh archeological sites roughly match the historical distribution of Cham polities, many scholars equate the Sa Huỳnh culture and Chamic speakers. While this is probably a gross over-simplification, it is likely that Chamic speakers played an active part in Sa Huỳnh culture. As for genetic evidence, it shows that current Eastern Cham speakers share most of their mitochondrial DNA haplogroups with their Mon-Khmer neighbors, but most of their Y-chromosome lineages with Austronesian groups. There are many possible interpretations of these facts, but the simplest would be to assume that upon arrival on the coast of Vietnam,

គឺសន្មតថា នៅពេលមកដល់ឆ្នេរប្រទេសវៀតណាម ក្រុមប្រជាជនចាម្ប៍ជាច្រើន ប៉ុន្តែពុំមែនមានតែចាម្ប៍សុទ្ធសាធនោះទេ រួមមាន បុរសវ័យក្មេង ដែលបានបង្កើតគ្រួសារជាមួយស្ត្រីមនខ្មែរ (ទំនាក់ទំនងជាមួយក្រុមមនខ្មែរមួយទៀតនៅបរនេអូគឺជារឿងមួយទៀត)។

តឹកតាងផ្នែកភាសាវិទ្យាហាក់ដូចជាចង្អុលបង្ហាញនៅក្នុងទិសតែមួយ។ វាទទូចថាភាសាចាម្ប៍វិវឌ្ឍន៍ចេញពីទំនាក់ទំនងរបស់អ្នកនិយាយភាសាអូស្ត្រូណេស៊ីម្នាក់ជាមួយអ្នកនិយាយមនខ្មែរ។ សូម្បីតែនៅក្នុងទម្រង់ដំបូងៗបំផុតក្តី ទម្រង់ដែលបង្កើតឡើងវិញសម្រាប់ភាសាប្រូតូចាម្ប៍ ឥទ្ធិពលភាសាមនខ្មែរអាចត្រូវបានឃើញនៅក្នុងភាសាទាំងមូល។ ការបង្កើតរចនាសម្ព័ន្ធក្រោមឥទ្ធិពលនៃភាសាមនខ្មែរគឺច្បាស់ក្រឡែតណាស់នៅក្នុងការអភិវឌ្ឍសម្លេងភាសាមនខ្មែរ នៅក្នុងការខ្ចីវាក្យសព្ទយ៉ាងច្រើននិងនៅក្នុងការខ្ចីចំរៀកនិងផ្នែកមួយចំនួននៃទម្រង់ភាសាមនខ្មែរ។

ប្រសិនយើងដាក់តឹកតាងទាំងនេះរួមបញ្ចូលគ្នា ហើយសំឡឹងមើលទៅលើបោយនៃក្រុមនិយាយភាសាចាម្ប៍ចុងក្រោយៗ សេណារីយ៉ូស្រដៀងគ្នាបំផុតគឺថា ភាសាចាម្ប៍ដំបូងឡើយជាសំណុំគ្រាមភាសាដែលបន្តភ្ជាប់នៅតាមឆ្នេរនៃប្រទេសវៀតណាម ហើយប្រហែលអាចពង្រីកបន្តទៅដល់តំបន់ភ្នំបន្តមកទៀត។ ដោយចាម្ប៍បាត់បង់ការត្រួតត្រាផ្លូវសមុទ្រនៅតាមបណ្តោយឆ្នេរ ភូមិនានាក៏ក្លាយទៅជាដាច់ឆ្ងាយពីមួយទៅមួយ ដែលនេះបានអនុញ្ញាតឱ្យគ្រាមភាសារួមគ្នាមួយប្រែក្លាយទៅជាខុសគ្នា ដែលនាំទៅឱ្យមានការអភិវឌ្ឍភាសាចាម្ប៍ទំនើប។

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Chamic groups were mostly, but not exclusively, composed of young men who established families with Mon-Khmer women (contact with a Mon-Khmer group in Borneo is another).

The linguistic evidence seems to point in the same direction. It suggests that Chamic evolved out of the contact of an Austronesian-speakers with a Mon-Khmer speakers. Even in the earliest forms, those reconstructed for Proto-Chamic, the influence of Mon-Khmer can be seen throughout the language. The restructuring under the influence of Mon-Khmer languages is strikingly obvious in the development of a more Mon-Khmer-like phonology, in the massive Mon-Khmer lexical borrowings, and in the borrowing of bits and pieces of Mon-Khmer morphology.

If we put all this evidence together and look at the later distribution of Chamic-speaking groups, the most likely scenario is that Chamic was originally a dialect chain stretching along the coast of Vietnam, and possibly extending into the Highlands relatively early on. As the Cham lost control of the sea lanes along the coast, the settlements became more isolated from one another allowing the once unified dialect to differentiate, which led to the development of the modern Chamic languages.

រចនាសម្ព័ន្ធនៃភាសាប្រូតូចាម្ប៍

ទោះបីជាធម្មតា យើងរំពឹងឱ្យប្រព័ន្ធភាសាវិទ្យាមានភាពសាមញ្ញជាងនៅពេលមានទំនាក់ទំនងក្តី ប្រព័ន្ធសម្លេងអូស្ត្រូណេស៊ីដើមរបស់ភាសាចាម្ប៍កាន់តែមានភាពស្មុគស្មាញនៅពេលមានទំនាក់ទំនងជាមួយភាសាមនខ្មែរ។ នៅពេលនោះមានការកើនឡើងនូវចំនួនស្រៈនិងព្យញ្ជនៈ រួមទាំងបញ្ចូលភាពទីទៃគ្នានៃប្រវែងនិងសម្លេងដើមដ៏កម្រក៏ត្រូវបានខ្ចីដែរ។ នេះអាចត្រូវបកស្រាយថាជាតឹកតាងបន្ថែមទៀតដែលថាអ្នកនិយាយភាសាមនខ្មែរដ៏ច្រើនបានកែប្រែភាសានិងបានអនុម័តយកភាសាប្រូតូចាម្ប៍។

[illegible]

[illegible]

The structure of Proto-Chamic

Although we normally expect linguistic systems to become simpler under contact, the original Austronesian sound system of Chamic became more complex under contact with Mon-Khmer. There was for instance an increase in the number of vowels and consonants, including the introduction of length distinctions, and typologically rare sounds were borrowed. This may be interpreted as further evidence that a large number of Mon-Khmer speakers shifted language and adopted Proto-Chamic.

តារាងទី៤ ៖ ការផ្លាស់ប្តូរការដាក់សម្លេងក្នុងភាសាប្រូតូចាម្ប៍។ - [illegible] - Table 4: Stress shift of Proto-Chamic.

ប្រូតូម៉ាឡាយូប៉ូលីណេស៊ី [illegible] Proto-Malayo-Polynesian	ម៉ាឡេ [illegible] Malay	ប្រូតូចាម្ប៍ [illegible] Proto-Chamic	អាសេ [illegible] Acehnese	ចរូ [illegible] Chru	រ៉ាក្លៃខាងជើង [illegible] Northern Raglai	ត្សាត [illegible] Tsat			
*mamaq	mamah	*mamah	mamʌh	məmah	mumãh	ma^{55}	‘ទំពារ’	[illegible]	‘chew’
*qumah	huma	*huma	umʌŋ	həma	humã	ma^{33}	‘វាលស្រែ’	[illegible]	‘dry field’
*lima	lima	*lima	limʌŋ	ema	lumã	ma^{33}	‘ប្រាំ’	[illegible]	‘five’
*panaq	panah	*panah	panah	mənah	panãh	na^{55}	‘បាញ់ [ធ្នូ]’	[illegible]	‘shoot [bow]’
*baseq	basah	*basah	basah	məsah	pasah	sa^{55}	‘ទទឹក សើម’	[illegible]	‘wet; damp’
*paqit	pahit	*phit	phet	phi:ʔ	phi:ʔ	phiʔ^{24}	‘ល្វីង’	[illegible]	‘bitter’
*taqu	tahu	*thɔw	thɛɔ	thəu	thəu	tiauʔ^{42}	‘ដឹង’	[illegible]	‘know’
*paqa	paha	*pha	pha	pha	pha	pha^{33}	‘ភ្លៅ’	[illegible]	‘thigh’
*taqun	tahun	*thun	thon	thun	thut	thun^{33}	‘ឆ្នាំ’	[illegible]	‘year’

ឧទាហរណ៍ដំបូង គឺថា ពាក្យចាម្ប៍មូលដ្ឋានកើតចេញពីពាក្យពីរព្យាង្គនៃភាសាអូស្ត្រូណេស៊ីជាមួយនឹងការសង្កត់សម្លេងលើព្យាង្គទីមួយ ទៅប្រព័ន្ធកំណាព្យស្រដៀងមនខ្មែរមួយ នោះគឺចេញពីទម្រង់ជាមួយនឹងការសង្កត់សម្លេងលើព្យាង្គទីមួយនិងព្យាង្គទីពីរដែលមិនមានការសង្កត់សម្លេង (ឬប្រហែលជាគ្មានការសង្កត់សម្លេងលើពាក្យ) ទៅជាព្យាង្គទីមួយដែលមិនសង្កត់សម្លេងនិងព្យាង្គទីពីរដែលសង្កត់សម្លេងវិញ។ ដោយសារតែព្យាង្គទីមួយមិនសង្កត់សំឡេង វាក៏ត្រូវបានបាត់បង់នៅក្នុងមជ្ឈដ្ឋានខ្លះ។ នៅក្នុងតារាងទី៤ ឧទាហរណ៍ប្រាំដំបូងបង្ហាញពាក្យនានាដែលសង្កត់សម្លេងធ្ងន់នៅលើព្យាង្គចុងក្រោយដូចពាក្យចាម្ប៍ដទៃទៀតដែរ។ រីឯនៅក្នុងភាសាចរូ ស្រះដែលមិនសង្កត់សម្លេងត្រូវបានកាត់បន្ថយទៅជាស្រះ /ə/ ដែលស្រដៀងគ្នាទៅនឹងអ្វីដែលកើតឡើងនៅក្នុងភាសាខ្មែរ (ឧទាហរណ៍ ស្រះដែលមិនសង្កត់សម្លេងនៅក្នុងពាក្យចចក[cəˈcɑːk])។នៅក្នុងភាសាត្សាត ដំណើរការកាត់បន្ថយទៅកាន់តែឆ្ងាយ ហើយស្រះដែលមានសម្លេងស្រាលត្រូវបានលុបចោល។ ក្រុមឧទាហរណ៍ទីពីរនៅក្នុងតារាងទី៤ បង្ហាញថា ការកែប្រែសម្លេងមានឥទ្ធិពលផ្សេងទៀត។ នៅក្នុងពាក្យទាំងនេះ ការកាតបន្ថយស្រះដែលមិនសង្កត់សម្លេង នោះនាំឱ្យមានការបង្កើតពាក្យដែលបញ្ចេញសម្លេងនៅពេលដកដង្ហើមចេញដែលឥឡូវនេះមានភាពរីករាលដាលនៅក្នុងភាសាចាម្ប៍។

ប្រៀបធៀបទៅនឹងភាសាប្រូតូម៉ាឡាយូប៉ូលីណេស៊ី ចំនួនស្រះនៅព្យាង្គទីពីរនៃភាសាចាម្ប៍ក៏បានសុសសាយតាមរយៈការបំបែកពាក្យនិងកម្ចីផងដែរ។ ដើម្បីបង្ហាញទំនោនេះ នៅក្នុងតារាងទី៥ យើងបង្ហាញប្រព័ន្ធស្រះនៃភាសា

A first example of this is that the basic Chamic word went from an Austronesian disyllabic word with first syllable stress to a Mon-Khmer-like iambic system, that is, from forms with stressed first syllable and an unstressed second syllable (or possibly no word stress) to an unstressed first syllable and a stressed second syllable. As the first syllable became unstressed, it was even lost in some environments. In Table 4, the first five examples show words that, like all other words of Chamic, have stress on their final syllable. In Chru, unstressed vowels are reduced to the vowel /ə/, which is similar to what happens in English (e.g. the unstressed vowel in saxophone [ˈsæksəˌfown]). In Tsat, the reduction process goes even further and the unstressed vowel is deleted. The second group of examples in Table 4 shows that the stress shift has other effects. In these words, the reduction of the unstressed vowels led to the development of the aspirated stops that are now pervasive in Chamic languages.

Compared to Proto-Malayo-Polynesian, the number of second syllable vowels of Chamic also exploded through splits and borrowings. To illustrate this, we give in Table 5 the vowel system of Proto-

ប្រូតូម៉ាឡាយូប៉ូលីណេស៊ីនិងប្រព័ន្ធស្រៈនៃភាសាចាម្យ៍ខាងកើតដែលក្លាយចេញមក។ ចូរកត់សម្គាល់ថា យើងដកចេញនូវស្រៈផ្សំ ពោលគឺស្រៈទាំងឡាយណាដែលផ្សំពីបរិមាណស្រៈពីរសម្លេង។

[illegible]

Malayo-Polynesian and vowel system of Eastern Cham, which derives from it. Note that we exclude diphthongs, i.e. vowels that are composed of two sequential vowel qualities.

តារាងទី៥ ៖ រីកសុះសាយនៃបញ្ជីស្រៈនៃភាសាចាម្យ៍។ - [illegible] - Table 5: The dramatic expansion of the Chamic vowel inventory.

ស្រៈ PMP [illegible] PMP **PMP vowels**	ស្រៈភាសាចាម្យ៍ខាងកើត នៅក្នុងព្យាង្គដែលមានសង្កត់សម្លេង [illegible] **Eastern Cham vowels in stressed syllables**		
*i *u	i/iː	ɨ/ɨː	u/uː
*ə	e	ɤ/ɤː	o
*a	*a	ɛ/ɛː	a/aː

នៅទីបំផុត ការប្រែប្រួលជាច្រើនផ្សេងទៀតបានកើតឡើងក៏ដូចជាការធ្វើឱ្យប្រព័ន្ធភាសាកាន់តែស្រដៀងនឹងភាសាមនខ្មែរ។ ឧទាហរណ៍ ព្យញ្ជនៈបញ្ចេញខ្យល់ដឹកម្រ ɓ, ɗ និង (ដូចនៅក្នុងភាសាចាម្យ៍ ɓuʔ “សក់” ɗih “ដេកចុះ” និង ʃăwʔ “ត្រឹមត្រូវ” និងព្យញ្ជនៈបញ្ចេញសម្លេងចូលក្នុងភាសាចាម្យ៍ទាំងតាមរយៈកម្ចី និងក្នុងផ្នែកខ្លះតាមរយៈការប្រែប្រួលផ្ទៃក្នុង (សូមមើលជួរដេកខាងក្រោមបួននៃតារាងលេខ ៥)។

[illegible]

Finally, a number of other changes also occurred, likewise making the system more Mon-Khmer-like. For example, the typologically rare glottalized consonants ɓ, ɗ and ʃ (as in Cham ɓuʔ ‘hair’, ɗih ‘to lie down’ and ʃăwʔ ‘correct’) and aspirated consonants entered Chamic both through borrowing and in part through internal paths of change (see the bottom four rows of Table 5).

ឥទ្ធិពលមនខ្មែរទៅលើវាក្យសព្ទចាម្យ៍ក៏សំខាន់ដែរ។ តឹកតាងមួយដែលគេស្គាល់ច្បាស់នៅក្នុងភាសាវិទ្យាប្រវត្តិសាស្ត្រ

[illegible]

The Mon-Khmer influence on the Chamic lexicon is also important. A well-known fact

គឺថាវាក្យសព្ទមូលដ្ឋាន (ផ្នែកផ្សេងៗនៃរាងកាយ ពាក្យទំនាក់ទំនងសាច់ញាតិ សត្វទូទៅ បាតុភូតឧតុនិយមធម្មតា) គឺមានការខ្ចីតិចតួចជាជាងវាក្យសព្ទឯកទេសឬស្មុគស្មាញខ្លាំង។ សមាមាត្រយ៉ាងធំនៃវាក្យសព្ទមូលដ្ឋាននៃភាសាប្រូតូចាម្ប៍ គឺពិតជាមកពីអូស្ត្រូនេស៊ាន ៖

[illegible]

in historical linguistics is that basic vocabulary (body parts, kinship terms, common animals, simple meteorological phenomena) is less likely to be borrowed than more complex or more specialized vocabulary. A large proportion of Proto-Chamic basic vocabulary is indeed Austronesian:

*kɔw	'I' (ស្និទ្ធស្នាល)	[illegible]	'I' (familiar)
*ʔadhĕy	'ថ្ងាស'	[illegible]	'forehead'
*dalam	'ក្នុង; ខាងក្នុង'	[illegible]	'in; inside'
*ʔanaːk	'កូន'	[illegible]	'child'
*kukɔw	'ក្រចក; ក្រញ៉ាំ'	[illegible]	'fingernail; claw'
*danaw	'បឹង'	[illegible]	'lake'
*hurɛy	'ថ្ងៃ; ព្រះអាទិត្យ'	[illegible]	'day; sun'

*ʔadĕy	'ប្អូន/ប្រុសស្រី'	[illegible]	'younger sibling'
*-ən-	*អន្តបទកម្មឧបករណ៍*	[illegible]	*instrumental infix*
*ʔama	'ឪពុក'	[illegible]	'father'
*kulit	'ស្បែក'	[illegible]	'skin'
*ʔapuy	'ភ្លើង'	[illegible]	'fire'
*bulaːn	'ព្រះច័ន្ទ'	[illegible]	'moon'
*hitam	'ខ្មៅ'	[illegible]	'black'

ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី សព្វនាមភាសាប្រូតូចាម្ប៍ជាច្រើន ដូចជាពាក្យសាច់ញាតិ និងវាក្យសព្ទមូលដ្ឋានត្រូវបានខ្ចីពីភាសាមនខ្មែរ ដែលអាចទាមទារឱ្យមានការហូរចូលយ៉ាងគំហុកនៃអ្នកដែលមិននិយាយភាសាដើម ៖

[illegible]

However, many Proto-Chamic pronouns, kinship terms and basic vocabulary have been borrowed from Mon-Khmer, which could suggest a massive influx of non-native speakers:

*gəp	'ផ្សេង; ក្រុម'	[illegible]	'other; group'
*ʔakɔʔ	'ក្បាល'	[illegible]	'head'
*cadiaŋ	'ម្រាម'	[illegible]	'finger'
*sapal	'ដៃ'	[illegible]	'arm'

*cuco	'ចៅ'	[illegible]	'grandchild'
*ɓɔːʔ	'មុខ'	[illegible]	'face'
*kaːŋ	'ចង្កា; ថ្គាម'	[illegible]	'chin; jaw'
*takuay	'ក'	[illegible]	'neck'

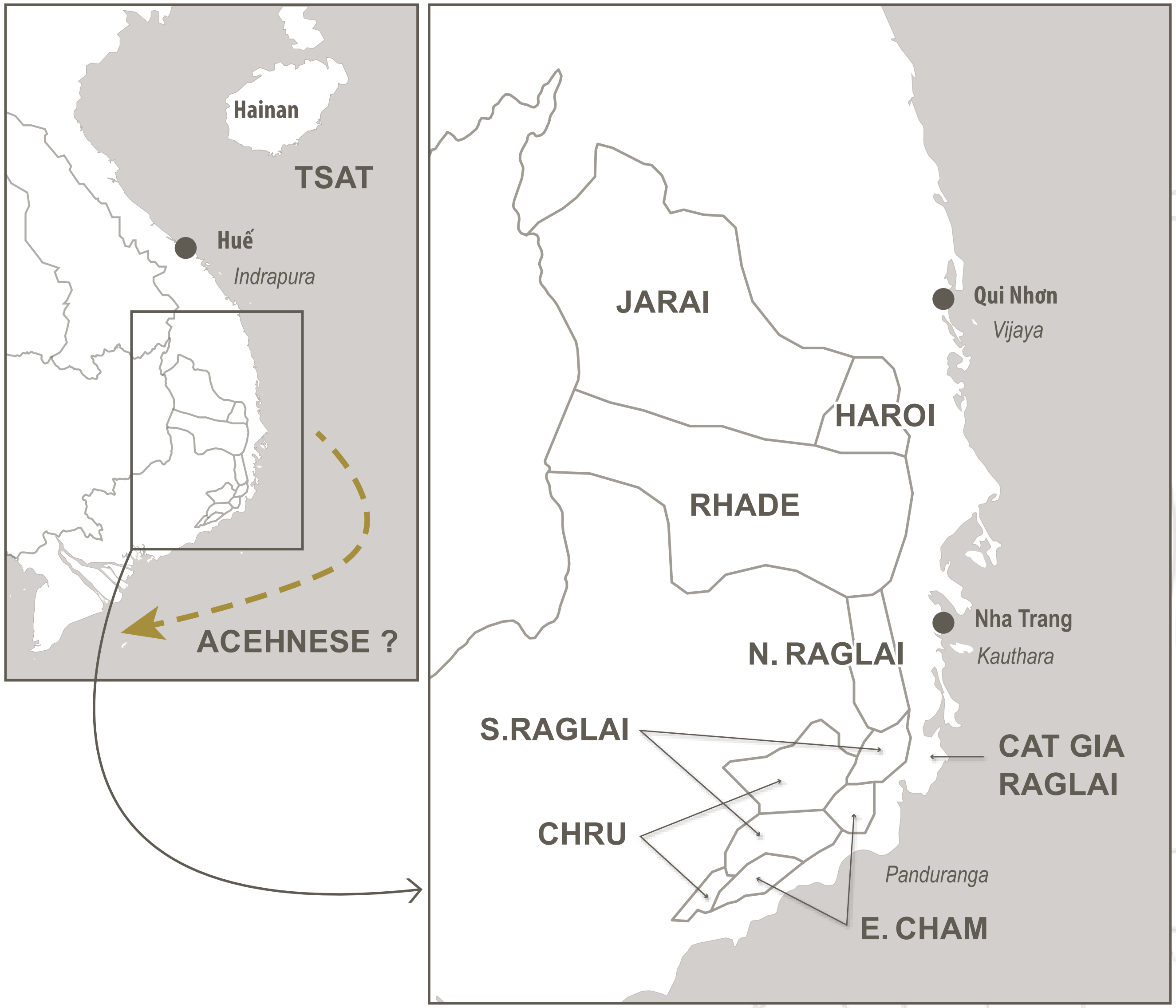

ផែនទីទី៣ ៖ ប្រទេសកំណើតចាម្ប៉ះ វៀតណាមកណ្ដាលជាមួយនឹងទីតាំងនាពេលបច្ចុប្បន្នរបស់ក្រុមនិយាយភាសាចាម្យ៍ (ជាអក្សរធំ) និងទីតាំងតូចៗនៃតំបន់នានារបស់ចាម្ប៉ា (ជាអក្សរជេក)។

Map 3: The Cham homeland: Central Vietnam with current location of Cham linguistic groups (in uppercase) and rough location of regions of Champa (in italics).

ភាសាចាម្ប៍ចូលក្នុងប្រវត្តិសាស្រ្ត

ដូចលើកឡើងខាងលើ នៅក្នុងសតវត្សរ៍ទីមួយនៃគ.ស. ក្រុមផ្សេងៗនៃជនជាតិចាម្ប៍ទំនងជាកើតឡើងប្រហាក់ប្រហែលជាមួយនឹងកេរ្តិ៍ដំណែលនៃវប្បធម៌សាហ៊ិញ ចាប់ពីធោធានដល់ខេត្តប៊ិញធឹង នៅតាមបណ្ដោយឆ្នេរនៃវៀតណាមកណ្ដាល។ ថ្វីត្បិតតែយើងមិនមានតឹកតាងភាសាវិទ្យាផ្ទាល់នៅកម្រិតដំបូងនេះក៏ដោយ ក៏ភាសាចាម្ប៍ប្រហែលជាមិនសូវមានភាពខុសគ្នាខ្លាំងដែរនៅពេលនោះ។ វៀតណាមកណ្ដាលប្រហែលនៅតែជាបំណះនៃគ្រាមភាសាចាម្ប៍ដែលអាចយល់គ្នាទៅវិញទៅមកបាន និងរាយប៉ាយលាយឡំជាមួយភាសាមនខ្មែរ។

ចាម្ប៍ចូលក្នុងប្រវត្តិសាស្រ្តនៅចុងសតវត្សរ៍ទី២។ របបនយោបាយចាម្ប៍ទីមួយដែលត្រូវបានបញ្ជាក់ ពោលគឺលិនយី (Linyi) បង្ហាញខ្លួនដំបូងនៅក្នុងប្រភពឯកសារចិននៅក្នុងឆ្នាំ១៩២ នៃគ.ស. នៅក្នុងតំបន់ប្រហែលជាទីក្រុងហ្វេ (Huế) ទំនើប បន្ទាប់ពីមានការបះបោរក្នុងស្រុកមួយប្រឆាំងនឹងការដឹកនាំរបស់ចិន។ ជាការពិតណាស់ របបលិនយីធ្លាប់ស្ថិតនៅក្រោមឥទ្ធិពលវប្បធម៌ចិន ហើយរឿងនេះមិនបានបន្សល់ស្លាកស្នាមនៅលើភាសាចាម្ប៍ទេ។ មានពាក្យជាច្រើនដែលមានប្រភពពីចិននៅក្នុងភាសាចិនទំនើប ដែលគេនិយាយនៅវៀតណាម ប៉ុន្តែពាក្យច្រើនសន្ធឹកសន្ធាប់ត្រូវបានខ្ចីតាមរយៈភាសាវៀតណាម។

មានតឹកតាងតិចតួចអំពីការបង្កើតរដ្ឋទៅភាគខាងត្បូង ប៉ុន្តែតាមរយៈសិលាចារឹកសំស្ក្រឹតមួយនៅវ៉ូកាញ់ នៅក្នុងខេត្តកាញ់ហ័រ (Khánh Hòa) យើងដឹងថា ឥទ្ធិពលរបស់ឥណ្ឌាបានទៅដល់តំបន់និយាយភាសាចាម្ប៍នៅសតវត្សរ៍ទី៣ នៃគ.ស.។

Cham enters history

As mentioned above, it is likely that in the 1st century AD, varieties of Cham were roughly concomitant with vestiges of the Sa Huỳnh culture, from Thừa Thiên to Bình Thuận provinces along the coast Central Vietnam. Although we have no direct linguistic evidence at this early stage, Cham was probably not very differentiated at that time. Central Vietnam was probably still a patchwork of mutually intelligible Cham dialects interspersed with Mon-Khmer languages.

Cham enters history at the end of the 2nd century. The first attested Chamic polity, Linyi, first shows up in the Chinese sources in 192 AD in the area around modern Huế, after a local revolt against Chinese rule. Although Linyi was under Chinese cultural influence, this left no trace on Chamic languages. There is a sizeable number of words of Chinese origin in the modern Chamic languages spoken in Vietnam, but the large majority of were borrowed through Vietnamese.

There is limited evidence of state formation further south, but we know, thanks to a Sanskrit inscription at Võ Cạnh, in Khánh Hòa, that Indian influence had reached Cham-speaking areas by the 3rd century AD. The Võ Cạnh stela is the first Sanskrit

សិលាចារឹកវ៉ូកាញ់ គឺជាសិលាចារឹកសំស្ក្រឹតទី១ នៅអាស៊ីអាគ្នេយ៍ ហើយសរសេរពីអក្ខរក្រមមួយដែលក្លាយមកពីអក្សរផល្លាវ៉ា (Pallava) ជាអក្ខរក្រមឥណ្ឌាខាងត្បូង ដែលជាមូលដ្ឋាននៃអក្ខរក្រមឥណ្ឌានិងអាស៊ីអាគ្នេយ៍ទាំងអស់(រួមទាំងខ្មែរថៃនិងឡាវ)។ ភាសាសំស្ក្រឹត គឺមានឥទ្ធិពលទៅលើភាសាចាម្ប៍។ ឥទ្ធិពលនេះភាគច្រើនត្រូវគេដឹងនៅក្នុងវាក្យសព្ទដែលបានរៀន ប៉ុន្តែពាក្យធម្មតាដែលប្រើញឹកញាប់ក៏មានប្រភពពីសំស្ក្រឹតដែរ ដូចជា raṭeh “រទេះ” មកពីពាក្យ ratha “រថ” aseh “សេះ” មកពីពាក្យ aśva និង manujh “មនុស្ស” មកពីពាក្យ manuṣya។ ទោះយ៉ាងនេះក្តី នេះពុំមានន័យថាធ្លាប់មានវត្តមានឥណ្ឌាខ្លាំងក្លានៅក្នុងរបបគ្រប់គ្រងដែលនិយាយភាសាចាម្ប៍ឡើយ។ ការព្រមព្រៀងមតិបច្ចុប្បន្ន គឺថាធ្លាប់មានទំនាក់ទំនងពាណិជ្ជកម្ម និងវប្បធម៌គួរឱ្យកត់សម្គាល់ជាមួយឥណ្ឌាខាងត្បូង ប៉ុន្តែថា ចំនួនជនជាតិឥណ្ឌាដែលមានវត្តមាននៅក្នុងតំបន់គឺប្រហែលតិចតួច ហើយសុទ្ធសឹងជាអ្នកជំនួញ អ្នកជំនាញវប្បធម៌ និងសាសនានិងសិប្បករ។ គេក៏មានតឹកតាងសេនេទិកថ្មីៗបង្ហាញថា ក្រូម៉ូសូម Y របស់ឥណ្ឌា គឺត្រូវគេរកឃើញនៅក្នុងសហគមន៍ចាម្ប៍នៅវៀតណាមខាងត្បូងភាគកណ្តាល ដែលនាំឱ្យគេសន្មតថា ជនជាតិចាម្ប៍មានបុព្វបុរសប្រុសជាជនជាតិឥណ្ឌា ប៉ុន្តែអត្រាប្រេវ៉ាឡង់នៃក្រូម៉ូសូមទាំងនេះគឺតិចតួចបំផុត។

ពីសតវត្សរ៍ទី៤ ដល់សតវត្សរ៍ទី១៥ យើងមានតឹកតាងប្រវត្តិសាស្ត្រធំទូលាយអំពីអត្ថិភាពនិងការអភិវឌ្ឍគោលនយោបាយរបស់ចាម្ប៍នៅវៀតណាមកណ្តាល។ តឹកតាងទាំងនេះក្នុងសមាមាត្រដ៏ធំមានប្រភពមកពីកាលប្បវត្តិរបស់ចិននិងវៀតណាម

[illegible]

[illegible]

inscription in Southeast Asia and is written in a script derived from Pallava, the South Indian script on which all Southeast Asian Indic scripts (including Khmer, Thai and Lao scripts) are based. Sanskrit had an influence on Chamic languages. This influence is mostly felt in learned vocabulary, but frequent colloquial words also have Sanskrit origins, like raṭeh ‘cart’ from ratha ‘chariot’, aseh ‘horse’ from aśva and manujh ‘person’ from manuṣya. However, this does not mean that there was a strong Indian presence in Chamic-speaking polities. The current consensus is that there were significant commercial and cultural ties with southern India, but that the actual number of Indians present in the area was probably small, and limited to traders, cultural and religious specialists and artisans. Recent genetic evidence reveals that Indian Y chromosomes are found in the Cham communities of south-central Vietnam, suggesting that some Cham have Indian male ancestors, but the prevalence of these chromosomes is relatively low.

From the 4th to the 15th centuries, we have extensive historical evidence of the existence and development of Cham polities in Central Vietnam. A large proportion of this evidence comes from Chinese and

រូបភាពទី២ ៖ ការបោះពុម្ពសិលាចារឹកដង់អ៊ិនគូ សតវត្សរ៍ទី៤ (ពីសឺដេស ឆ្នាំ១៩៣៩)។

[illegible]

Figure 2: Moulding of the Đông Yên Châu inscription, 4th century (from Cœdès 1939).

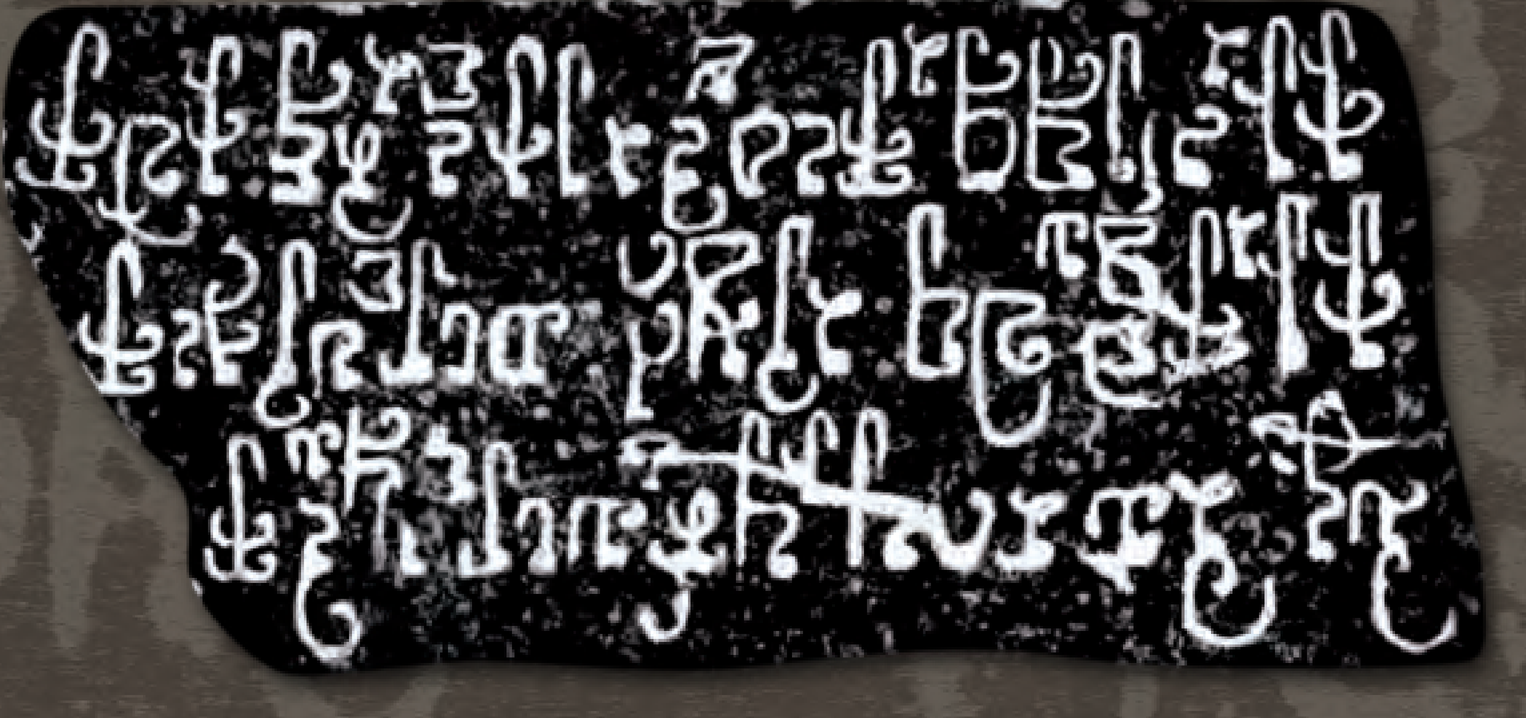

[1]	*Siddham*	*ni*	*yāŋ*	*nāga*	*puŋ*	*putaw*	*ya*	*urāŋ*	*spūy*	*di*	*ko*
	Success!	*This*	*god*	*naga*	*possession*	*king*	*who*	*person*	*gentle*	*at*	*3p.s.*
	kurun	*ko*	*jmāy*	*labuh*	*nari*	*svarggah*	*ya*	*urāŋ*	*paribhū*	*di*	*ko*
	?	*3p.s.*	*jewel*	*fall*	*from*	*sky*	*who*	*person*	*insult*	*at*	*3p.s.*
	kurun	*saribū*	*thūn*	*ko*	*davan*	*di*	*naraka*	*dŋan*	*tijun*	*kulo*	*ko*
	?	*1000*	*year*	*at*	*?*	*at*	*hell*	*with*	*seven*	*family*	*3p.s.*

'ជោគជ័យ ! នេះជានាគសក្តិសិទ្ធិរបស់ស្តេចៗ ជនណាដែលមើលថែល្អ... គ្រឿងអលង្ការនឹងធ្លាក់មកពីលើមេឃ។ ជនណាដែលប្រមាថ ... នឹងទៅឋាននរកមួយពាន់ឆ្នាំ រួមទាំងញាតិទាំងប្រាំពីរសន្តាន។'

[illegible]

'Success! This is the holy naga of the king. Whoever treats it gently... jewels will fall from the sky; whoever insults it... a thousand years in hell with seven generations of his family'

ប៉ុន្តែសិលាចារឹកសំស្ក្រឹតនិងចាម្សជាង ២០០ ផ្ទាំង ពីសម័យនោះក៏ត្រូវបានរកឃើញនៅក្នុងវៀតណាមកណ្តាលទាំងមូលដែរ។ សិលាចារឹកចាម្សនៅភាគខាងជើងបំផុតក៏បានរកឃើញ នៅពេលថ្មីៗនៅក្នុងល្អាងហ្វង់ញ៉ា នៅក្នុងខេត្តដង់ហ័រ ក្នុងពេលដែលសិលាចារឹកនៅភាគខាងត្បូងបំផុតត្រូវបានរកឃើញនៅក្នុងបដិមាវិស្ណុមួយនៅបៀនហ័រ ក្នុងខេត្តដង់ណាយ (រូបភាពទី៣)។ សិលាចារឹកទាំងនេះ គឺភាគច្រើនរំឭកជ័យជំនះផ្នែកយោធានិងអំណោយពីអ្នកមានអំណាចដល់ប្រាសាទនិងសំណង់សាសនា។

ហេតុដល់សតវត្សរ៍ទី៩ សិលាចារឹកភាគច្រើន គឺជាភាសាសំស្ក្រឹត និងមិនផ្តល់តឹកតាងដល់យើងអំពីរចនាសម្ព័ន្ធភាសាវិទ្យារបស់ភាសាចាម្សទេ។ ការលើកលែងមួយដែលអាចទៅរួចគឺសិលាចារឹកដង់អ៊ិនគូ (Đông Yên Châu) ដែលត្រូវបានរកឃើញនៅក្នុងខេត្តក្វាងណាម និងបានបោះពុម្ពដំបូងនៅឆ្នាំ១៩៣៩ ដោយលោក ហ្សក សឺដេស (Georges Cœdès) (រូបភាពទី២)។ ទោះបីជាពុំមានកាលបរិច្ឆេទក៏ដោយ កាលបរិច្ឆេទមួយអាចត្រូវបានប៉ាន់ស្មានថាមាននៅពាក់កណ្តាលសតវត្សរ៍ទី៤ ផ្អែកលើភាពស្រដៀងគ្នាជាមួយអក្ខរក្រមនៃសិលាចារឹកសំស្ក្រឹតដែលនៅភូមិផងរបងនឹងគ្នា។ សិលាចារឹកដង់អ៊ិនគូបានផ្ទុកនូវពាក្យកម្ចីសំស្ក្រឹតចំនួនប្រាំ (គូសបន្ទាត់ពីក្រោមនៅក្នុង [១]) ប៉ុន្តែពុំមានពាក្យកម្ចីមនខ្មែរឡើយ ដែលនេះអាច ដោយសារការបំព្រួញខ្លីរបស់វា។ វាក៏មានផ្ទុកនូវពាក្យមួយចំនួនដែលបានបាត់បង់នៅក្នុងភាសាចាម្សផងដែរ ប៉ុន្តែនៅមានក្នុងភាសាម៉ាឡាយូប៉ូលីណេស៊ីផ្សេងទៀត (ដូចជា spūy ដែលគេលែងឃើញមាននៅក្នុងភាសាចាម្ស ប៉ុន្តែហាក់ដូចជាពាក់ព័ន្ធនឹងភាសាម៉ាឡេ sepoi “សុភាព”)។

[illegible]

[illegible] ([1]) [illegible] spūy [illegible] sepoi [illegible]

Vietnamese chronicles, but more than 200 inscriptions in Sanskrit and Cham from that period have also been found all over Central Vietnam. The northernmost Cham inscription was recently discovered in the Phong Nha cave in Đồng Hới province, while the southernmost was found on a Vishnu statue in Biên Hòa in Đồng Nai province (Figure 3). These inscriptions are mostly commemorating military victories and establishing donations from the powerful to temples and religious foundations.

Until the 9th century, the large majority of inscriptions are in Sanskrit, and bring us no evidence about the linguistic structures of Cham. A possible exception is the Đông Yên Châu inscription found in Quảng Nam province and first published in 1939 by Georges Cœdès (Figure 2). Although it is not dated, a date can be estimated from the middle of the 4th century based on similarities with the script of neighbouring Sanskrit inscriptions. The Đông Yên Châu inscription contains five Sanskrit loanwords (underlined in [1]), but no Mon-Khmer loanwords, which could very well be due to its brevity. It also contains a few words that have been lost in Cham but still exist in other Malayo-Polynesian languages (like spūy, which is no longer found in Cham, but seems related to Malay sepoi ‘gentle’).

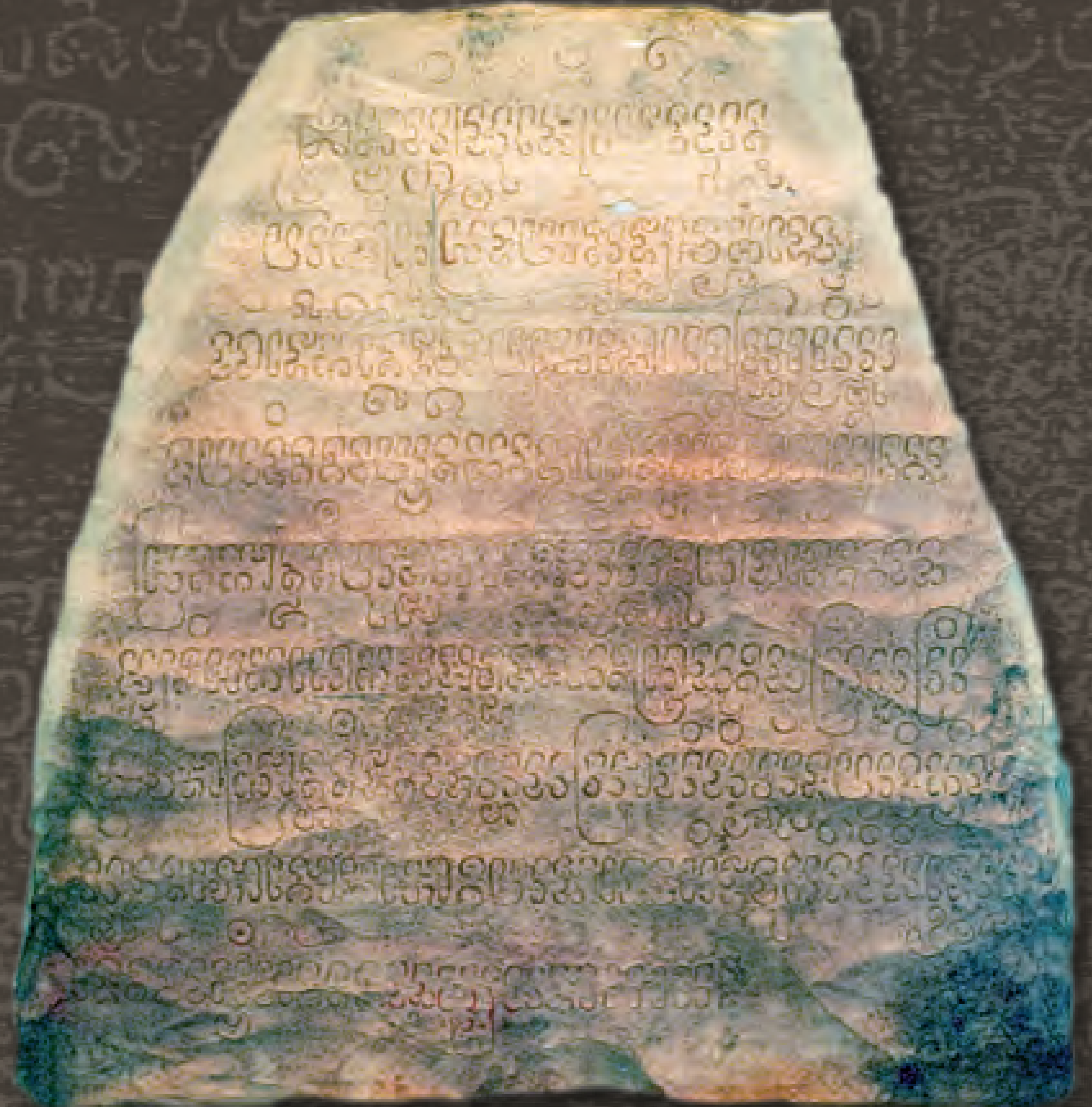

រូបភាព ៣ ៖ សិលាចារឹកបៀនហ័រ (១៤២១) EFEO រូបថាប់ ២៦៣។

ꨈꨟꨩꨥꩉ꩓: ꨀꨳꩂꨓꨩꨣꨪꨆ ꨚꨳꨮꩆ ꨨꨯꨩ (꩑꩔꩒꩑) *EFEO* ꨈꨟꨩꨥꩉ꩒꩖꩓꩝

Figure 3: The Biên Hòa inscription (1421) EFEO estampage 263.

ពីសតវត្សរ៍ទី៩ ដល់សតវត្សរ៍ទី១១ ភាសាសំស្ក្រឹតនិងចាម្ប៍មានអត្ថិភាពរួមគ្នានៅក្នុងសិលាចារឹកថ្ម។ ចាប់ពីសតវត្សរ៍ទី១១មក សិលាចារឹកសំស្ក្រឹតកាន់តែកម្រ ហើយភាសាចាម្ប៍កាន់តែត្រូវបានចងក្រងជាក្រម ទោះបីជាមានការប្រែប្រួលខ្លាំងក្លានៅក្នុងរបៀបសរសេរអក្ខរាវិរុទ្ធក៏ដោយ។ អក្សរខ្លួនឯងក៏វិវត្តន៍នៅក្នុងអំឡុងពេលនោះដែរ (ប្រៀបធៀបរូបភាពទី២ និងទី៣)។ ទម្រង់មួយនៃអក្សរចាម្ប៍ទំនើបនៅត្រូវបានប្រើប្រាស់នៅវៀតណាមសម្រាប់វត្ថុសក្តិសិទ្ធិ និងអត្ថបទសាសនា អក្សររីក "អក្សរសិលាចារឹក" គឺក្លាយមកពីអក្សរដែលប្រើប្រាស់នៅក្នុងសិលាចារឹក (រូបភាពទី៤)។ តាមចំណេះដឹងរបស់យើង សិលាចារឹកចាម្ប៍ដែលគេស្គាល់ចុងក្រោយគេចារនៅប្រាសាទប៉ូរមេ ក្នុងខេត្តនិញធួន។

មានតឹកតាងកាន់តែច្រើនថា ចាម៉្បាពុំធ្លាប់ជាអាណាចក្រមជ្ឈការទេ ប៉ុន្តែធ្លាប់ជាសហព័ន្ធមួយដែលមិនរឹងមាំប្រមូលផ្តុំដោយរដ្ឋជាប់ឆ្នេរតូចៗជាមួយនឹងបណ្តាញនៃឥទ្ធិពលនៅក្នុងជួរភ្នំអាណ្ណាម។ សហព័ន្ធនេះរួមមានទាំងប្រជាជនដែលមិននិយាយភាសាចាម្ប៍ ប៉ុន្តែនិយាយភាសាមនខ្មែរផងដែរ។ ក្រុមនិយាយភាសាចាម្ប៍នានាដែលរស់នៅលើឬក្បែរឆ្នេរ ហើយទំនងជាផ្នែកសំខាន់មួយនៃរបបគ្រប់គ្រងចាម្ប៍ រួមមាន ចាម្ប៍ ចរូ រ៉ាក្លៃ ហារ៉ូយ។ ក្រុមមនខ្មែរ ដូចជា កូហូ ស្រេ និងហេរេ ប្រហែលធ្លាប់ស្ថិតនៅក្នុងស្ថានភាពស្រដៀងគ្នា។ ភាសារ៉ាដេ ភាសាចាម្ប៍ ភាសាចារ៉ាយ និងបាណាមនខ្មែរនិងសេដាង ដែលមានគេនិយាយនៅក្នុងតំបន់ភ្នំឆ្ងាយៗ អាចនឹងធ្លាប់ស្ថិតនៅក្នុងបណ្តាញសេដ្ឋកិច្ចនិងនយោបាយរបស់ចាម្ប៍ ប៉ុន្តែប្រហែលជាពុំនៅក្រោមការត្រួតត្រាផ្ទាល់របស់ចាម្ប៍ទេ។ វាពិបាកនឹងវាយតម្លៃកម្រិតនៃទំនាក់ទំនងផ្ទាល់រវាងអ្នកនិយាយ

[illegible]

[illegible]

From the 9th century to the 11th century, Sanskrit and Cham coexist in stone inscriptions. From the 11th century on, Sanskrit inscriptions become rare and Cham becomes increasingly codified, despite significant variation in spelling conventions. The script itself also evolves during this period (compare Figures 2 and 3). A form of modern Cham script still in use in Vietnam for amulets and religious texts, akhăr rĭk 'the old script' is derived from the script used in inscriptions (Figure 4). To our knowledge, the last known Cham inscriptions are engraved at Po Rome temple in Ninh Thuận province.

There is growing evidence that Champa was not a centralized kingdom, but a loose confederation of small coastal states with networks of influence in the Annamite cordillera. This confederation included people not only speaking Chamic, but also Mon-Khmer languages. Chamic linguistic groups living on or near the coast and thus likely to have been an integral part of Cham polities include the Cham, Chru, Raglai, Haroi. Mon-Khmer groups like the Koho, Sre and Hre were possibly in similar situation. Chamic Rhade and Jarai, and Mon-Khmer Bahnar and Sedang, spoken farther in the Highlands, may have been part of Cham political and economic networks, but were probably not under direct Cham control. It is difficult to

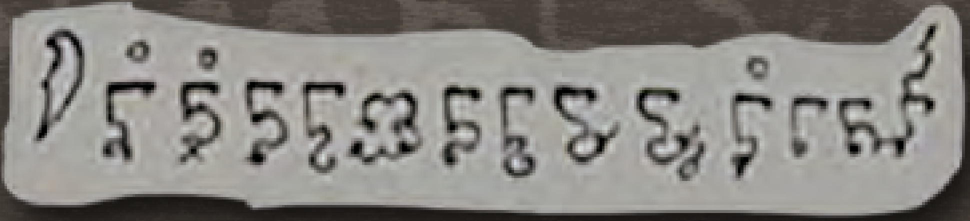

ni ti – k – u – ḥ k – u – ba – v ri – om – ṅ

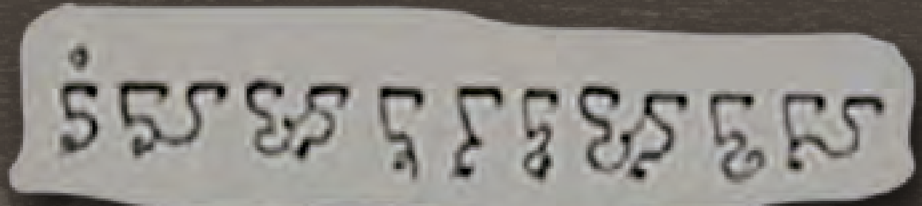

ti – pa – y nơ – ga – ra – y u – la

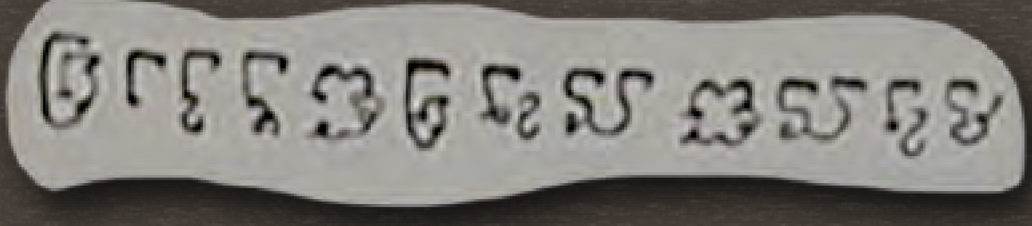

a – a – ı n ḥ a – ai – s – ḥ pa – ai – b

រូបភាពទី៤ ៖ ឧទាហរណ៍មួយនៃអក្សររីក (ពីអែម៉ូនីញ៉េ និងកាបាតុន ១៩០៦)។

[illegible]

Figure 4: An example of akhăr rĭk (from Aymonier et Cabaton 1906).

ភាសាខុសៗគ្នាទាំងនេះណាស់ ប៉ុន្តែមានតឹកតាងប្រវត្តិសាស្ត្រដែលថា ស្តេចចាម្ប៍រៀបការជាមួយស្ត្រីមកពីក្រុមជាតិពន្ធុជិតខាងដែលធ្វើឱ្យគេសន្មតថា យ៉ាងហោចណាស់ក៏មានសម្ព័ន្ធភាពនយោបាយសំខាន់ដែរ។ ករណីមួយក្នុងចំណុចនេះគឺមានរឿងស្តេចល្បីល្បាញប៉ូ ក្លោងការ៉ាយ ដែលគេនិយាយថាជាកូនកាត់ចាម្ប៍ ចរូ និងកូហូ។

នៅអំឡុងពេលរីករាយបំផុតរបស់ចាម្ប៉ាបូរាណ ធ្លាប់មានវត្តមានចាម្ប៍នៅក្នុងអាស៊ីអាគ្នេយ៍ទាំងមូល។ អ្នកជំនួញចាម្ប៍តែងតែមកទស្សនាកំពង់ផែសំខាន់ៗនៅក្នុងតំបន់ គឺចាប់ពីចិនខាងត្បូងទៅជ្វា ដែលអាចនឹងនាំឱ្យមានក្រុមអណិកជនអចិន្ត្រៃយ៍តិចឬច្រើន និងសម្ព័ន្ធភាពមាតាធិបតេយ្យជាមួយគ្រួសាររាជវង្សនៅអាស៊ីអាគ្នេយ៍និងវៀតណាមត្រូវបានសរសេរនៅក្នុងឯកសារបានយ៉ាងល្អ។ ក៏មានតឹកតាងនៃបណ្តាញសម្ព័ន្ធភាពនិងឥទ្ធិពលរវាងក្រុមចាម្ប៍និងក្រុមខ្មែរ ជាពិសេសនៅចន្លោះសតវត្សរ៍ទី១០ និងទី១៣ ហើយវាហាក់បីដូចជាសិប្បករនិងទាហានស៊ីឈ្នួលចាម្ប៍ធ្លាប់មានវត្តមាននៅកម្ពុជានៅក្នុងអំឡុងពេលនោះ។ អត្ថិភាពនៃក្រុមអណិកជននេះអាចនឹងបានបើកឱកាសឱ្យមានការបោះទីតាំងរបស់ជនភៀសខ្លួនចាម្ប៍នៅក្រៅទឹកដីប្រពៃណី នៅពេលដែលរបបគ្រប់គ្រងនយោបាយចាម្ប៍ចាប់ផ្តើមបាត់បង់ជំហរចាញ់ពួកវៀតណាម។ ការបោះទីតាំងដំបូងៗដ៏សំខាន់របស់ពួកត្សាតនៅលើកោះហៃណាន់អាចមានកាលបរិច្ឆេទត្រឹមការធ្លាក់ចុះរបស់ឥន្ទ្រៈបុរៈ (Indrapura) ដែលជាមជ្ឈមណ្ឌលនយោបាយសំខាន់ជាងគេបំផុត។ ទោះជាបែបនេះក្តី ការដួលរលំរបស់វិជ័យ (Vijaya) ដែលជាមជ្ឈមណ្ឌលនយោបាយមួយរបស់ចាម្ប៍ ដែលមានទីតាំងនៅខេត្តប៊ិញឌិញ (Bình Định) ក្នុងឆ្នាំ១៤៧១ ហាក់ធ្លាប់ជាចំណុចរបត់មួយ

[illegible]

[illegible]

evaluate the degree of direct contact between speakers of these diverse languages, but there is historical evidence that Cham kings married women from neighboring ethnic groups, suggesting that there were at least important political alliances. A case in point is the legendary king Po Klong Garai, who is said to have been of mixed Cham, Chru and Koho background.

During the heyday of classical Champa, there was a Cham presence throughout Southeast Asia. Cham traders regularly visited the major ports of the region, from Southern China to Java, possibly leading to the formation of more or less permanent diaspora, and matrimonial alliances with royal families of Insular Southeast Asia and Vietnam are well-documented. There is also evidence of networks of alliance and influence between Cham and Khmer factions, especially between the 10th and the 13th centuries, and it is likely that Cham artisans and mercenaries were present in Cambodia during that period. The existence of this diaspora could have opened the door to the establishment of Cham refugees outside the traditional territory when Cham polities started losing ground to the Vietnamese. The first significant Tsat settlements on Hainan could be dated to the fall of Indrapura, the most important political center. However, the fall of Vijaya, a

សំខាន់ជាង។ ជនភៀសខ្លួនជាច្រើនតែគេចមកកម្ពុជា ដោយនាំមកនូវការបោះទីតាំងដោយមានស្ថិរភាពរបស់អ្នកនិយាយភាសាចាម្បនៅក្នុងប្រទេសនោះ។ គេក៏ធ្លាប់លើកឡើងថាពួកអាសេប្រហែលបានផ្លាស់ទីពីចាម្ប៉ានៅពេលនោះដែរ៖ ទោះបីជាគ្មានតឹកតាងពីទេសន្តរប្រវេសន៍ទ្រង់ទ្រាយធំរបស់ចាម្បទៅអាសេក៏ដោយ ឯកសារប្រវត្តិសាស្រ្តម៉ាឡេ (Sejarah Melayu) ឬកាលប្បវត្តិម៉ាឡេលើកឡើងពីការបង្កើតសន្តតិវង្សអាសេដោយក្សត្រចាម្បមួយអង្គ។ នៅក្នុងវៀតណាមកណ្តាល ការដួលរលំរបស់វិជ័យ (Vijaya) ហាក់ដូចជាបានធ្វើឱ្យវប្បធម៌ដែលទទួលឥទ្ធិពលឥណ្ឌាឃ្លាតឆ្ងាយយ៉ាងខ្លាំង៖ ផលវិបាកផ្នែកភាសាវិទ្យាផ្ទាល់មួយនៃការប្រែប្រួលនៃវប្បធម៌នេះគឺការបោះបង់សំស្រ្កឹតចោល។

ក្រោយពីការដួលរលំរបស់វិជ័យ (Vijaya) មជ្ឈមណ្ឌលនយោបាយចាម្បនានាបានផ្លូវទីតាំងទៅខាងត្បូងទៅកោថារ៉ា (Kauṭhāra) (ខេត្តកាញ់ហ័រ) និងបុាំងឌ្រាំងហ្គា Pāṇḍuranga (ខេត្តនិញធួន)។ នៅសតវត្សរ៍ក្រោយៗមកទៀត បដិឥណ្ឌារូបនីយកម្មនៃរបបគ្រប់គ្រងនយោបាយទាំងនេះត្រូវបានអមដោយការឡើងខ្លាំងនៃឥទ្ធិពលម៉ាឡេ ដូចដែលបញ្ជាក់ដោយប្រភេទថ្មីមួយនៃរឿកថាប្រវត្តិសាស្រ្តចាម្ប គឺ "akayet" ដែលឆ្លុះបញ្ចាំងយ៉ាងជិតស្និទ្ធនូវបែបផែននិងធាតុផ្សេងៗនៃដែនដីម៉ាឡេ "hikayat"។ ឥទ្ធិពលរបស់ម៉ាឡេក៏បានបង្ហាញខ្លួនយ៉ាងច្បាស់តាមរយៈឥទ្ធិពលរីកពលដាលខ្លាំងរបស់ឥស្លាម ដែលប្រហែលជាមានវត្តមានស្តួចស្តើងនៅក្នុងសហគមន៍ចាម្បចាប់ពីសតវត្សរ៍ទី១០មក។ការផ្លាស់ប្តូរវប្បធម៌ស្រដៀងគ្នាមួយបានកើតឡើងនៅកម្ពុជា ដែលនៅទីនោះចាម្បទទួលឥទ្ធិពលពីប្រជាជនមូស្លីមក្នុងស្រុកដែលមានសាវតាជាជ្វានិងម៉ាឡេ។

Cham political center located in Bình Định province, in 1471, seems to have been a more important turning point. A sizeable number of refugees escaped to Cambodia, leading to stable Cham-speaking settlement in that country. It has also been proposed that the Acehnese may have migrated from Champa at that time: although there is no evidence of a large scale Cham migration to Aceh, the Sejarah Melayu, or Malay chronicles, mention the foundation of the Acehnese dynasty by a Cham prince. In Central Vietnam, the fall of Vijaya seems to have caused Indianized culture to recede significantly: a direct linguistic consequence of this cultural change is the abandonment of Sanskrit.

After the fall of Vijaya, Cham political centers moved south to Kauṭhāra (Khánh Hòa province) and Pāṇḍuranga (Ninh Thuận province). In the following centuries, the de-Indianization of these polities was accompanied by a rise of Malay influence, as attested by a new type of Cham historical epics, the akayet, that closely mirror the style and some elements of the plot of the Malay hikayat. Malay influence also manifested itself through the growing influence of Islam, which may have been marginally present in Cham communities from the 10th century on. A similar cultural shift took place in Cambodia, where the

ផ្តើមចេញពីទស្សនៈភាសាវិទ្យា ឥស្លាមការូបនីយកម្មបាននាំឱ្យមានការបញ្ចូលពាក្យកម្ចីពីអារ៉ាប់មកក្នុងភាសាចាម្ប៍។ ក្រៅពីពាក្យកម្ចីសាសនាជាច្រើន ពាក្យកម្ចីពីអារ៉ាប់រួមបញ្ចូលច្រើននូវពាក្យស្លែង ដូចជា ală? “ស្រា” មកពី arak, katap “សៀវភៅ” មកពី kitab, rap̥ap “ចាប៉ី” ចេញមកពី rabāb។ វាក៏បាននាំទៅឱ្យមានការអនុម័តអក្ខរក្រមអារ៉ាប់ជាលំដាប់។ ទោះបីជាមានការប្រែប្រួលចុះឡើងនៅក្នុងពាក្យពេជន៍ដែលប្រើប្រាស់ក្តី គេត្រូវតែបែងចែកឱ្យដាច់នូវអក្ខរក្រមអារ៉ាប់ដែលប្រើដើម្បីសរសេរភាសាអារ៉ាប់ដើម្បីគោលបំណងសាសនា (ដូចជាអក្សរបានី akhăr p̥ani) ដែលតិចឬច្រើនអាចធ្វើទៅជាគំរូនិងហាក់ដូចជាធ្លាប់បានអភិវឌ្ឍ ដោយចេញពីអក្ខរក្រមផ្អែកលើភាសាអារ៉ាប់ប្រើដើម្បីសរសេរភាសាម៉ាឡេ អក្សរជ្វាឬអក្សរចាវី (akhăr çawa (ឬ jawi)) ដែលត្រូវបានសម្រួលដើម្បីប្រើប្រាស់ភាសាចាម្ប៍នៅពេលថ្មីៗនេះ (រូបភាពទី៥)។

អក្សរដែលផ្អែកលើភាសាអារ៉ាប់ពុំបានជំនួសអក្សរឥណ្ឌាឡើយ។ អក្សរថ្មីមួយហៅថាអក្សរស្រាស់ឬអក្សរកៈខៈ ហាក់បានអភិវឌ្ឍន៍នៅក្នុងអំឡុងពេលនោះ។ វាត្រូវបានបញ្ជាក់ជាលើកដំបូងនៅលើសិលាចារឹកសតវត្សរ៍ទី ១៦ មួយនៅប្រាសាទប៉ូរមេ ប៉ុន្តែអាចត្រូវបានគេប្រើប្រាស់បានយូរ។ ចាប់ពីសតវត្សរ៍ទី១៧ មក ភាសាចាម្ប៍ទំនើបបានបន្សល់ទុកនូវសំណេរដោយដៃដែលចងក្រងព្រឹត្តការណ៍ប្រវត្តិសាស្ត្រ កិច្ចសន្យា ពិធីបុណ្យ និងឱសថប្រពៃណី ដែលចាប់ផ្តើមធ្វើចរាចរណ៍នៅលើទឹកដីចាម្ប៍ និងសរសេរដោយអក្សរស្រាស់ឬអក្សរកៈខៈ។ ពួកវានៅត្រូវគេអភិរក្សទុក (ហើយចម្លងឡើងវិញដាក់នៅលើសៀវភៅសរសេរនានា) ដោយសហគមន៍ចាម្ប៍

[illegible]

Cham were influenced by local Muslim populations of Javanese and Malay origin. From a linguistic point of view, Islamization led to the introduction of Arabic loanwords in Cham. Besides numerous religious loanwords, Arabic loans include more colloquial words like ală? ‘alcohol’ from arak, katap ‘book’ from kitab, rap̥ap ‘lute’ from rabāb. It also led to the gradual adoption of the Arabic script. Although there is fluctuation in the terms used, one should distinguish the Arabic scripts used to write Arabic for religious purposes (like akhăr p̥ani), which can be more or less stylized and seem to have developed early on, from the Arabic-based script used to write Malay, akhăr çawa (or Jawi), which was adapted to use Cham more recently (Figure 5).

Arabic-based scripts did not supersede the Indic script, however. A new script called akhăr srah seems to have developed in that period. It is first attested in a 16th century inscription at Po Rome temple, but could have been in use for longer. From the 17th century, the modern Cham latan leave manuscripts compiling historical events, contracts, rituals and traditional medicine that started circulating in Cham territories were written in akhăr srah. They are still preserved (and recopied in notebooks) by contemporary Cham communities and some are consigned in French libraries.

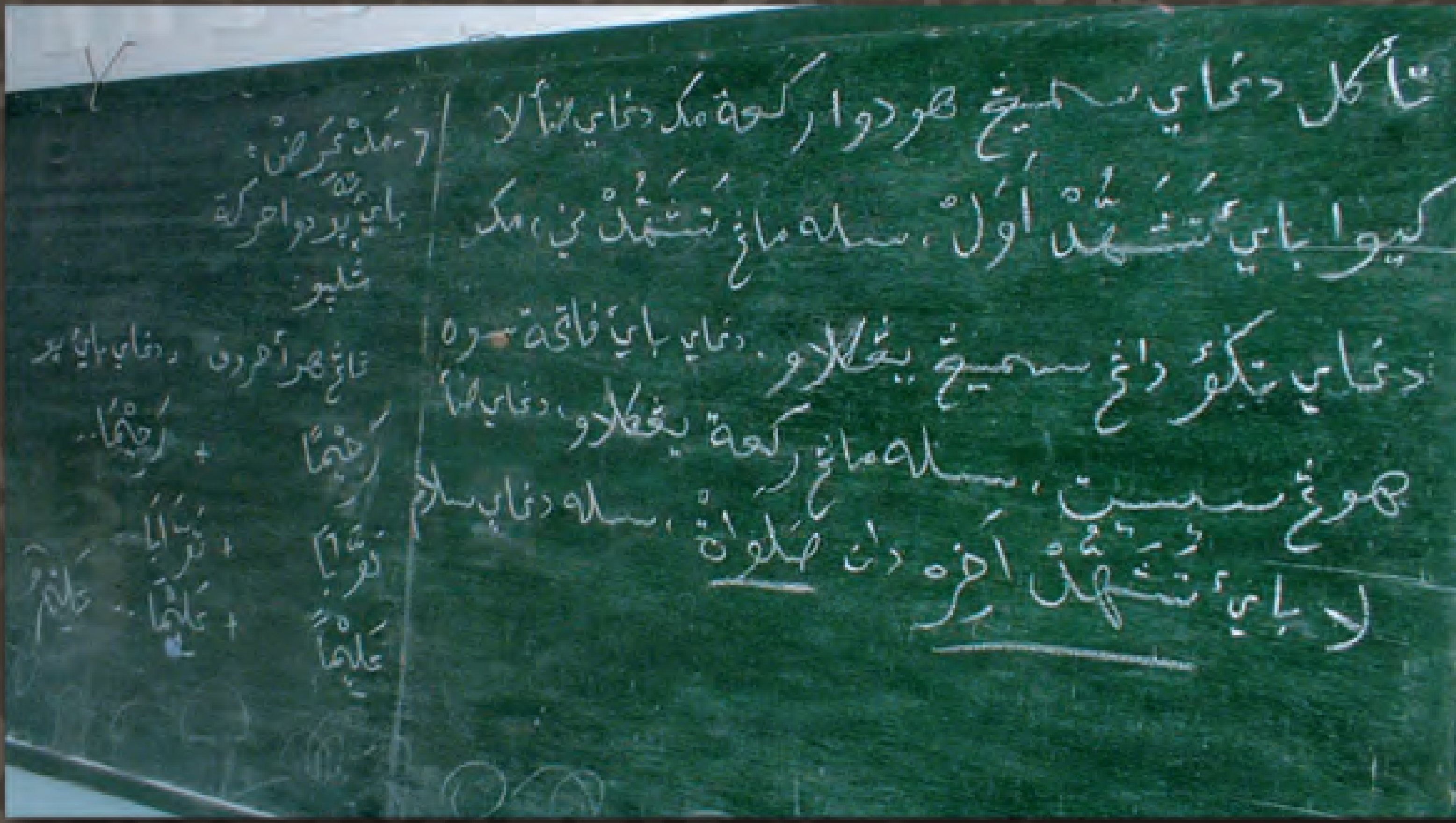

រូបភាពទី៥ ៖ ឧទាហរណ៍នៃអក្សរចាវី នៅចូវដុក វៀតណាម។

[illegible]

Figure 5: Example of Jawi script, Châu Đốc, Vietnam.

បច្ចុប្បន្ន ហើយមួយចំនួនក៏ត្រូវបានបញ្ជូនទៅបណ្ណាល័យរបស់បារាំង។ គួរឱ្យចាប់អារម្មណ៍អក្សរស្រាស់ឬអក្សរកេៈខៈបានវិវត្តន៍ទៅតាមវិធីសាស្ត្រខុសៗគ្នានៅវៀតណាមនិងកម្ពុជា (ប្រៀបធៀបរូបភាពទី៥ និងទី៦)។

ពីសតវត្សរ៍ទី១៥ ដល់សតវត្សរ៍ទី១៩ ចាម្យ៍បាត់បង់ទឹកដីបន្តិចម្តងៗទៅឲ្យវៀតណាម។ គោឋារ៉ា (ខេត្តកាញ់ហ័រ) ដួលរលំនៅឆ្នាំ១៦៥១ ហើយរដ្ឋចាម្យ៍ប៉ាំងឌូរ៉ាំងហ្គាសេសសល់ដែលស្ថិតនៅខេត្តនិញធួន ត្រូវបានដាក់ជាប្រទេសចំណុះបន្តិចម្តងៗដោយរាជវង្សង្វៀន និងទីបំផុតត្រូវបញ្ចូលទៅក្នុងរាជាណាចក្ររបស់ពួកគេនៅក្នុងឆ្នាំ១៨៣២។ មានតឹកតាងច្បាស់លាស់អំពីការចល័តញឹកញាប់រវាងសហគមន៍ចាម្យ៍នានានៅក្នុងវៀតណាមនិងកម្ពុជានៅក្នុងអំឡុងពេលនោះ (និងថែមទាំងទៅដល់សៀម)។ ឧទាហរណ៍មួយនៃទំនាក់ទំនងរវាងកម្ពុជានិងចាម្យ៍វៀតណាម គឺការបះបោររបស់កាតិបស៊ូម៉ាត ដែលជាអ្នកដឹកនាំសាសនាជនជាតិចាម្យ៍កម្ពុជាម្នាក់ដែលបានដឹកនាំធ្វើសង្គ្រាមជីហាតប្រឆាំងនឹងការគ្រប់គ្រងរបស់ង្វៀននៅឆ្នាំ១៨៣២-១៨៣៤។ បន្ទាប់ពីមានចលនានេះ និងក្នុងរយៈពេលក្រោយមក ការងើបបះបោររបស់ចា ថាក់ វ៉ា (Ja Thak Wa) ត្រូវបានបង្ក្រាបនៅឆ្នាំ១៨៣៥ ហើយចាម្យ៍ជាច្រើនបានរត់មកកម្ពុជា។ រហូតដល់ការបោះទីតាំងរបស់ពួកបារាំងនៅកូសាំងស៊ីននៅឆ្នាំ១៨៦២ រាជវង្សវៀតណាមបានប្រើបណ្តាញជនជាតិចាម្យ៍ ដើម្បីពង្រីកឥទ្ធិពលរបស់ខ្លួននៅកម្ពុជា ហើយបានបង្កើតទៅជាទីតាំងយោធាចាម្យ៍ផ្សេងៗដើម្បីត្រួតត្រាលើតំបន់ដីសណ្តទន្លេមេគង្គ (តៃនិញ និងចូវដុក)។ យើងពុំមានរូបភាពពេញលេញអំពីចលនារបស់ប្រជាជនចាម្យ៍នៅកម្ពុជានិងនៅវៀតណាមខាងត្បូងនៅពេលនោះទេ ប៉ុន្តែ

[illegible]

Interestingly, akhăr srah has evolved in slightly different ways in Vietnam and Cambodia (compare Figures 5 and 6).

From the 15th to the 19th century, Cham gradually lost ground to the Vietnamese. Kauṭhāra (Khánh Hòa province) fell in 1651 and the remaining Cham state of Pāṇḍuranga, located in Ninh Thuận province, was gradually vassalized by the Nguyễn dynasty, to be finally integrated into their kingdom in 1832. There is good evidence of frequent movement between Cham communities in Vietnam and Cambodia during that period (and even all the way to Siam). One example of contact between Cambodian and Vietnamese Cham is the revolt of the Katip Sumat, a Cambodian Cham religious leader who led a jihad against Nguyễn rule in 1832-1834. After this movement and the ensuing Ja Thak Wa uprising were crushed in 1835, many Cham fled to Cambodia. Until the establishment of the French in Cochinchina in 1862, the Vietnamese court then used Cham networks to extend its influence in Cambodia and established Cham military settlements to control areas of the Mekong Delta (Tây Ninh and Châu Đốc). We do not have a full picture of Cham population movements in Cambodia and Southern Vietnam at that time, but what seems clear is that the relatively important

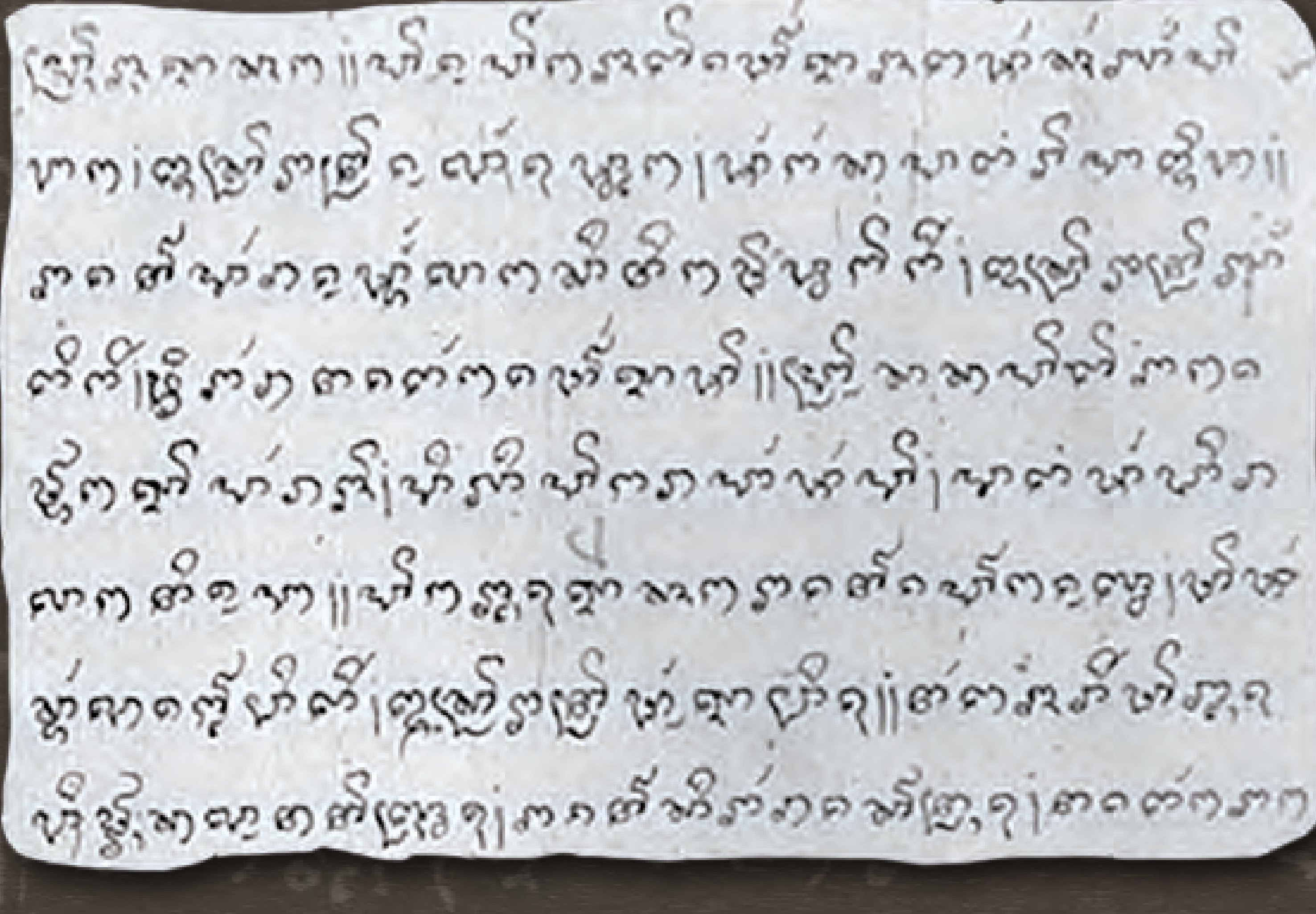

រូបភាព ៦ ៖ សៀវភៅសរសេរដោយដៃ អក្សរស្រាស់ សម្ពហកម្មស្កាបូរូវ (សាកលវិទ្យាល័យគ័រណែល), សៀវភៅសរសេរដោយដៃ ៤៧a, រឿងកថា ឥន្ទ្រា ប៉ាត្រា។

[illegible]

Figure 6: Akhăr srah manuscript, Scarborough collection (Cornell University), manuscript 47a, Akayet Inra Patra.

អ្វីដែលហាក់ដូចជាច្បាស់នោះគឺថា ភាពចម្រុះនៃគ្រាមភាសាដ៏សំខាន់ (និងសាសនា) ដែលបានរកឃើញ នៅក្នុងចំណោមជនជាតិចាម្បនៅកម្ពុជា គឺប្រាកដជាបណ្តាលមកពីចលនាផ្សេងៗរបស់ជនភៀសខ្លួននិងអ្នកតាំងទីលំនៅចាម្បដែលបានបង្កើតសហគមន៍នានានៅកម្ពុជាតាំងពីសតវត្សរ៍ទី១៥ ដល់សតវត្សរ៍ទី១៩។

លក្ខណៈពិសេសនៃគ្រាមភាសាចាម្បទំនើបនៅក្នុងពាក្យដ៏ច្រើនបានខ្ចីមកពីភាសាជាតិដែលនិយាយនៅជុំវិញពួកគេ។ ជនជាតិចាម្បកម្ពុជាបានខ្ចីពាក្យពីភាសាខ្មែរ ដែលនេះគឺជាស្ថានភាពមួយដែលកំពុងតែមានដំណើរការល្អនៅដើមសតវត្សរ៍ទី២០ យោងតាមវចនានុក្រម ឆ្នាំ១៩០៦ របស់អៃ ម៉ូនីញេ៉ និង កាបាតុន។ ពាក្យកម្ចីខ្មែរនៅក្នុងគ្រាមភាសាចាម្បនិយាយនៅកម្ពុជា ឥឡូវនេះរួមបញ្ចូលពាក្យនានាជាមូលដ្ឋានដូចជា k̥it ចេញពី "គាត់", mɨjɛj ចេញពី "និយាយ" ឬ tanot ចេញពី "ត្នោត"។ ពាក្យកម្ចីវៀតណាមដែលប្រើនៅក្នុងភាសាចាម្បខាងកើត គឺតិចជាងពាក្យកម្ចីខ្មែរនៅក្នុងភាសាចាម្បកម្ពុជានៅដើមសតវត្សរ៍ទី២០ ប៉ុន្តែសមាហរណកម្មអ្នកនិយាយចាម្បទៅក្នុងរដ្ឋវៀតណាមតាំងពីសង្គ្រាមលោកលើកទី២ មក ធ្វើឱ្យមានការប្រែប្រួល។ ឥឡូវនេះ ភាសាចាម្បខាងកើតគឺមានពាក្យកម្ចីវៀតណាមរាប់មិនអស់រួមបញ្ចូលទាំងពាក្យមូលដ្ឋាននានាដូចជា co "កន្លែង" ពីភាសាវៀតណាម chỗ ហើយ jadı̆n "គ្រួសារ" មកពីពាក្យ gia đình ឬ phaj "គួរតែ" ចេញពី phải។ គ្រាមភាសាចាម្បក៏បានខ្ចីពាក្យបារាំងមួយចំនួនដែរ ដូចជា aŋklɛ "អង់គ្លេស" ពីពាក្យ Anglais ឬ p̥lih "ប៉ូលីស" មកពី police។

[illegible]

[illegible] k̥it [illegible] គាត់ koat [illegible] mɨjɛj [illegible] និយាយ nijɛj, [illegible] tanot [illegible] ត្នោត tnaot [illegible] co [illegible] chỗ [illegible] jadı̆n [illegible] gia đình [illegible] phaj [illegible] phải [illegible] aŋklɛ [illegible] Anglais [illegible] p̥lih [illegible] police [illegible]

dialectal (and religious) diversity found among the Cham of Cambodia is likely due to the various waves of Cham refugees and settlers that established communities in Cambodia from the 15th to the 19th century.

A characteristic of modern Cham dialects in the large number of words that have been borrowed from the national languages spoken around them. The Cham of Cambodia have borrowed words from Khmer, a state of affair that was already well under way at the beginning of the 20th century according to Aymonier and Cabaton 1906's dictionary. Khmer loanwords in Cambodian Cham dialects now include words as basic as k̥it 'he/she' from koat, mɨjɛj 'to say' from nijɛj, or tanot 'palm sugar' from tnaot. Vietnamese loanwords into Eastern Cham were less numerous than Khmer loanwords in Cambodian Cham at the beginning of the 20th century, but the integration of Cham speakers into the Vietnamese state since World War II has changed this. Eastern Cham now has countless Vietnamese borrowings, including words as basic as co 'place' from Vietnamese chỗ, jadı̆n 'family' from gia đình, or phaj 'ought to', from phải. Cham dialects have also borrowed a certain number of French words, like aŋklɛ 'English' from Anglais or p̥lih 'police' from police.

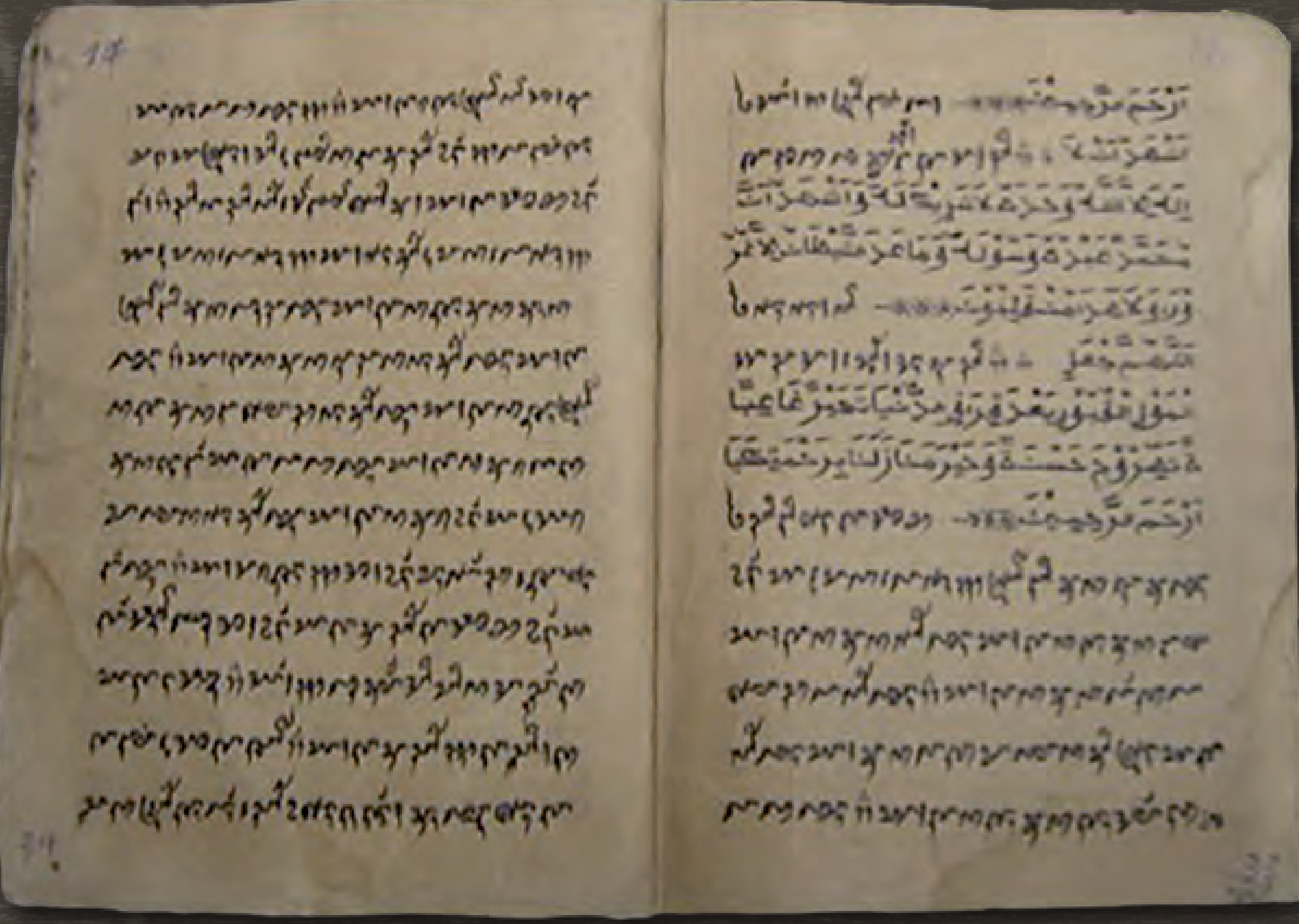

រូបភាព ៧ ៖ សំណាកអក្សរស្រាស់ មកពីខេត្តកំពង់ឆ្នាំង កម្ពុជា ៖ គួរអាន ជាមួយអត្ថាធិប្បាយជាភាសាចាម្ប៍។
[illegible]
Figure 7: Akhăr srah sample from Kompong Chhnang province, Cambodia: The Qur'ān with Cham commentaries.

លក្ខណៈពិសេសនៃគ្រាមភាសាចាម្ប៍ទំនើបនៅក្នុងពាក្យដ៏ច្រើនបានខ្ចីមកពីភាសាជាតិដែលនិយាយនៅជុំវិញពួកគេ។

[illegible]

A characteristic of modern Cham dialects in the large number of words that have been borrowed from the national languages spoken around them.

ទេសន្តរប្រវេសន៍របស់ចាម្ប៍ទៅបរទេស

យើងគួរតែបន្ថែមទៅលើការអង្កេតនេះ នូវភាសាពីរដែលមានទំនាក់ទំនងយ៉ាងជិតស្និទ្ធទៅនឹងភាសារបស់ចាម្ប៍ ប៉ុន្តែដែលមិនមានគេនិយាយនៅក្នុងដែនដីអាស៊ីអាគ្នេយ៍ដោយផ្ទាល់ទេ ៖ គឺភាសាត្សាតដែលគេនិយាយនៅហៃណាន់ និងភាសាអាសេដែលគេនិយាយនៅជ្រោយខាងជើងចុងបំផុតនៃកោះស៊ូម៉ាត្រា។

វាពិបាកនឹងកំណត់ថាតើអ្នកនិយាយភាសាចាម្ប៍ដំបូងៗបានទៅដល់ហៃណាន់នៅពេលណា ហើយក៏មិនដឹងថាត្រូវចំណាយពេលអស់ប៉ុន្មានដើម្បីទៅមករវាងឆ្នេរចាម្ប៉ានិងហៃណាន់ដែរ ប៉ុន្តែយោងតាមប្រភពរាជវង្សចិន ក្រុមចាម្ប៍ដ៏ធំមួយបានចូលចតនៅទីនោះនៅឆ្នាំ៩៨៦ ហើយបានផ្តល់សួយសារអាករ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Chamic migrations overseas

We must add to this survey two languages that are closely linked to Chamic languages but are not spoken in Mainland Southeast Asia proper: Tsat, which is spoken in Hainan, and Acehnese, which is spoken on the northern tip of Sumatra.

It is difficult to establish when the first Chamic speakers reached Hainan and how much coming and going there was between the coast of Champa and Hainan, but according to Chinese dynastic sources a sizeable group of Cham landed there in 986

ថ្វាយអធិរាជ។ ដោយហេតុតែកាលបរិច្ឆេទនេះ ស្ទើរតែចំពេលជាមួយនឹងការវាយដណ្តើមយកដែនដីចាម្ប៉ានៅចុងខាងជើងបំផុតដោយពួកវៀតណាម គឺវាអាចទៅរួចដែលថា ពួកគេជាជនភៀសខ្លួនពីតំបន់គ្រប់គ្រងខាងជើងនៃឥន្ទ្រៈបុរៈ។ កំណត់ត្រារបស់ចិនក៏បង្ហាញដែរថា ក្រុមអ្នកនិយាយភាសាចាម្ប៉ាមួយក្រុមទៀតក៏បានទៅដល់ហៃណាន់នៅឆ្នាំ១៤៨៦ ដែលនេះអាចនឹងកើតឡើងបន្ទាប់ពីការដួលរលំនៃវិជ័យនៅឆ្នាំ១៤៧១។

នៅក្នុងករណីណាក៏ដោយ ត្សាត គឺជាករណីសិក្សាបែបបុរាណដោយប្រើការប្រសព្វគ្នានៅក្រោមឥទ្ធិពលនៃទំនាក់ទំនងពហុភាសាដ៏ខ្លាំងក្លា។ ភាសាដែលមានឥទ្ធិពលខ្លាំងបំផុតលើភាសាត្សាតគឺភាសាចិន (ប្រហែលជាភាសាកម្លាយមួយនៃភាសាកុកងឺភាគនិរតី) ប៉ុន្តែធ្លាប់មានទំនាក់ទំនងភាសាវិទ្យាខ្លះជាមួយភាសាហ្លៃ (ឬលី) ដែលជាភាសាដើមតៃកាដៃរបស់ហៃណាន់។ តឹកតាងភាសាវិទ្យាជាក់ស្តែងបំផុតទៅនឹងអ្នកមិនមែនឯកទេសគឺភាពសម្បូរនៃពាក្យកម្ចីចិន។ មិនត្រឹមតែមួយភាគបួននៃវាក្យសព្ទត្រូវបានខ្ចីទេ ប៉ុន្តែពាក្យកម្ចីក៏ត្រូវបានរកឃើញនៅក្នុងគ្រប់ប្រភេទ ៖ នាម កិរិយាសព្ទ គុណនាម ពាក្យចាត់ចំណាត់ថ្នាក់ គុណកិរិយា និងធ្នាក់។ បន្ថែមពីនេះការបង្ហាញកាន់តែខ្លាំង និងប្រភេទនៃទំនាក់ទំនង គឺ សទ្ទវិទ្យា និងវាក្យសម្ព័ន្ធ។ ភាសាដែលនិយាយដោយអ្នកនិយាយភាសាចាម្ប៉ាដែលបានទៅដល់ហៃណាន់គឺមានពីរព្យាង្គនិងខ្វះតុង ហើយនៅពេលមានទំនាក់ទំនងជាមួយភាសារបស់ហៃណាន់ជាទូទៅ និងជាមួយភាសាចិនជាពិសេស វាក្លាយទៅជាភាសាឯកព្យាង្គនិងមានតុងពេញលេញ។ វាក្យសម្ព័ន្ធ ក៏ត្រូវបានកែលម្អឱ្យមានរចនាសម្ព័ន្ធច្រើន៖ ឧទាហរណ៍ ក្នុងពេល

[illegible]

[illegible]

and paid tribute to the emperor. As this date roughly coincides with the conquest of the northernmost Cham territories by the Vietnamese, it is possible that these were refugees from the northern polity of Indrapura. Chinese records also indicate that another group of Chamic speakers arrived in Hainan in 1486, which could have happened in the wake of the fall of Vijaya in 1471.

In any case, Tsat is a classic case study in convergence under the influence of intense multilingual contact. The language that has the most impact on Tsat is Chinese (probably a variant of Southwestern Mandarin) but there was also some linguistic contact with Hlai (or Li) a Tai-Kadai indigenous language of Hainan. The linguistic evidence most obvious to the non-specialist is the inundation of Chinese loans. Not only has roughly a quarter of the lexicon been borrowed, but the borrowings are found in every category: nouns, verbs, adjectives, classifiers, adverbs, and prepositions. Even more revealing about the intensity and nature of the contact is the phonology and the syntax. The language spoken by the Chamic speakers arriving on Hainan was disyllabic and lacked tones, yet in contact with the languages of Hainan in general and with Chinese in particular, it became monosyllabic and fully tonal. The syntax

ដែលលំដាប់លំដោយពាក្យមូលដ្ឋាននៃភាសាចាម្ប៍ដីគោក គឺ ប្រធាន-កិរិយាសព្ទ-កម្មបទ ដែលជាលំដាប់មួយដែលនៅតែអាចមាននៅក្នុងភាសាត្សាត លំដាប់ប្រធាន-កម្មបទ-កិរិយាសព្ទនៃភាសាចិន គឺមានភាពទូលំទូលាយនៅពេលបច្ចុប្បន្ន។

យើងមានតឹកតាងតិចតួចណាស់ក្នុងការពិចារណាអំពីលទ្ធភាពនៃលក្ខណៈទំនាក់ទំនងរវាងអ្នកនិយាយភាសាត្សាត និងអ្នកស្រុកកំណើតនិងប្រជាជនចិនហៃណាន់ ប៉ុន្តែតឹកតាងហ្សែន (ទាំងអាដេអិនមីតូកុងជ្រៀនិងក្រូម៉ូសូម Y) បង្ហាញថា អ្នកនិយាយភាសាត្សាតនៅសម័យបច្ចុប្បន្នយកលំនាំតាមប្រជាជនក្នុងស្រុកហៃណាន់ជាងតាមជនជាតិចាម្ប៍នៅវៀតណាមដោយមិនអាចប្រកែកបាន។ នេះសន្មតថា ការភ្ជាប់យ៉ាងសំខាន់នៃប្រជាជនក្នុងស្រុកទៅនឹងភាសាត្សាតឬប្រហែលលើសនេះទៅទៀត គឺការរៀបអាពាហ៍ពិពាហ៍រវាងគ្នាយ៉ាងច្រើនអស់ជាច្រើនសតវត្សរ៍។

ភាពស្រដៀងគ្នារវាងភាសាអាសេនិងភាសាចាម្ប៍ ត្រូវបានកត់សម្គាល់ដំបូងដោយលោក នីម៉ាន់ Niemann នៅឆ្នាំ ១៨៩១ ហើយចាប់តាំងពីពេលនោះមកត្រូវបានក្លាយជាកម្មវត្ថុនៃការពិភាក្សាជាច្រើននៅក្នុងមជ្ឈដ្ឋានសិក្សា។ ជាការពិតណាស់ វាក្យសព្ទនៃភាសាទាំងនេះបានខ្ចីច្រើនពីអ្នកជិតខាងដែលនេះធ្វើឱ្យការងាររបស់ភាសាវិទូផ្នែកប្រវត្តិសាស្ត្រពិបាកខ្លាំង ហើយនវកម្មជាច្រើនបង្ហាញថា ភាសាទាំងនេះស្ថិតនៅក្នុងសាខាតែមួយរួមគ្នា។ ជាងនេះទៅទៀត គ្មាននវកម្មណាដែលអាចអនុញ្ញាតឱ្យយើងរួមបញ្ចូលភាសាអាសេជាមួយ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

was also greatly restructured: for instance, while the basic word order of Mainland Chamic languages is Subject-Verb-Object, an order that is still possible in Tsat, the Subject-Object-Verb order of Chinese is now prevalent.

We have very little evidence to speculate about the nature of the contact between Tsat speakers and the native and Chinese populations of Hainan, but the genetic evidence (both mitochondrial DNA and Y chromosomes) shows that modern-day Tsat speakers uncontroversially pattern with local Hainanese population rather than with the Cham of Vietnam. This suggests either a dramatic assimilation of local populations to Tsat or, more likely, heavy intermarriage over the centuries.

The similarity between Acehnese and Chamic languages has first been noted by Niemann in 1891 and has since been the subject of much scholarly debate. Although the vocabularies of these languages have borrowed extensively for their neighbors, making the job of the historical linguist especially difficult, several innovations show that they belong to a single branch. Furthermore, there are no innovations that allow us to group Acehnese with a specific subgroup of Chamic, or to set Acehnese

អនុក្រុមដោយឡែកណាមួយនៃភាសាចាម្ប៍ ឬឱ្យយើងដកភាសាអាសេចេញពីអំបូរភាសាដែលនៅសេសសល់បានទេ។ និយាយឲ្យខ្លី ភាពប្រទាក់គ្នានៃសម្លេងទៀងទាត់មិនអនុញ្ញាតឱ្យយើងកំណត់កាលបរិច្ឆេទឱ្យជាក់ច្បាស់អំពីការបែងចែកភូមិសាស្ត្រនៃភាសាចាម្ប៍និងភាសាអាសេ ដែលអាចនឹងបានកើតឡើងនៅពេលណាមួយបន្ទាប់ពីមានការបែកខ្ញែករវាងភាសាម៉ាឡេនិងចាម្ប៍នៅបរនេអូបានទេ។ ដោយហេតុនេះ អ្នកសិក្សាបានងាកទៅរកតឹកតាងប្រវត្តិសាស្ត្រនិងពាក្យកម្ចីវិញ និងបានបង្កើតទ្រឹស្តីទេសន្តប្រវេសន៍ពីរៈ មួយគឺថាបុព្វបុរសរបស់ពួកអាសេបានចាកចេញពីវៀតណាមកណ្តាលឆ្ពោះទៅស៊ូម៉ាត្រាខាងជើងនៅសតវត្សទី១៥ និងមួយទៀត គឺថា ការបែងចែកភូមិសាស្ត្ររវាងក្រុមទាំងពីរ ប្រហែលជាបានកើតឡើងនៅពេលដែលភាសាម៉ាឡាយូចាម្ប៍បានបម្លាស់ទីចេញពីបរនេអូឬបន្តិចក្រោយមកទៀត។ អ្នកគាំទ្រទស្សនៈទីមួយអះអាងថា មានពាក្យកម្ចីមនខ្មែររួមគ្នានៅក្នុងភាសាអាសេនិងចាម្ប៍ ហើយថាកាលប្បវត្តិម៉ាឡេ ពោលគឺប្រវត្តិសាស្ត្រម៉ាឡេ លើកឡើងថារាជវង្សអាសេត្រូវបានបង្កើតឡើងដោយព្រះរាជបុត្រចាម្ប៍មួយអង្គនៅឆ្នាំ១៤៧១ ជាឆ្នាំដែលរបបគ្រប់គ្រងចាម្ប៍នៅវិជ័យធ្លាក់ក្នុងដៃរបស់វៀតណាម។ អ្នកគាំទ្រទស្សនៈមួយទៀតអះអាងថា ពាក្យកម្ចីដែលចែករំលែករួមគ្នាដោយពួកអាសេនិងចាម្ប៍ ត្រូវបានបញ្ជាក់តែនៅក្នុងសាខាបាណារិកនៃភាសាមនខ្មែរតែប៉ុណ្ណោះ។ ដោយភាសាបាណារិកមានទំនាក់ទំនងផ្ទាល់ជាមួយភាសាចាម្ប៍ ដូច្នេះ ពាក្យកម្ចីទាំងនេះអាចជាការខ្ចីនៅក្នុងភាសាបាណារិក។ ពួកគេបង្ហាញបន្ថែមថា ពុំមានកំណត់ត្រាប្រវត្តិសាស្ត្រណាមួយស្តីពីការផ្លាស់ទីលំនៅរបស់ចាម្ប៍ជាទ្រង់ទ្រាយធំទៅកាន់អាសេនៅសតវត្សទី១៥ ឡើយ។

apart from the rest of the family. In short, regular sound correspondences do not allow us to date precisely the geographical separation of Chamic and Acehnese, which could have happened any time after the split between Malayic and Chamic languages in Borneo. Because of this, scholars have turned to historical evidence and loanwords, and have developed two migration theories: the first is that the ancestors of the Acehnese left central Vietnam for northern Sumatra in the 15th century, while the other is that the geographical split between the two groups probably occurred at the time of the Malayo-Chamic migrations out of Borneo or shortly thereafter. Proponents of the first view argue that there are shared Mon-Khmer loanwords in Acehnese and Chamic and that Malay chronicles, the Sejarah Melayu, mention that the Aceh dynasty was founded by a Cham prince in 1471, the year the Cham polity of Vijaya fell to the Vietnamese. Proponents of the other view argue that the loanwords shared by Acehnese and Chamic are only attested in the Bahnaric branch of Mon-Khmer. As Bahnaric languages are in direct contact with Chamic, these loanwords could thus be Chamic borrowings in Bahnaric. They further point out there are no historical records of a large-scale Chamic migration to Aceh in the 15th century.

ភាសាចាម្ប៉សហសម័យ

បច្ចុប្បន្ន មានអ្នកនិយាយភាសាចាម្ប៉ជិត ១.៣ លាននាក់នៅអាស៊ីអាគ្នេយ៍។ រូបភាពអំពីប្រជាជនលម្អិតត្រូវបានផ្តល់នៅក្នុងតារាងទី៦។ នៅកម្ពុជា នេះរួមមានអ្នកនិយាយភាសាចាម្ប៉និងចារ៉ាយចំនួន ៣៣០.០០០នាក់។ ទោះជាអ្នកនិយាយភាសាចាម្ប៉ភាគច្រើនបំផុតរស់នៅប្រទេសវៀតណាមក៏ដោយ មានអ្នកនិយាយភាសាចាម្ប៉ផ្ទាល់នៅកម្ពុជាច្រើនជាងនៅវៀតណាម។ គេក៏រំពឹងថា មានអ្នកនិយាយភាសាត្សាតចំនួន ៤៥០០ នាក់នៅលើកោះហៃណាន់ប្រទេសចិន។ ជាចុងក្រោយ ប្រសិនបើភាសាអាសេជាភាសាចាម្ប៉ វាប្រាកដជាភាសាចាម្ប៉ធំជាងគេដែលមានអ្នកនិយាយដល់ទៅជាង ៤ លាននាក់ឯណោះ។

[illegible]

[illegible]

Contemporary Chamic languages

Nowadays, there are close to 1.3 million speakers of Chamic languages in Southeast Asia. Detailed populations figures are given in Table 6. In Cambodia, this includes 330,000 speakers of Cham and Jarai. While the large majority of Chamic speakers live in Vietnam, there are more speakers of Cham proper in Cambodia than Vietnam. There is also an estimated 4,500 speakers of Tsat on the island of Hainan in China. Finally, if Acehnese is Chamic, it is by far the largest Chamic language, with more than 4 million speakers.

បច្ចុប្បន្ន មានអ្នកនិយាយភាសាចាម្ប៉ជិត ១.៣ លាននាក់នៅអាស៊ីអាគ្នេយ៍។

[illegible]

Nowadays, there are close to 1.3 million speakers of Chamic languages in Southeast Asia.

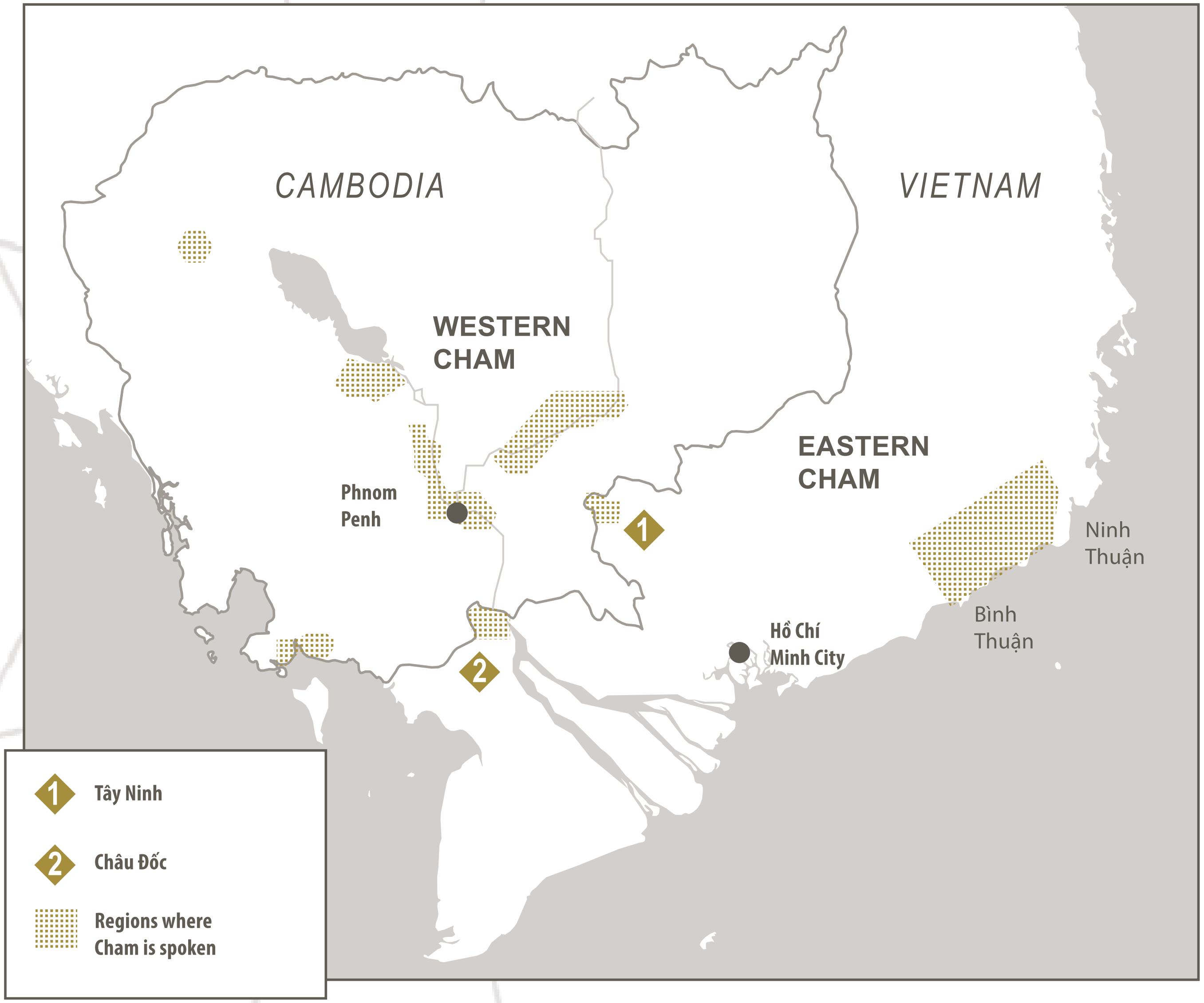

ផែនទីទី៤ ៖ ទីតាំងភូមិសាស្ត្របច្ចុប្បន្ននៃគ្រាមភាសាចាម្ប៉ៗ

Map 4: Current geographic location of Cham dialects.

តារាងទី៦ ៖ អ្នកនិយាយភាសាចាម្ប៍នៅក្នុងជំរឿនរបស់វៀតណាមឆ្នាំ២០០៩ និងជំរឿនកម្ពុជាឆ្នាំ២០០៨។
[illegible]
Table 6: Population of Chamic speakers in the 2009 Vietnamese census and the 2008 Cambodian census.

			វៀតណាម (2009) [illegible] (២០០៩) *Vietnam (2009)*	កម្ពុជា (2008) [illegible] (២០០៨) *Cambodia (2008)*
ចារ៉ាយ	[illegible]	Jarai	411,275	26,335
ចាម្ប៍	[illegible]	Cham	161,729	204,080
ខាងកើត	[illegible]	*Eastern*	*105,000*	
ខាងលិច	[illegible]	*Western*	*30,000*	
*ហារ៉ូយ**	[illegible]*	*Haroi**	*25,000*	
រ៉ាដែ	[illegible]	Rhade	331,194	
រ៉ាក្លាយ	[illegible]	Raglai	122,245	
ចរូ	[illegible]	Chru	19,314	

**អ្នកនិយាយភាសាហារ៉ូយត្រូវចាត់ទុកថាជាចាម្ប៍នៅក្នុងជំរឿនរបស់វៀតណាម ប៉ុន្តែភាសារបស់ពួកគេបច្ចុប្បន្ននេះជាភាសាចាម្ប៍មួយដាច់ដោយឡែកពីភាសាចាម្ប៍។*
[illegible]
Haroi speakers are classified as Cham in the Vietnamese census, but their language is actually a Chamic language distinct from Cham.

ចាម្ប៍រស់នៅវៀតណាមនិយាយក្រោមភាសាពីរគឺ៖ ចាម្ប៍ខាងកើត ដែលគេនិយាយនៅតាមបណ្តោយឆ្នេរភាគកណ្តាលឆៀងខាងត្បូង និងចាម្ប៍ខាងលិច ដែលត្រូវបានប្រើប្រាស់ដោយសហគមន៍នានាដែលបោះទីតាំងនៅតាយនិញ និងចូវដុក នៅក្នុងតំបន់ដីសណ្តទន្លេមេគង្គ។ ដោយសារភាសាចាម្ប៍ខាងលិចស្រដៀងខ្លាំងទៅនឹងភាសាចាម្ប៍នានាដែលគេនិយាយនៅកម្ពុជា វាជាទម្លាប់ទៅហើយដែលត្រូវប្រមូលផ្តុំ

[illegible]

The Cham living in Vietnam speak two main dialects: Eastern Cham, which is spoken on the South-Central coast, and Western Cham, which is used by communities established in Tây Ninh and Châu Đốc, in the Mekong delta. Since the latter is very similar to Cham varieties spoken in Cambodia, it is customary to group them

ភាសាទាំងនេះជាមួយគ្នា និងចាត់តាំងភាសាទាំងអស់នោះថាជាភាសាចាម្ប៍ខាងលិច។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ភាសាចាម្ប៍កម្ពុជាមានការសិក្សាតិចតួច ហើយហាក់ដូចជាមានភាពទីទៃពីគ្នាច្រើនជាងការសន្មតពីមុន។ ការធ្វើអង្កេតគ្រាមភាសាពេញលេញមួយទៅលើភាសាចាម្ប៍កម្ពុជាគឺជាតម្រូវការបន្ទាន់។ យើងត្រូវសង្កត់ធ្ងន់ដែរថា ក្រៅពីអ្នកនិយាយភាសាចាម្ប៍ចំនួន ២០០.០០០នាក់ កម្ពុជាក៏ជាទីលំនៅរបស់ជនជាតិមូស្លីមប្រហែល៥០.០០០នាក់ផ្សេងទៀតដែលនិយាយភាសាខ្មែរ និងដែលជាបច្ឆាជននៃជនជាតិម៉ាឡេនិងជ្វាដែលបានរស់នៅកម្ពុជារាប់សតវត្សរ៍ និងជាបច្ឆាជនរបស់ចាម្ប៍ដែលភ្ជាប់ជាជនជាតិខ្មែរតាមបែបភាសាវិទ្យា។

together and to designated them all as Western Cham. However, Cambodian Cham is understudied and seems to be much more diverse than previously assumed. A systematic dialectal survey of Cambodian Cham is urgently needed. We should also emphasize that besides the 200,000 speakers of Cham, Cambodia is also home to about 50,000 other Muslims who speak Khmer and are the descendants of Malay and Javanese who have been living in Cambodia for centuries and of Cham linguistically assimilated to Khmer.

ការធ្វើអង្កេតគ្រាមភាសាពេញលេញមួយទៅលើភាសាចាម្ប៍កម្ពុជា គឺជាតម្រូវការបន្ទាន់។

A systematic dialectal survey of Cambodian Cham is urgently needed.

លក្ខណៈពិសេសជាច្រើនបែងចែកគ្រាមភាសាចាម្ប៍ទំនើបចេញពីភាសាចាម្ប៍ផ្សេងទៀត។ លក្ខណៈពិសេសដែលច្បាស់ក្រឡែតជាងគេគឺការប្រើប្រាស់ទំនាញសូរ។ លក្ខណៈនៃសូរដែលញែកព្យាង្គ ដូចជានៅក្នុងពាក្យ tom “ជួប” និង (ha)ţom “ប៉ុន្មាន” ជាដើម។ ទំនាញសូរ គឺជាការផ្សំរវាងតុង លក្ខណៈស្រៈនិងលក្ខណៈសម្លេងដែលជួយញែកព្យាង្គនានាដែលកាលពីដើមឡើយត្រូវញែកដោយសម្លេងព្យញ្ជនៈ (មានន័យថា ខ្សែរសម្លេងរំញ័រដែលញែកចេញ p ពី b ឬ t ពី d)។ ខណៈដែលគ្រាមភាសាចាម្ប៍ទាំងអស់មានទំនាញសូរតែភាសាចាម្ប៍នៅតំបន់ខ្ពង់រាបទាំងអស់ ដូចជាភាសាចារ៉ាយនិងរ៉ាដែបានរក្សាទុកភាពផ្ទុយគ្នានៃការបញ្ចេញសម្លេងដើមរបស់ពួកគេ (ជាការពិតណាស់ គ្រាមភាសាចារ៉ាយខ្លះត្រូវគេផ្តល់ព័ត៌មានមកថាក៏មានទំនាញសូរដែរ)។ ភាសាចាម្ប៍ខ្លះដែលនិយាយនៅតំបន់ជិតឆ្នេរវៀតណាមកណ្តាល ដូចជា រ៉ាក្លាយខាងត្បូងនិងហារ៉ូយ គឺមានទំនាញសូរដែរ ប៉ុន្តែភាសាទាំងនេះមានទម្រង់ខុសគ្នាណាស់៖ ឧទាហរណ៍ ទំនាញសូរនៃភាសាហារ៉ូយ មានភាពខុសគ្នាយ៉ាងខ្លាំងនៅក្នុងស្រៈ ស្រដៀងគ្នាទៅនឹងភាពខុសគ្នារវាងស៊េរី a និងស៊េរី o នៅក្នុងភាសាខ្មែរ។ បន្ថែមពីនេះទៅទៀត ភាសាត្សាតកាន់តែស៊ីជម្រៅជាងគ្រាមភាសាចាម្ប៍ទៅទៀត និងបានបំលែងទំនាញសូររបស់ខ្លួនទៅជាប្រពន្ធសម្លេងពេញលេញមួយស្រដៀងទៅនឹងតុងឬស្នៀងក្នុងភាសាថៃ ចិន ឬវៀតណាម។

សូម្បីតែនៅក្នុងភាសាចាម្ប៍ខ្លួនឯង មានភាពខុសគ្នាសំខាន់ៗរវាងគ្រាមភាសា។ ភាពខុសគ្នាខ្លាំងទីមួយរវាងគ្រាមភាសាចាម្ប៍គឺវាក្យសព្ទរបស់វា។ ពាក្យមូលដ្ឋានខ្លះដែលប្រើប្រាស់នៅក្នុងគ្រាមភាសាចាម្ប៍ខាងលិចខុសពីពាក្យដែលប្រើនៅក្នុង

Several features distinguish modern Cham dialects from other Chamic languages. The most conspicuous is the use of register, the phonetic property that distinguishes syllables like tom 'to meet' and (ha)ţom 'how many'. Register is a combination of pitch, vowel quality and voice quality realized on vowels, that serves to distinguish syllables that were previously distinguished by consonant voicing (i.e. the vocal fold vibrations that distinguish p from b, or t from d). While Cham dialects all have registers, Highland Chamic languages, like Jarai and Rhade, have preserved their original voicing contrast (although some Jarai dialects are reported to also have register). Some Chamic languages spoken close to the coast of central Vietnam, like Southern Raglai and Haroi, do have registers, but they take very different forms: the registers of Haroi, for instance, are realized as dramatic differences in vowels similar to the difference between the a-series and the o-series in Khmer. At the other extreme, Tsat has gone even further than Cham dialects and has transformed its registers into a full-fledged tone system similar to those of Thai, Chinese or Vietnamese.

Even within Cham itself, there are important differences between dialects. A first major difference between Cham dialects is their

ភាសាចាម្យ៍ខាងកើត។ ឧទាហរណ៍ ពាក្យផ្លូវការសម្រាប់ "ខ្ញុំ" គឺ hulĭn/lĭn នៅក្នុងភាសាចាម្យ៍ខាងលិច ប៉ុន្តែ t̥ahl̥ăʔ/hl̥ăʔ នៅក្នុងភាសាចាម្យ៍ខាងកើត និង "ដងខ្លួន" pat̥ăn គឺ rup pap̥hap/rup p̥hap នៅក្នុងភាសាចាម្យ៍ខាងកើត។ ទីពីរ ពាក្យមួយចំនួនបានបង្កើតអត្ថន័យផ្សេងៗនៅក្នុងគ្រាមភាសាផ្សេងៗ។ ឧទាហរណ៍ t̥rĕj គឺជាពាក្យចាត់ចំណាត់ថ្នាក់ (classifier) សម្រាប់សត្វនៅក្នុងភាសាចាម្យ៍ខាងលិច ប៉ុន្តែបែរជាមានន័យថា "យើង ពួកយើង" នៅក្នុងភាសាចាម្យ៍ខាងកើត ហើយ ak^{h}ăr ដែលមានន័យថា "អក្ខរក្រម" តែមួយគត់នៅក្នុងភាសាចាម្យ៍ខាងលិចក៏បានយកអត្ថន័យថា "ភាសា" ជាមួយនឹងពាក្យ săp នៅក្នុងភាសាចាម្យ៍ខាងកើត។ លើសពីនេះទៀត ដូចដែលមានលើកឡើងខាងលើ មានភាពខុសគ្នាផ្នែកវាក្យសព្ទដែលបណ្តាលមកពីការបញ្ចូលពាក្យកម្ចីមកពីភាសាជាតិនានា (ខ្មែរនិងវៀតណាម) ទៅក្នុងសហគមន៍ទាំងពីរ ដែលជាបាតុភូតមួយត្រូវបានពង្រឹងឡើងដោយការបញ្ចូលយ៉ាងច្រើនសន្ធឹកសន្ធាប់នូវពាក្យកម្ចីអារ៉ាប់នៅក្នុងសហគមន៍មូស្លីមអ័រតូដុកដ៏ច្រើន។

ភាពខុសគ្នាខ្លាំងនៃគ្រាមភាសាក៏ត្រូវបានរកឃើញនៅក្នុងគំរូសម្លេងផងដែរ។ ឧទាហរណ៍ ព្យញ្ជនៈ s- នៃភាសាចាម្យ៍ខាងលិច (ទាំងនៅកម្ពុជានិងនៅតំបន់ដីសណ្តទន្លេមេគង្គ) តែងតែត្រូវបានបញ្ចេញសម្លេងជា t^{h}- នៅក្នុងភាសាចាម្យ៍ខាងកើត។ ឧទាហរណ៍ saŋ "ផ្ទះ" និង asɛh "សេះ" ត្រូវបានបញ្ចេញសម្លេងជា t^{h}aŋ និង t^{h}ɛh នៅក្នុងភាសាចាម្យ៍ខាងកើត។ លក្ខណៈពិសេសមួយទៀតនៃភាសាចាម្យ៍ខាងកើតគឺថាស្រៈផ្សំរបស់វា (ស្រៈផ្សំរបស់វា) តែងតែមានទំនោរបន្ថយទៅជាឯកព្យាង្គ (monophthongs) វែង (ស្រៈ

[illegible] hulĭn/lĭn [illegible] t̥ahl̥ăʔ/hl̥ăʔ [illegible] pat̥ăn [illegible] pap̥hap/rup p̥hap [illegible] t̥rĕj [illegible] akhăr [illegible]

[illegible] s [illegible] t^{h}- [illegible] saŋ [illegible] asɛh [illegible] t^{h}aŋ [illegible] t^{h}ɛh [illegible]

lexicon. Some basic words used in Western Cham dialects are different from those used in Eastern Cham. For instance, the formal word for "I" is hulĭn/lĭn in Western Cham, but t̥ahl̥ăʔ/hl̥ăʔ in Eastern Cham, and "body" pat̥ăn is rup pap̥hap/rup p̥hap in Eastern Cham. Second, some words have developed different meanings in different dialects. Thus, t̥rĕj is a classifier for animals in Western Cham, but has come to mean "we, us" in Eastern Cham, and akhăr, which only means 'script' in Western Cham, has also taken the meaning of 'language', along with săp, in Eastern Cham. Moreover, there are, as mentioned above, important lexical differences caused by the introduction of loanwords from different national languages (Khmer and Vietnamese) in the two communities, a phenomenon that is accentuated by the massive introduction of Arabic borrowings in more orthodox Muslim communities.

Significant dialectal differences are also found in sound patterns. For instance, the consonant s- of Western Cham (both in Cambodia and Mekong delta) is often pronounced as th- in Eastern Cham. Thus, saŋ 'house' and asɛh 'horse' are pronounced as thaŋ and thɛh in Eastern Cham. Another characteristic of Eastern Cham is that its diphthongs (its complex vowels), tend to

សាមញ្ញ)។ ឧទាហរណ៍រួមមានពាក្យនានា ដូចជា seam "ស្អាត" ឬ juon "វៀតណាម" ដែលគេមានទំនោរបញ្ចេញសម្លេងជា saːm និង juːn នៅក្នុងភាសាចាម្យ៍ខាងកើត។ ការរលាយចូលគ្នារវាងព្យញ្ជនៈចុងក្រោយក៏ញែកគ្រាមភាសាសំខាន់ទាំងពីរនេះដែរ។ ក្នុងពេលដែលភាសាចាម្យ៍ខាងលិចរក្សាភាពខុសគ្នារវាងព្យញ្ជនៈចុង -l -n និង -r (តាមពិតព្យញ្ជនៈចុង -r តែងតែបាត់) ភាសាចាម្យ៍ខាងកើតគឺរលាយព្យញ្ជនៈទាំងបីនេះនៅក្នុងទីតាំងចុងក្រោយរបស់ពាក្យ។ ឧទាហរណ៍ក្នុងភាសាចាម្យ៍ខាងលិច akʰăr "អក្ខរក្រម" បានក្លាយទៅជា kʰăn នៅនិញធួន និង kʰăl នៅក្នុងប៊ិញធួន។

ភាពខុសគ្នារវាងគ្រាមភាសាចាម្យ៍ខាងកើតនិងខាងលិចដែលបានទទួលការចាប់អារម្មណ៍បំផុតនៅក្នុងអក្សរសិល្ប៍ គឺជាសមិទ្ធកម្មសូរនៃទំនាញសូរ (ការផ្សំគុងដែលបានលើកឡើងខាងលើ គុណភាពស្រៈនិងគុណភាពសម្លេងដែលញែកព្យាង្គ pʰa "ភ្លៅ" និងព្យាង្គចុងក្រោយរបស់ papʰa~rapʰa "ចែករំលែក, ចែកចាយ)។ ខណៈដែលការងារដំបូងសន្មតថាភាសាចាម្យ៍ខាងលិចភាគច្រើនបង្កើតទំនាញសូរជាមួយលក្ខណៈស្រៈ ចំណែកឯភាសាចាម្យ៍ខាងកើតវិញពឹងផ្អែកលើគុង ដែលការងារថ្មីៗបានសន្មតថា ភាពខុសគ្នានោះមិនខ្លាំងដូចដែលគេគិតកាលពីមុនៗឡើយ៖ គ្រាមភាសាទាំងអស់ប្រើប្រាស់ការលើកដាក់សម្លេង លក្ខណៈស្រៈ និងការដកដង្ហើម នៅក្នុងករណីខ្លះ ប៉ុន្តែដើម្បីធ្វើឱ្យមានកម្រិតខុសៗគ្នា។ ភាសាចាម្យ៍ខាងកើតហាក់ដូចជាប្រើប្រាស់សម្លេងច្រើនជាងគ្រាមភាសាខាងលិច ដែលនេះប្រហែលជាមកពីទំនាក់ទំនងជាមួយភាសាវៀតណាមដែលមានការលើកដាក់សម្លេង ប៉ុន្តែសម្លេងក៏ជាលក្ខណៈពិសេសដ៏សំខាន់មួយរបស់ទំនាញសូរនៃភាសាចាម្យ៍

[illegible] seam [illegible] juon [illegible] saːm [illegible] juːn [illegible] -l -n [illegible] -r ([illegible] -r [illegible]) [illegible] akʰăr [illegible] kʰăn [illegible] kʰăl [illegible]

[illegible] pʰa [illegible] papʰa~rapʰa [illegible]

be reduced to long monophthongs (simpler vowels). Examples include words like seam 'beautiful' or juon 'Vietnamese' that tend to be produced as saːm and juːn in Eastern Cham. Mergers between final consonants also distinguish the two major dialects. While Western Cham preserves the difference between final -l, -n and -r (although final -r is often lost), Eastern Cham merges these three consonants in word final position. Thus, Western Cham akhăr 'script', has become khăn in Ninh Thuận and khăl in Bình Thuận.

The difference between Western and Eastern Cham dialects that has received the most attention in the literature is the phonetic realization of register (the above-mentioned combination of pitch, vowel quality and voice quality that distinguishes the syllable pha 'thigh' and the last syllable of pap̥ha~rap̥ha 'share, distribute'). While initial work suggested that Western Cham was mostly marking register with vowel quality whereas Eastern Cham was relying on pitch, recent work suggest that differences may not be as great as previously assumed: all dialects make use of pitch, vowel quality and breathiness to some extent, but to varying degrees. Eastern Cham seems to make more use of pitch than the Western dialects, which might be due to contact with tonal Vietnamese, but pitch is also an important property of Western

ខាងលិចដែរ។ អ្វីដែលសំខាន់នៅទីនេះគឺគ្រាមភាសាចាម្ប៍ផ្សេងៗនៅកម្ពុជាបង្ហាញច្រើនអំពីការប្រែប្រួលនៅក្នុងទំនាញសូរជាងការដែលគិតទុកពីមុន ដែលទាមទារឱ្យមានការសិក្សា។ មានភាពខុសគ្នាខ្លះដែរក្នុងគំរូសម្លេង ដែលមិនស៊ីគ្នាទៅនឹងការបែងចែករវាងភាសាចាម្ប៍ខាងលិចនិងភាសាចាម្ប៍ខាងកើត។ ឧទាហរណ៍ នៅក្នុងគ្រាមភាសាចាម្ប៍ជាច្រើន អក្សរដើមព្យាង្គ r- នៃភាសាចាម្ប៍ដំបូងដែលត្រូវរក្សាទុកនៅនិញធួន បានប្រែក្លាយទៅជាសម្លេងនៅដើមក (g ឬ ɣ) នៅក្នុងគ្រាមភាសាដទៃទៀត។ ឧទាហរណ៍ pr̥ah "បាយ" គឺបញ្ចេញសម្លេង pg̥ah នៅប៊ិញធួននិងនៅក្នុងភាសាចាម្ប៍ខាងលិច។ នៅចុងក្រោយ ភាពខុសគ្នាដ៏សំខាន់រវាងភាសាចាម្ប៍ខាងលិចនិងខាងកើត គឺជាកម្រិតនៃការប្រែប្រួលភាសាវិទ្យានៅក្នុងសហគមន៍។ ភាសាចាម្ប៍ខាងលិចហាក់ខុសប្លែកច្រើនជាងអ្វីដែលសន្មតទុកពីមុន ប៉ុន្តែនៅក្នុងសហគមន៍នីមួយៗ គម្លាតរវាងភាសានិយាយផ្លូវការនិងក្រៅផ្លូវការហាក់ដូចជាមានដែនកំណត់ខ្លាំង។ នៅក្នុងភាសាចាម្ប៍ខាងកើត ផ្ទុយទៅវិញ មានភាពខុសគ្នាយ៉ាងខ្លាំងរវាងភាសានិយាយផ្លូវការដែលមានលក្ខណៈអភិរក្សនិយមច្រើនជាង និងរក្សានូវលក្ខណៈពិសេសនៃភាសាសរសេរ ហើយភាសានិយាយក្រៅផ្លូវការដែលនៅក្នុងនោះការបង្កើតឱ្យមានសម្លេងផ្សេងៗបានវិវត្តន៍នៅក្នុងទិសថ្មីៗ។ គំរូច្បាស់ក្រឡែតនៃភាសានិយាយចាម្ប៍ខាងកើតក្រៅផ្លូវការគឺលក្ខណៈឯកព្យាង្គរបស់ពាក្យ។ ប្រយោគផ្លូវការ limɔ tamɨ saŋ "គោចូលផ្ទះ" ជាធម្មតាត្រូវបានបង្កើតទៅជា mɔ mɨ tʰaŋ នៅក្នុងភាសានិយាយធម្មតា។ ឯកព្យាង្គភាវូបនីយកម្មក៏មានភាពរួមដូចគ្នាដែរនៅក្នុងភាសាចាម្ប៍ខាងលិច ប៉ុន្តែវាពុំមានលក្ខណៈពិសេសជាប្រព័ន្ធដូចគ្នានៅក្នុងភាសានិយាយរបស់ចាម្ប៍ខាងកើតទេ។

[illegible] r- [illegible] (g [illegible] ɣ) [illegible] pr̥ah `[illegible]´ [illegible] pg̥ah `[illegible]´ [illegible]

[illegible] limɔ tamɨ saŋ `[illegible]´ [illegible] mɔ mɨ thaŋ [illegible]

Cham register. What is crucial here is that different Cambodian Cham dialects exhibit more variation in register than previously assumed, which deserves more research. There are also some differences in sound patterns that do not match the Western and Eastern Cham divide. For example, in most Cham dialects, the prevocalic r- of Ancient Cham, which is preserved in Ninh Thuận, has become a velar sound (g or ɣ) in other dialects. Thus, pr̥ah 'rice' is pronounced pg̥ah in Bình Thuận and in Western Cham.

A last, important difference between Eastern and Western Cham is the degree of linguistic variation within communities. Western Cham seems more diverse that previously assumed, but within each community, the gap between formal and informal speech seems relatively limited. In Eastern Cham, by contrast, there is an enormous difference between formal speech, which is more conservative and preserves characteristics of the written language, and informal speech, in which the realization of various sounds has evolved in new directions. The most salient feature of informal Eastern Cham speech is the systematically monosyllabic character of words. The formal sentence limɔ tamɨ saŋ 'the cow enters the house' is normally produced as mɔ mɨ thaŋ in casual speech.

ជាទូទៅ ភាពខុសគ្នាទាំងនេះបានបង្កឱ្យមានភាពទីទៃគ្នាគួរកត់សម្គាល់រវាងគ្រាមភាសាចាម្យ៍ រហូតដល់កម្រិតដែលការយល់គ្នាទៅវិញទៅមកពុំមែនជាការងាយស្រួលទេ ទោះបីជាភាពស្រដៀងគ្នារវាងមែកធាងភាសានានាមានភាពច្បាស់ក្រឡែតក៏ដោយ។

អនាគតនៃភាសាចាម្យ៍

យើងពិតជាអាចមានសុទិដ្ឋិនិយមអំពីចក្ខុវិស័យនៃភាសាចាម្យ៍នៅក្នុងរយៈពេលមធ្យម។ នៅក្នុងសហគមន៍និយាយភាសាចាម្យ៍ទាំងអស់នៅវៀតណាមនិងកម្ពុជា ការបញ្ជូនភាសាទៅក្មេងជំនាន់ក្រោយកំពុងកើតឡើងជាធម្មតា។ ការបញ្ចូលទៅក្នុងភាសាជាតិគឺកម្រណាស់ ហើយភាគច្រើនកំណត់ត្រឹមគ្រួសារដែលបានជ្រើសរើសរស់នៅក្នុងទីក្រុងធំៗដែលនៅទីនោះទំនាក់ទំនងប្រចាំថ្ងៃជាមួយភាសាមរតក គឺពិបាក។ ទោះបែបនេះក្ដី ជាមួយនឹងការរីកសុសសាយនៃការអប់រំក្នុងប្រព័ន្ធជាភាសាខ្មែរ និងវៀតណាម និងការបង្កើតឱ្យមានសមាមាត្រកាន់តែធំឡើងនៃអ្នកនិយាយភាសាចាម្យ៍នៅក្នុងតំបន់ទីក្រុង សេណារីយ៉ូសម្រាប់រយៈពេលវែងមានការពិបាកកាន់តែខ្លាំងក្នុងការព្យាករណ៍។ សហគមន៍ខ្លះនៃតំបន់ព្រៃភ្នំវៀតណាមកណ្ដាលក៏មានទំនាក់ទំនងជាមួយនឹងការតាំងទីលំនៅដ៏ច្រើនរបស់ក្រុមជាតិពន្ធុវៀតណាម ដែលបង្ខំពួកគេឱ្យរស់នៅក្នុងឋានៈជាជនជាតិភាគតិច។

ភាសាចាម្យ៍នៅតំបន់ភ្នំធំៗ ដូចជា ចារ៉ាយនិងរ៉ាដែ មានអក្សរដែលបានបង្កើតយ៉ាងរឹងមាំដោយផ្អែកលើអក្សរឡាតាំងដែលត្រូវបានប្រើប្រាស់យ៉ាងទូលំទូលាយនៅក្នុងសហគមន៍។

[illegible]

Monosyllabization is also common in Western Cham, but it does not have the same systematic character as in Eastern Cham informal speech. Overall, these differences have caused significant divergence between Cham dialects, to the point that mutual intelligibility is not always easy, even if similarities between varieties are obvious.

The future of Chamic languages

We can be relatively optimistic about the prospect of Chamic languages in the short term. In all Chamic-speaking communities of Vietnam and Cambodia, language transmission to younger generations is happening normally. Assimilation to national languages is rare, and mostly limited to families who have chosen to live in larger cities, where daily contact with the heritage language is difficult. However, with the spread of formal education in Khmer and Vietnamese and the establishment of a growing proportion of Chamic speakers in urban centers, long term scenarios are more difficult to predict. Some communities of the Central Vietnamese Highlands also have to deal with the massive settlement of ethnic Vietnamese settlers that forces them into a minority status.

Large Highlands Chamic languages, like Jarai and Rhade, have well-established latin-based alphabets that are widely used within

ឋានៈនៃភាសាចាម្ប៍សរសេរផ្ទាល់គឺមានភាពបណ្ដោះអាសន្ន ប៉ុន្តែការខំប្រឹងប្រែងលើកកម្ពស់អក្ខរក្រមចាម្ប៍ (akhăr srah) នៅក្នុងកម្មវិធីអប់រំទាំងនៅវៀតណាមនិងនៅកម្ពុជា និងការប្រើប្រាស់ដែលកើនឡើងរបស់វានៅក្នុងប្រព័ន្ធផ្សព្វផ្សាយអេឡិចត្រូនិក គឺជាកត្តាវិជ្ជមានដែលអាចនឹងមានឥទ្ធិពលសំខាន់ទៅលើការថែរក្សាភាសា។ កត្តាសំខាន់មួយនៅក្នុងការធ្វើឱ្យអក្ខរក្រមចាម្ប៍រស់ឡើងវិញ គឺការអភិវឌ្ឍស្តង់ដារសរសេរដែលចែករំលែកដោយអ្នកនិយាយគ្រាមភាសាចាម្ប៍ខុសៗគ្នា។

[illegible]

the community. The status of written Cham proper is more precarious, but efforts to promote the Cham script (akhăr srah) in educational programs in both Vietnam and Cambodia, and its growing use in electronic media are positive elements that could have a major impact on language maintenance. A crucial factor in the revitalization of the Cham script is the development of written standards shared by speakers of various Cham dialects.

ឯកសារយោងជ្រើសរើស - [illegible] - Selected references

ប្រភពភាសាវិទ្យា - [illegible] - Linguistic sources

Aymonier, É. F. (1889). *Grammaire de la langue chame* (Imprimerie coloniale, Saigon).

Aymonier, É. F., and Cabaton, A. (1906). *Dictionnaire cam-francais* (E. Leroux, Paris).

Blood, D. L. (1967). "Phonological Units in Cham," Anthropological Linguistics 9, 15-32.

Blood, D. W. (1980). "The Script as a Cohesive Factor in Cham Society," in *Notes from Indochina on Ethnic Minority Cultures,* edited by M. T. Gregerson, Dorothy M., pp. 35-44.

Blust, R. (2010). "The Greater North Borneo Hypothesis," Oceanic Linguistics 49, 44-118.

Brunelle, M. (2009). "Contact-induced change? Register in three Cham dialects," Journal of Southeast Asian Linguistics 2, 1-22.

Durie, M. (1985). *A grammar of Acehnese on the basis of a dialect of North Aceh* (Foris Publications, Dordrecht; Cinnaminson, NJ).

Edmondson, J., and Gregerson, K. (1993). "Western Cham as a Register Language," in *Tonality in Austronesian Languages,* edited by J. Edmondson, and K. Gregerson (U of Hawaii Press, Honolulu), pp. 61-74.

Headley, R. K. (1991). "The Phonology of Kompong Thom Cham," in *Austroasiatic languages essays in honour of H. L. Shorto,* edited by J. Davidson, pp. 105-121.

Lee, E. W. (1966). "Proto-Chamic phonologic word and vocabulary," (Bloomington).

Moussay, G. (1971). *Dictionnaire cam-vietnamien-français* (Trung-tâm Văn hoá Chăm, Phan Rang).

Moussay, G. (2006). *Grammaire de la langue Cam* (Les Indes Savantes, Paris).

Phú, V. H., Edmondson, J., and Gregerson, K. (1992). "Eastern Cham as a Tone Language," Mon Khmer Studies 20, 31-43.

Shorto, H. L. (1975). "Achinese and Mainland Austronesian," Bulletin of the School of Oriental and African Studies 38, 81-102.

Sidwell, P. (2006). Dating the separation of Acehnese and Chamic by etymological analysis of the Aceh-Chamic lexicon. Mon-Khmer Studies 36.187-206.

Thurgood, G. (1999). *From Ancient Cham to Modern Dialects : Two Thousand Years of Language Contact and Change* (University of Hawai'i Press, Honolulu).

Thurgood, G., Thurgood, E., and Li, F. (2015). *A Grammatical Sketch of Hainan Cham: History, Contact, and Phonology* (Mouton De Gruyter, Berlin-Boston).

Wouk, Fay and Malcolm Ross (2002), *The history and typology of western Austronesian voice systems.* Pacific Linguistics: Australian National University.

សិលាចារឹកនិងអក្ខរក្រម - [illegible] - Inscriptions and scripts

Corpus of the Inscriptions of Campā.
http://isaw.nyu.edu/publications/inscriptions/campa/about.html, retrieved 17-04-2015.

Brunelle, M. (2008). "Diglossia, Bilingualism, and the Revitalization of Written Eastern Cham," Language Documentation and Conservation 2, 28-46.

Cœdès, G. (1939). "La plus ancienne inscription en langue cham (Inscription rupestre de Đông Yên Châu, province de Quảng Nam, Annam)," in *New Indian Antiquary: A volume of Eastern and Indian Studies in honour of F.W. Thomas, C.I.E.,* edited by S. M. Katre, and P. K. Gode (Karnatak Publishing House, Bombay), pp. 46-49.

Schweyer, A.-V. (1999). "Chronologie des inscriptions publiées du Campā : études d'épigraphie cam I", Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient 86, 321-344.

តឹកតាងប្រវត្តិសាស្រ្តនិងសេនេទិក - [illegible] - Historical and genetic evidence

He, J.-D., Peng, M.-S., Quang, H. H., Dang, K. P., Trieu, A. V., Wu, S.-F., Jin, J.-Q., Murphy, R. W., Yao, Y.-G., and Zhang, Y.-P. (2012). "Patrilineal perspective on the Austronesian diffusion in Mainland Southeast Asia," PloS one 7, e36437.

Li, D.-N., Wanguan-Chao, Yang, K., QinZhen-Dong, Lu, Y., LinXue-Jing, and Li, H. (2013). "Substitution of Hainan indigenous genetic lineage in the Utsat people, exiles of the Champa kingdom," Journal of Systematics and Evolution 51, 287-294.

Peng, M.-S., Huy Ho, Q., Khoa Pham, D., An Vu, T., Wang, H.-W., Yao, Y.-G., Kong, Q.-P., and Zhang, Y.-P. (2010). "Tracing the Austronesian Footprint in Mainland Southeast Asia: A Perspective from Mitochondrial DNA," Molecular Biology and Evoluation 27, 2417-2430.

Southworth, William A. (2001). *The origins of Campa in Vietnam: a preliminary overview.* PhD thesis, London: SOAS.

Weber, N. (2014). *Histoire de la diaspora cam* (Les Indes Savantes, Paris).

naga EDITIONS
ISBN 978-9924-9041-0-6